

ՍԵՅՆԱԹ-ՆՕՎԱՅ

Լաւ գրած շէտադրութեան

ԳԵՈՐԳԵԱՅ ԱԽՂԵՐԳԵԱՆ

Ինչով շնորհակալ եմ ձեզ ձեր հարկի, Ստեփան-Ստեփան:

Խաչ ՏՊ:

A ^{III}
3296

ՄՈՍԿՎԱ

Ի տպարանի Ալեքսանդրովի Գրատեղի

1852.

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЕТСЯ

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи представлено было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. Тифлисъ, Июли 7-го дня, 1851 года.

Исправляющій должность Цензора *Кайтмазовъ*.

Մի՛ եղէց անգառաղ 'ի փոքր վաստակոյս' իբր արաջան սերժանօզ
անբերբի երկրի:

Դրեզոբ Եօրեկացի Բան ք:

ՅԱՌԵՑԱԲԱՆ

Կու՛ր ձե՛ քանի տարի հաւարում եմ կենդանի աղբիւրից համած կենդանի Նիւթեր ժամանակակից Հայ ազգի պատմութեան համար: Հաւարելիս ունեի միշտ ազգի տակս ինդիքն, թէ դէսուզէն օտար ազգերու մէջ բնակած Հայերն ինչպէս են ձեռացրել իրանց կեանքն՝ մտալով այլազգի ազգեցութեան տակն, ու ամէն տեղ հեշտութեամբ վեր սունելով նրանց սովորութիւններն, երբեմն լեզուն էլ՝ յայտնում են արգեօք իրանց կենցաղափարութեանս կեպէս բուն նշաններ, որք զոչայնում բլին ազգի սեփականութիւնն ու շնորհքն: Գոյելով էս գծաւարայոյժ ինդրուն, որն որ պահանջում է ևս տիրօղ ազգերու բուն ազգայնութիւնի ճիշդ տեղեկանան, լաւ տեսնում էի որ ամէնից առաջ քննելուն՝ մէկ ժողովրդի խօսած լեզուն է, ու մեռաց զլուսի գրի լեզունն, որով խօսում են Վրաստանում, մանաւանդ թիֆլիզում բնակող Հայերն, որոց ինքս էլ քաղաքակից եմ: Իս մարով ժողովում էի հոյերին Ազակ, Աբած, Վիճակախաղ, ու ամէն տեսակ խաղեր, մանաւանդ ազգային երգիչներու կամ Աշուղներու պոռուղներն, որն որ պահպանել է ազգն աւել պակաս թէ աւանդութեամբ, թէ գրով, որոյ չ'իմանալէն շատ զբեկանք է կրել սղօրմուկ Հայաստանն:

Իս անպաճոյճ խաղ հանօղներն հէնց էն գլխէն կեպէս գրաւեցին սիրտս, որ հաւարած Նիւթերիցս՝ առաջ քանց պատուներն եմ հազորդում ազգակիցներուս, որք՝ գիտեմ, ուրտի կու՛րն ընծայիս վրայ, սրտանց էլ կու սիրեն ազգի սիրեկաններուն: Սրանց ինչպէս չը սիրենք, որ իրանք խկի չ'են պակսեցրել սերն իրախճանում ու բախացրել ու արամութեան մէջ սուգ են արել ազգի հեռ. ու ինչ տեղ վարդապետն պակսեցրել է քարոյն, սրանք անզազրիլ՝ թէ սիրաբ շահելով, թէ խրատով, թէ պարտաւելով կրթիւ են իրանց ժողովրդին: Միշտ ազգի մէջ ու ազգի հեռ, իմանալով սրտ պակասութիւններն, հէնց իրանք Նայն մեղքերով բեռնած, սրտումն էլ կրելով նրա զգացմանքն՝ զուարթ ու կուրած խօսքով նկարագրել են սիրու կաթօղին զբզանքն, հեռն էլ գէմուգէմ խօսելիս չ'են քաշվել՝ անպարկեշտ ու անզուժ մարդուն հրապարակում հալածելուցն . ու իրանց գլխին կա՛նչ նոսր ասելով՝ անց են կոչրել բոլոր կեանքն իսպ ասելում, աւանդել են մեզ իրանց սրտի ցաւերն ու սարփանքն, ու վարքն ժողովրդի . Կնդուր էլ սրանց մէ քանի

խաղերից աւելի ենք նկատում ազգային հոգին ու ոճն, քան թէ պատմագրական հաստ հաստ գրքերիցն: Իս վերջի նանգամանքն աւելի յորդորում է ննձ, որ հազարգեմ ազգակիցներուս մեր Աշուղներու երգերն՝ սկսելով Սոյակած-Վարձու խաղերիցն: որանցից կու յայտնվի մեզ՝ ազգի ճաշակն, ազգային բանաստեղծներու մտաց աճումն ու օտարական ազդեցութիւնն:

Վաղուց լուծւած եմ օտարականներուցն ու ազգակիցներուս նախասերն՝ թէ Հայերն զուրկ են պոփեասկան զգայմաներից, Լեդուր որ չ'ունինք մէկ երեւելի քերթուած կամ ազգային աշխոյժ երգեր, որն որ վկայուած ըլին մեր բանաստեղծական ոգուն: Աջնականաւի է ննձ համար այսպիսի համարակ վճիռն: Մինչև էս օրս էլ չ'եմ տեսել մէկ ազգ, որն որ չ'ունենայ խաղ ու երգեր: Թէ ուրախ է թէ տխուր վիճակուած՝ ազգն կարօտ է խաղին, ու մեզ վրայ չ'ենք կարօղ տակ Գերմանացոյ քերթողի խօսքն՝

Die bösen Menschen haben keine Lieder (¹).

Հայերն, որք սիրել են լաւ սպրիշն, ու աճեցնելով իր ազգային շնորհքն՝ տարածել են իրանց մէջ ժամանակակից՝ թէ Պարսկոյնն, և թէ Յունաց քաղաքականութիւնն, անկարելի է որ իրանց հեթանոսութեան ու հարստութեան գարուն չ'ըլին ունեցած պոփեասկան քերթուածներ (²) ու մահնական երգեր, թէպէտ Ջրագեշտական կրօնքն իրաւ էնպէս չ'էր հրապուրուած երեւակոյութիւնն, ինչպէս Յունաց զից պաշտօնաւոր Վոյնպէս համաձայն եմ՝ որ յետոյ նեղ վիճակուած նուազեցաւ Հայաստանի ազգային աշխոյժն, ու հետն էլ պակտեցան ազգին իր վիզասաններն: զի Հայաստանն իր աշխարհագրական գիրքի պատճառէն՝ ընկել էր էնպէս բազմակազ քաղաքավարութեան մէջ, որ նրա զուակներն ոչ սիրտ ունէին՝ ոչ պարսպ, որ աճեցնէն իրանց պատած երեւակոյութիւնն: Բայց ազգն, բուն ազգն միշտ ունեցել է իր սրտի միտմարիշն—իր երգեցողն, զուսանն ու աւաղն: Սրանք հեթանոսութենից սկսած մինչև մեր օրերն՝ մէկ մէկու տեղ տալով՝ յիշատակ են թողել ազգի սրտումն, որն որ էլել է երախտաւոր էնքան, ինչքան թոյլ է տրուել յեղաշրջութիւնն, ու նոր երգչի համար մտացել է իր հին սիրեկնի խաղերն: Իսպէս ազգային երգիչներն շարունակ գգուել են ազգի սիրտն ու ականին՝ չք թողած իրանց եղնէն՝ մէկ գրաւոր յիշատակ, որն որ վկայում ըլի նրանց ընկուն ու չ'ըլելուն:

Երգիչներու կէսն կոյր, կէսն գրել կարգաւ է իմացող, սրանց լաօղ ու սիրօղ ազգն էլ միշտ զրկած զգրութենից, ո՞վ դիտէր հոգացել նրանց սիրուն խաղերու արձանագրելու համար: Թձէ և զբռնելի են նրանց մէջ մէ քանիտն, որք աւանդել են զբոլ իրանց երգերն, միայն մէկ կողմից անհագութիւնն, միւս կողմից չափէն գուս պատաններու ինձանքն իրանց թոռներու վրայ՝ անկնայ սննչադրել են էն զիւսական թղթերն, վախենալով որ թոռն սեր չ'ընկնի հօր արուեստին, որոյ արձակ ու ազատ կեանքն ազգի մէջ ու հրապարակուած չ'էր յարմարուած Հայ կնոջ,

(¹) Չար մարդիկ խօսի խաղ չ'ունին:

(²) Մ. Էմ. Վեպր հնոյն Հայաստանի. Մոսկովա, 1850.

ու՛մ համար տունն ու գերդաստանն իր երջանկումէան վերջին սահմանն է: Քսան ասրի առաջ վարձանած Քիչիկ-Վոլի կինն, հէնց սուգ անկուօ օրերն, զցու՛մ է իր մարդու թղթերն ու դալթարն վառած թնկին, ահա՛ լայ թէ սրդին էլ զնայ հօր ճանապարհով, որն որ զի՛ք դուռն էր ման ածու՛մ մարդուն ու գցել էր սալի մարմէն տունն ու ընտանկին: Կինն էլ իր իրուռներն ունի: Աշուղն՝ էս խօսքէ Լապէ, չ՛է ճանաչու՛մ տունն ու տեղ. սրա տունն՝ փոքոցն ու մէջիսն է: Իսպիս իր աղերանցն ծուռ ճանապարհից հանելու ու ազատցոյնելու համար՝ քանի սիրուն բաներ արւել կու՛լին կրակին մեր զաւակսեր մերերն. սրանց ճանաչելով՝ զարմանում եմ թէ՛ որ նախախնամութիւնն է պահպանել Սոյեթ-Վոլի դալթարն, որց զի՛կնց ու վերջից զըլլած թերթերում մեր պառաններու իմաստուն մասներն խնամքով փաթըթել կու՛լին իրանց զերէն ու փլփիլն: Չ՛են ըլլել պակասքրէլ իրանց զու՛թն մեր առատ երեխերքն էլ, որք փուռաներն (փուռան, cerf-volant) փուռեցընելով՝ քանի զօղ կու՛լին շանց արւել հովերուն իրանց պապի զուարճանայն խաղերով: Ե՛վ նէլ անէ: Ի՛չլի պիտի կրկնենք հնուց մնացած գանգատակն. ա՛յի՛ք զիր չ՛խմանալէն է ու:

Մեր մէջ ուսումնասէր զիր խնայօղ մարդն՝ քաջելով վշտաշատ ժողովրդից, ժրտնում էր վանին. ուր պարագ ու միջոց գանելով իր գիտութեան ծարուն հանգցընելու, ու մաշելով կեանքն սուրբ զրոյ բացարարութեան ու մեղնութեան մէջ, անց էր կացնում իր օրերն նուրբ աստուածարանական խնդիրներու հակաճառելով լուծանելու մե: Սրանց մէջ քերթողական ոգւով պարզեւածն երգում էր էն մարգարտահիւս սրբանուագ աղերն, որք մինչև էս օրս էլ զմայլեցնում են մեր թմբած սիրան, ու հեռուանց տեսնելով իր եղբայրներու տառապանքն՝ սիրան հոգցնելու համար անաչառ մտքով արևանագրում էր իր տխուր հայրենեաց վշտմտութիւնն: Իսպիս ազգի շարունակ հալածմանքներն զոյացրին վանքերում ուրիշ տեսակ ազգային քերթողներ—մեր ժամանակագրօղներուն: Բայց սրանց սրբակրօն վարքն էլ քսանում էր մեր աշխոյժ խաղերուցն. Էնդուր՝ մեր բազմերախ Էկեղեցին, որն որ շատ սիրուն բաներ է պահպանել իր ազգի համար, չ՛է ունեցել խնամք գոնէ մէկ ազգային քերթուածի վրայ. ըն թէ թշնամարով, բայց իր սրմտութիւնում համարելով էն սիրուն երգերն՝ գործ գիւտական ամբարշտութեան: Իս կարծիքն վանքից տարածվել է ազգի վրայ, մանաւանդ մեր երգիչներու վրայ, որք թէպէտ գիտէն սր իրանց լեզուն միշտ օրհնու՛յ ունի, բայց միշտ էլ հասկանում են էլել իրանց արուեստն իր մարմնապաշտ ու մեղաբեր. Էնդուր էլ մեղքն քաւելու՝ պարզ մտքով խնդրում են միշտ Էդուարդէան շնորհիլն ու հոգուն ողբիլ սօքիլն: Հէնց աշուղն էլ իր ընկերակցի խաղն սակիս՝ յիշելով երգչի անունն, երբեք չ՛է մտաւնում հանօղի հոգուն ողբիլ քուլն: Աշուղներուց աւելի կրօնասերներն՝ կարծելով Հայոց ճօի լեզուն հէնց էն զլիսն նշանակած միայն իրանց Ստեղծօղին ու Սրբերուն աղերքում փառաբանելու համար, Հայ խօսքով սակ են միայն իրանց կրօնական ու իրատական երգերն, ու յանցանք համարելով անարգել իր աստուածախօս լեզուի սրբութիւնն՝ իրանց սիրուն պոփոտական զգայմունքներն երգել են Պարսից,

Թուրքաց ու Օսմանցւոց բարբառով: Սրանց մէջ կան մէքանն, որք շատ քիչ կամ խիչ չ'են սակէ հայերէն խոյ, ինչպէս երեսիկի Քէշիշ-Օլլին, Ալլահ-Վեր-գին, ևն: Գտնելու ու ծանօդ տեսնու բան է, ինչպէս Հայ մերն օրօրքն տակում՝ քունն կտարելով ու գուրգուրելով մեծացրել է որդուն Պարսից ու թուրքերու համար երգիչ: Մեր սղարմանէ աշուղներն վտակելով սիրան Աստուծու սիրով՝ մաշել են քանն ետմէ ասրի վրայու վրայ Վարդապետի (սուրբ Մարտակտի) պան պահելում, ուխտ են գնացել իր կատարաւ նախնեաց աշուղ Գիւլըն, ու երեսն քուրբուն քեղով շորէլոր զողջըղջով մտնցել են համբուրելու զԳիւլընը Աստուծոյ և ճարգիտն՝ զԳիւլընը Զաւլուկա Սիբրիկն (5), ու պաշտակելով ինչպէս են սրանից պարգեւ՝ խնամուածին, հանձար ու խոյ տակու շնորհքն, — որ գնան՝ օտար լիզուով գուսարձանն օտար ազգերուն իրանց սիրուն երգերովն: Բայց որք շատ անգամ էլ կատարել են աւարելական պատճեն. զարմանալի բան՝ անկիրթ ու անուսումն, հէնց մեծ մասն մօրէն կոյր ճնամ կամ մանկութենից ծաղկատար, բերան են առել Աստուածաշունչ զիրքն ու Գուրանն, նստել մահմաական կարգացօղներու հետ, ու հոգևորած վերին ազգեցութենով՝ սուլով իրանց պատուանի աշունն Չաւիշի Գիւլընը (4), Մաշ Սաւիշի, սազն ձեռնի կապել են քերթողական ու կրօնական վիճերում շատ խնամու Ալլահ ու Աստուծոյ, ու համարձակ տարածել են Մահմաականներու մէջ քրիստոնէական խնամն ու աւետարանական աւանդ:

Հազարիկով էսպէս օտարներուն իրանց շնորհքի պառնակներն՝ մեր երգիչներն չ'են մտնցել զուրի ներգործութենից Օսմանցւոց, թուրքաց, մանաւանդ Պարսից, որք աւախորդել են մեզ մեր ճաշակումն, ու աւհատարակ միշտ ունեցել են մեծ ազգեցութիւն մեր կենցաղաբարութեան վրայ: Հայերէն ասած խաղերու երաժշտական եղանակներն, բանաստեղծական ձևերն, խօսքի զարմուտն միշտ պատահում են Պարսից ու թուրքաց մէջ. սրանցմէն հաւատակաւ փոխ ծուած պետի բլի մեր աշուղն իր ձեւերն: Բայց էս կարծիքն, որն որ երեսանց ազգացուցի կարօտ չ'է, ստուգապէս կարօղ չ'ենք հաստատել, մինչև որ չը քննըվին ու չը ընդըվին յատուկ Պարսից բանաստեղծներուց բանեցրած եղանակներն: Պարսից ու թուրքաց մէջ աշուղներու մեծ մասն էլէլ են ազգով Հայ, շատն էլ հէնց թուրքերէն են խոյ տակ. և անկարելի է որ սրանք չ'ըլին մուծել Պարսից մէջ՝ իրանցմէն հնարած եղանակներն ու ձևերն մանաւանդ երբ խնամում ենք, որ մեր աշուղներն ձեւյան զուս գալիս՝ թուրքերէն ասած խաղերով, ունենալով սովորութիւն հանած խոյ ուսմէ միշտ յիշել ևս իրանց գլուխն, չ'են գործ գնում իրանց քրիստոնէական աշունն, բայց համարեն թէ միշտ վեր են աւելում նոր աշուղական անուանակութեան միշտ Պարսից կամ թուրքաց բառեր, որոց նշանակութենով ուզում են յայտնել իրք իրանց բնաւորութիւնն: Իսպէս պատահում են թուրքերէն, Սելէմի, Հիւլի անունով աշուղներ. երբեմն անունին աւելցրել են բառն ևն՝ Սուլեյ-

(5) Զինի, Պատմութիւն Տարսից, Վէնետիկ, 1832. էջ 8.

(4) Սոյեակթ-Գոմա՝ Լանդիի փերգան էլուփ գուր:

Նախ, Գլխի՛ն՝ Գլխի՛ն՝ երբեմն անուանի վերջին կոչքերէ ևն ես բառն ունի՛ (որդի) կամ
 Գլխի՛ն (աղայ)՝ Զուհի՛ն-Գլխի՛ն, Երազի՛ն-Գլխի՛ն : Թուրքերէն խաղ սահլուս ճարած
 ու հաշտկած անուան՝ զործ են անել յետոյ ես հոյերէն հանած խաղերուս, Թէ-
 պէս մանասանդ հոյերէն ասողներն զործ են զնուս միշտ իրանց յատուկ անուան՝
 Խաշտար, Խաշտ, Երազ, ևն :

Գլխու խաղ է կարծիքովս որունքն՝ որն մեր կրդիչներուց մեւացրել է իր շնորհքն
 օտար քերթողներու ազդեցութեան տակն . որն է մտացել ինքնակոյ բանաստեղծ :
 Ինչն որ չը սողփն որանց պտուղներն, որք շատ են, էս բանի վրայ մէ խոսք
 էլ չ'ենք կարօղ սակէ . միայն մեւաց կարանն իմաց անկու . է՛ որ սրանցից ամեն
 էլ մէկ տեսակ յարգ չ'ունին ժողովրդուս, զանէ Թիֆլիզեցոց մէջ : Կոյ, որն
 որ սաղ անկն չ'իմանալով՝ միայն խաղ է հանուս, սրան ասուս են խաշտ ևնուշ կոյ,
 որն որ սաղն անկնով՝ ասուս է իրմէն հանած խաղն, սրան ասուս են խաշտար,
 բայց ամենից դերագանցն ու պատուելն՝ հանճարեղ աշտալ է, ուս համար սաղն
 ու խաղն՝ իր հոգին ու մարմինն է :

Խաղ ասողներու մեծ մասն, բայ ՚ի ծաղկատար կուրերուց, Թիֆլիզուս զուս
 է զալի արուեստաւորներու (ամուսի) զասն, որք խաղ սիրելով՝ գտնն էլ ասօղի
 յարան . հէնց էս օրս էլ ունին իրանց մէջ, մանասանդ կօշկակարներն (խարաղ)՝
 շատ խաղ հանօղ, որք մշակութեանց պարագ ժամանակն անց են կացնուս ուր-
 քուս Թիւնով իրանց ընկերներու հետ Թիֆլիզուս քաղաքացին էլ՝ չ'է Թարցրել իր
 շնորհքն Գլխուց Բաղկասարն ու Ալլան-օղլանն (Խօսքեցեց Գասպարն) շատ
 սիրուս բաներ ունին ասած : Սրանց մէջ շատն է՛ն իմանուս գրել կարգալ . Թէ
 մէ քանիսն գտնն էլ բան ման՝ են էլ վրացերէն . էս պատճառով սրանց պատու-
 ներն պիտի չ'ընդունենք որդուս արդիւնք զբանութեան, զի զաւտուական խօսքով
 ասած խաղերն՝ համարեն Թէ ամենն էլ հանած են երաժշտական հանգում՝ բաղ-
 մութեան մէջ սաղ անկնիս սակուս, Ենզուր ազգն էլ սիրով նրանց սեփականացրել
 է իրան ու շինել է աշտալն խաղ, Թէ որ մէկ խաղն շուս տարածուելով ու շատ
 ժամանակ ժողովրդի մէջ մտալով կարօղ է արժանաւ ազգային անուանակուս-
 Թեանն : Ինչպէս գ'ուղէ բլի, խաղի համար հոգին արւօղ Թիֆլիզեցեցին լուս է
 Թէ չէ նոր զուս եկած խաղ՝ մանասանդ Թէ եղանակն էլ քիչ ու միչ զուրեկան
 է, մեծ ու պտիկ, մանասանդ արուեստաւորն, իսկոյն բերան է աւուս . ու ամեն
 տեղ՝ Թէ բան շինելիս, Թէ բազում, Թէ փոքրուս կ'ընկրցնուս է իր նոր սոված
 խաղն : Աջուսան սիրուն լուսնիակ զիչերներն՝ մէկ շուի, շնզուր կամ Թարածօղ
 աւաղ գցելով՝ երկատարներն զատերով ման են զալի փոքրցե կօքոց, նուազելով
 իրանց սիրեկան խաղն : Շատ անգամ էլ տեսնուս ենք ինչպէս մնան աստիկ ցրտին՝
 արուեստաւորներու եօթն ութ տարեկան մանուկ աշակերաններն երկիցեան պահին
 խանութից տուն յետ զառնալիս՝ մեռներն զբած ծոցին, Թէներն լընցած, վեր ու
 վեր Թուշելով կ'ընկրցնուս են իր վարպետից շած խաղն՝ եղծելով երաժշտական
 խաղն ու կրդիխօսքն Լուս անտնջ զնելով միշտ դիտել եմ, որ էս խաղ սիրողներն
 ասելի պտուս են աշխոյժ հանգ, քան Թէ խաղ . Ենզուր էլ նոր եղանակով խաղ

գուս գալիս՝ հինն յետ է ընկնում. Ենպէս որ՝ Թէ աշուղներն իրանք իրանց խաղ-
ուսն անուան ժառանգելով՝ ընկն հագացել իրանց ազգայ վիճակի համար, խնկի
չ'ենէք էլ իմանալ նրանց էս աշխարհքում բլինն ու չ'բլինն: Սրանց մէջն էլ է պա-
տահում գրականական գոգուձիւնն. շատ անգամ նկատել եմ ինչպէս մեկ աննորճք
խաղ ասող՝ նշմուռօր աշուղի խաղին իր անուան կողմնելով՝ խաղն իրմէն հանածի
տեղ է անց կացրել և բայց Թէ գոգուձիւնն հնչու է, գոգին բռնելն էլ խիստ
զժար չ'է:

Չանազան ժամանակ զանազան քաղաքներուց ձեռք եմ բերել հայերէն գաւառա-
կան լեզուով ասած խաղեր. պարտք եմ համարում, որ էս տեղ տամ նրանց ասող-
ներու ու հանողներու անուններն: Սրանք են. Սոյեակթ-Նովա, Ղալունեց Բաղդասար,
Շամշի Մէլքօ, Ա՛նն, Թուրքինը, Օքսուզ-օղլան, Նալբանդ-օղլի, Ղարիբ-օղլան,
Չախմախչի Էաղուբ, Սեփիւ-օղլան, Քէշիւ-Նովա, Գուրի-օղլի, Քօբալի,
Զահիւ-օղլան, Նուրաի, Նարինը-օղլան, Քիչիկ-Նովա, Եալչուզ, Արուձիւն
Բեկում, Ալլահվիդի, Լազաթ-օղլան, Միսկին Բուրի, Էաղուբ-օղլի, Արազու-
Սարգիս, Ազամ ազբար, Գիւրի-Նամի, Նարզիզ, Քօբալի-օղլան, Բանդի,
Շերին, Ներան, Ալման-օղլան, Սեյեազ, Ղազալ Յոփոփ, Իսման, Օհաննէս,
Քեանհան, Յակոբ, Քիմիոյ Սրանց մէջ կան Թիֆլիզեցիք, Էրեւանցիք, Գանդը-
ցիք, Շամախեցիք ու Հալապրսանցիք. ու մէ քանիսի ծննդեան տեղն անյայտ է ինչ:

Թիֆլիզու՝ ինչ ծանօթ երեսիչ աշուղներուց ամենից հինն Սոյեակթ-Նովնն է-
սա Թեպէտ իր դավթարում յիշատակում է Գօտի անուանով Հայ աշուղին, որն
որ Թաղած է Թիֆլիզում Խօջինց վանքի գերեզմանատան, բայց էս աշուղի հա-
յերէն խաղերուց մեկ հասն էլ չ'է ընկել ձեռս. Ենպէս՝ հրատարակելով մեր եր-
գիւններու խաղերն, սկսում եմ Սոյեակթ-Նովից:

Հարիւր յիսուն տարի առաջ մեկ խեղճ աննչան Հայ գալիս է Հալեբից (5), երեւի
բախտ որսալու՝ Ղրաստան, ու բնակվում է Թիֆլիզ քաղաքում, որ տեղ պսակ-
վում է մեկ Հովարարցի (6) ազբէան վրայ: Սրանց ըլում է աղայ (7), որոյ տալիս են
Աբախի՛ն (Յարուձիւն) անունն: Իս Հալեբցու վրայ չ'ունիք ոչ ինչ տեղեկու-
թիւն. միայն նրա որդու՝ Արուձիւնի խօսքիցն իմանում ենք, որ էլի է նա Տալի՛ն:
Պատիկ Արուձիւնին տալիս են աչիերա մեկ ըուհակի մտա խիստ աշխարաց բլելով՝
կարճ ժամանակում էնքան վարպետանում է Արուձիւնն, որ ինքն իր համար մէ

(5) Թուրքերէն ասած խաղերում Սոյեակթ-Նովնն խօսում է իր վրայ՝
Ղալմանըմ Թիֆլիզ զուբ, սամթի Գուրչիստան,
Անամ Հովարարու, ամթամ Հալարու:
(Հայերնիքս Թիֆլիզն է, կողմն Ղրաստան. մերս Հովարարցի, հերս
Հալարցի):

(6) Հովարարն հին ժամանակին Թիֆլիզու արուարձանն էր. հիմի քաղաքի
հետն է հաշվում:

(7) Հնարք չը կայ իմանալու Սոյեակթ-Նովու ծննդեան տարին. ինքն իմ
խաղի տալն անի գրած Թէ՛ ինչը՛ է Երսու՛լ Կու՛րէ՛ն Կու՛րէ՛ն Կու՛րէ՛ն Կու՛րէ՛ն Կու՛րէ՛ն.

մեքենայ է հնարում, որով՝ կտաւը երկայն փողոցի մէջ հինելու տեղ, հինում ու գործում է էլիւ իր սենեակումնս Մ'եր վարպետ ջուհնէն երեսի շատ վաղ է նկատում իր մէջ քերթողական շնորհքն, որ պոպոկ պատ պահելով հըլտի է քնած ահնէն խոլին, ու թաղի Կարպիտի կարպիտի հնէն ստիւում է շամնէն, ու լին հարն ու ահնէն :

Դեռ լու չը չափած իր հանձարի ուժն, Արուսեանն անց է էլիւ կայնում իր օրն կտաւ գործելուսն ու սաղ ածելուսն . իր մեքենայի առջնն հորում նստած՝ մըքուրի մէնի վրայ առաւտեանն հանած խաղն գեղգեղում է էլիւ գիշերն իր քաղցը ձայնով իշխաններու բարձր ու լին գարբատումնս Վերին մըքուրն փարած քամանի վրայ, սրան շոք քն տեսնելն խոստանալով՝ համարձակ գուս է եկել մըլգան, որ տեղ իր աշուղական հոշակաւոր Սոյեաթ-Վոլն անունով ժողայնել է արեւ ջուհն հակ Արուսեանն էնպէս, որ ժողովուրդն մինչև էս օրս էլ միայն աշուղական անունով է ճանաչում իր սիրեկան երգչին :

Բանիցն երեսում է որ Սոյեաթ-Վոլնն աշուղութիւնն կցել է թուրքերէն սասած խաղերով . սրանցով սկսում է նրա դալթարն : Ինն գիտն ժամեկով խաղն աւելու տարին նշանակելու համար, առաջ սրանց համար է հոգացել . իր դալթարումն էլ ամենից հին խաղն՝ թուրքերէնն է, որն որ հանած ունի 1742 ին. հեան էլ տեսնում ենք, որ էս խաղերուց յետոյ՝ սկսելով հայերէն խաղն, սրա տակն չը նշանակելով տեսելու տարին, գրում է՝ հի՛ն հարձակ էն հոյնիւր ալին Իսա խոսքերն լու ցոյց են տալիս, որ Սոյեաթ-Վոլնն՝ թուրքերէն, կարելի է էս վրայերէն՝ սասած խաղերով անուն շարելուց յետոյ, ուղում է էս հայերէն տեսն. ու տարին նշանակած ունեցող հայերէն հանած խաղերուց ամենից հինն սասած է թուրքերէնից սաս տարով յետոյ — 1752 ին : Ուրեմն մեր երգիչն էլ ուրիշներու պէս հոշակել է իր անունն առաջ թուրքերէն խաղերով . թէպէտ անկարելի է որ էս սաս տարուան մէջ չ'ըլի տեսել հայերէն գոնէ մէկ հոտ խաղ : Կարելի է՝ որ տարին նշանակած չ'ունեցող խաղերն չ'ենց էս միջոցումն ըլին սասած : Իշլ ինչ խօսիմ ուրիշ կորած կամ հրապարակում յանկարծ սասած խաղերու վրայ, որք կտոր կտոր ու աշուղացած պահել են ուսանողութիւնով . թէ հնարք կ'ունենում՝ որ սրանց ամբողջ վերականգնեցնեմ, ժամանակով կու հաղորդեմ էս սրանց ազգակիցներուս :

Թէպէտ անկարելի է որ մինչև իր երեսնամեայ հասակն չ'ունենայ բան սասած, բայց համարձակ կարօղ ենք տեսել, որ էս հասակից առաջ չ'ի ըլիլ գլուխ գրել նշանակելուն իր խաղերու տեսելու օրն, ամիսն ու տարին : Մ'է քանի թուրքերէն սասած խաղերու տակն ունի նշանակած Վրայ քրօնիկօնի 430 ն, որ է 1742 Փրէլչական թիւնս թէ ընդունելի՝ որ Սոյեաթ-Վոլնն էս ժամանակին ունեցել ըլի աւել պակաս երեսնամեայ հասակն, յայնժամ նս ծնած պիտի ըլի 1712 ին : Իսա հաշուով մեր երգիչն իր մահուան օրն (1795 ին) պիտի էլիլ ըլի 83 տարեկան, որ բանն յարմար է գալիս նրան տեսնող մարդկերանց սամուրի հետ, որք միտն ունին Սոյեաթ-Վոլնն ինչպէս մէկ լու ծերացած ալեւոր մարդ :

Սոյեակաթ-Վոյվն արդիւնաշատ աշուղներուց մէկն է. իր ստան ու եօթն տարուան երգողական ժիր կենաց մէջ բաց 'ի 114 թուրքերէն ու 46 հայերէն խաղերուց, ուր յայտնի են մեզ նրա դազլթարիցն (Թաղիկից չը գրածն ու կորածնեն) ունի սասած Վրաց գեղղուկ լեզուով անթիւ աշխոյժ խաղեր ու անհամար ազգութեանք, որոց կտարներն Ըն ԷԼ մաս մաս արած երբեմն միտն է բերում շուտ սովորոչ ու հելա մուսացօղ Ժողովուրդն: Թեւ որ նախախնամութիւնն չ'էր պահպանել երգչի դազլթարն, անկարելի կու 'լըր գոնէ մէկ թեթեւ դասադուլթիւն անէն Էս անուանի աշուղի մտաց Նարասարութեան վրայ . մանուսնոց երբ տեսնում էիք, որ մեր ժամանակակիցներն քիչ բան են իմանում նրա վարքի վրայ: Թիֆլիզու Հայոց, Վրաց ու Թուրքաց ուրոխացնոց երգչի կենցաղավարութեան վրայ չը կարօզացայ ոչ ովից իմանալ մէկ մանրամասն տեղեկութիւն. զարմանալի չ'է. Սոյեակաթ-Վոյվն իր կենաց վերջի քսան ու հինգ տարին կ'ենում էր միանշնացած, Թիֆլիզից դուս, հեռացած սրա Ժողովուրդէն: Կրտ փառքի ու շքեղութեան ականատեսներէրիցն մէկն ԷԼ չը կայ. ժամանակն թէ խնայել է մէ քանի ցաճքած ծերերուն, սրտնք ԷԼ Սոյեակաթ-Վոյվն' աշուղ են տեսել, երբ հէնց իրանք ԷԼԷԼ են վից կամ ութ տարեկան. բայց լաւ միտն ունին, ինչպէս՝ երբ նա իր կրօնաւորութեան ժամանակն հազրէն մէկ անգամ գալիս է ԷԼԷԼ Թիֆլիզ, խաղատւր երիտերքն նրա Էղնէն վաղէկս՝ մասով մէկ մէկու շանց են ԷԼԷԼ աալիս տակլով. Տէ, Հիլիս՝ Սոյեակաթ-Վոյվն է. ու մեծերուց լսածն տակլով պատմում են, որ էս՝ Էրեկէլէ Թաղաւորի ու սրա արքունեաց սիրեկան աշուղն՝ բլում է մէկ անհոգ զը ու քե՛զ սիրօզ, սիրուն ազջիկերանց ուրախացնօզ ու որբուկերի կանանց միթթարիչ. Է բլիլով հիանալի քամանչայ անօզ, մանուսնոց իր քաջցր շայնի հեռ՝ ԷԼԷԼ է միշտ Թաղաւորի ու ազգի իրախձանքներու պատուական ու անհրաժեշտ զարգն: Հէնց ինքն ԷԼ իր քամանէն զովելիս ուղիղ է նկարագրում իր կենական տակլով՝

Բօլբրբրդ զօգալիի շարած՝ մէջլիսի կենն իս, քամանչա.

իրու, պիտի հաստատնք Սոյեակաթ-Վոյվն, երբ սա տուում է մեզ, թէ՛

Հէքիմեիրբա ափսուսում են, ծընգան տալով վայ ին սասում.

Կանչօղըս զարգակ է գընում. Ը՛խ Սոյեակաթ-Վոյվն, է սասում: Քանի անգամ՝ կարգալիս սրա խաղերն հարիւր տարեկան պատաներու առջինն, ուղեւով՝ հրապուրած սրանց թմբած յիշողութիւնն զուրեկան հնուց բաներով, հանեմ նրանցից մէ տեղեկութիւն մեր երգչի վրայ, միշտ լսել եմ ծնգան տալով սասած խօսքերն. Ը՛ր էս հիլի Սոյեակաթ-Վոյվն էսն է. ի՛նչ է՛ Սոյեակաթ-Վոյվն, է՛նչ զընչ է՛ շնոց Գընչ:

Թեւ լատ զօղ է շան տըւել, շատ անգամ ԷԼ Էս հանձարեղ յանկարծախօսն կատարել է հօգեւոր բժշկի պաշտօնն: Ընէլ եմ ծերերուց, որ մէկ օր Էրեկէլէ Բ, Վրաց Թաղաւորի գերգաստանն ու իշխաններն նեղանալով իրանց Պարսին եկած տիրութեան համար, (որն որ երբեմն պատահում էր Էս՝ միշտ իր թշնամիներու արշաւանքներն մղելու համար հոգած քաջ պատերազմօղն) ու նրանք զաղբեցնելով իրանց կանացի զգուսմքն ու պալտատա՛ւան շողորորթթանքն, Նարերն կարած՝ սա՛-

պած են ըլլում գործ զնէլ Սոյեակ-Կոմու հոգեզուարճ խօսքն . սա քամանչն անկելով մտած թաղաւորի սենեակն ու մտիկ չը տալով նրա ողորմած հայեցուածին, սկսում է բանն համարձակ ասելով

Ձեզնեմ եմ զձեզնեմ, զձեզնեմ,
 Ձեզնեմ զձեզնեմ զձեզնեմ, զձեզնեմ (6)

ու հասկն իր սիրեկան Պարնի տերած ճակատն պտակում է խաղաղ ինզու-թէնով :

Այն տեղ ուրբառ-թիւն ցանօղ Սոյեակ-Կոմուն, ինչպէս անունում ենք իր խղերուցն, իրան էլ չ'է գրեկէ ցնծու-թէնից . սրա աշխոյժ ու սիրտունչակ հոգին՝ շատ գեղեցիկանազն գերի կու 'լի արեւ իր կաթողին խօսքերով՝

Դուրբան իմ ծուցիդ նրանն,
 Հօրիս տամ շիմաս կըռանն.
 Թաք պտակիմ եարի զըռանն՝
 Գըլիօքըս քար իմ ասում .

Ինքն էլ սիրու գերու-թէնն մէջ տարփանքով վտայած՝ առանց սիրեկնի մէկ օր էլ չ'է ուզում էս աշխարհից՝

Գունն զըլու-խըզ մահի կու տաս, ես էլ քիչ իչ կու մտնիմ .
 Մի իր էզնէն թամամ աշխարհս սով քաշէ, հայ չը տեսնէ :

Բայց չ'է մնում միշտ էս սիրատարք մտացմունքի մէջ . պահելով իրան հեռու մարմնամու զգացմունքից, աւելի հաւան է՝ յայտնել իր անձնու-թէնն որպէս նուագածու քերթող՝

Թէ մէ շափած քիչ չ'իմ տեսնի, կու կըրթիմ քամանչի սիմնի,

ու նկարագրելիս իր բաղձանքն, մալով զուրկ հեշտասեր ցանկու-թէնից՝ չ'է զի-բուարում նուրբ զգացմունքն Ինչքան պարզ է էլիլ հասկանում սիրու սրբու-թիւնն՝ ցոյց է տալի մեզ նրա խոտմունքն՝

Թէ զուրկ անմահու-թիւն ուզիս սիրով կու ճարիմ քիչ ամա ,

կնպես որ համարձակ կարելի է ասել թէ՛ Սոյեակ-Կոմու հոգին

Ձընի տակէն նուր գուս կհած արիվ զիրած սրնբունչ պէս պայծառ ու մարուբ է :

Սոյեակ-Կոմուն ցնծու-թիւնն չ'է քաշում շատ ժամանակ : Համարեա թէ չ'էնց էն զէնէն գրաւում է սրան տիրու-թիւնն իր սերն ու բաղձանքն յայտնում է մէ տրուում ու վշտալի ոճով, որ ցուս է տալի սրաին . տեղ ու տեղ էլ շանց է տալի իր հոգայ ձանձրանան կեանքից, աշխարհից, երգերուցն էս՝

Ի՛րեզ լավ էր կանց վուր էտօր, — վաղերու-մէն բեզարել իմ .
 Մարթ համաշա մէկ չ'ի ըլի, — խաղերու-մէն բեզարել իմ :

(6) Քուս գուս պատրած Երասիի ջրով, չ'իմ զեմանաւ քեղ՝ պատճառանքնր ունեցողին (մահանաւորին) :

Ծանօթ : Աքերեւային ժամանակն՝ կն տեղ , ուր Երասին խաւնըլում է Քուի հետ, ջուրն բռնում է մէկ թուխ կարմրաբեղն գոյն :

Ինչպէս զգուած աշխարհից, դանդաղանքով թէ՛ զարնէ ճամբոյ լին ձկնաճ, էնդուր որ՝ շարժուի է իտի՛ն թառն, Սայեաթ-Վոյն իրատուս է էր արկնն սիրան ու քարոցուս է սրան սիրել Արտաւո՛ծ, հնդկ, էթ, գորկիչըտառնէն, զէր, իրտ, հո՛մբըտառնէն, քոքոտրոն, ինտըհառնէն, աւաթ, զնա, տար, ու վերջումն յայտնելով էր սրան սիրութեան հիմն՝ ահեղ գաղասանից վտեմեան, խորհուրդ է տալիս իրան մանաւանդ սիրել զնն, ունգոթ, տար : Սայեաթ-Վոյն իրատուսն (Կ) խոզն, որն որ բովանդակուս է էր մէջ կեանքի ամեն բարոյական ու մարդկային տարերքն, ու անպա՛յճ ու կարճ խօսքով յայտնուս է մէկ ժողովրդի ամեն կարեքն, վկայուս է ազգային երգչի բարոյական ու կրօնական մտաց աճման :

Իրաւ, էս ազգային երգչին հասկանուս է էլել էր կուլումն, ու նրա միտքն լուսահասնուս է էլել էր պաշտօնին, երբ էր գլխին իտի՛ն նոյթ տակով՝ թելազրուս է էրան հո՛մն զաւլաւ անել ժողովրդին, որն որ անուանելով ծառն զէթ, դեռ որ սրա քրթոնն քերթօղի սուրբ պարտքն է, էնդուր էլ սիրուն կուլուս է էրան քաշուր (հիւսն) : Ազգի բարոյական գուրգարն էն էլ է հասկանուս, որ քերթօղին՝ պահպանելով էր սիրան տար ի՛նչուց ու իտրէլուցն, պեռի չը վերաւորվի ժողովրդի ապերախտութենից ու բրտութենից, ու ամեն ի՛նչ պարզեւօղին պատասխան տայ շարժու՛, լուս իմանալով՝ որ ազգն էր կրթութեանն ու խրատն ըստանալու է երկնաց՝

Թուգուդ գրգրատանըն պահ տաս՝ ծեծօվ լին իրբրտովի ինվըն,
 Ինչուս անձնէն չը գուս է՛նայ անխառն էն շար գիվըն :

Բայց ինքն վիզ է անուս միտն քարոզի պաշտօնն, ու սովեքնուս է սիրել ու անել Թո՛րի հորձն, որն որ գասուս է բարձր ամէն իմաստութեան ու գիտութեան վրայ, տակով՝

Թուգուդ իմանաս, գիվընաս աստղերու համբարքըն սիրուն,
 Աբարի գուրձըն կորած է՝ կարթմ շարանց վարքըն սիրուն :

ու էր անարատ հոգին՝ թեպէտ զգուս է էլ էն կենաց պայծառութեանն, բայց միշտ նեղացած մտուս է ասարկուսանաց մէջ՝

Պուր տիղ՝ հանկիբ, վուր տիղըն՝ սուք, վուր տիղ՝ սոյրաթ խաղ է բլուս՝
 Պուր տիղ՝ ժամ, վուր տիղ՝ պատարաք, վուր տիղ՝ սիրով տաղ է բլուս :
 Թու վուր հոբուդ կամքն իս անուս՝ մարմնիզ բեկամաղ է բլուս :
 Պուր մէ զարգին կու դիմանաս, դուս չըբասար Սայեաթ-Վոյն :

Հէնց էն գլխին հոգուն ու մարմնու ինզիրն չէ՛ տալի սրան գազար, ու շատ ժամանակ պահուս է ասկնապուս : վերջապէս ձանձրացած էս երազական կեանքի վայելութիւններից Սայեաթ-Վոյն խանդակաթ սիրան, տակով՝

Պու հաքնիմ մազկզէն, կու հաքնիմ շուլըն,
 Պէրթամ ու ման գու քամ վանքիբըն մէ մէկ,

պտուս է միտանկեցութեանն, որոյ ծարսան էնրան սաստիկ է բլուս, որ էր գաւակնորու թիֆլիզուս թողած՝ դնուս, հեւանուս է Հազպատու Սուրբ Վանի վանքն, որ տեղ կրօնաւորված ձեռնադրվուս է արեղայ :

Սոյեակթ-Վոփու կրօնաւորփելու տարին ոչ ով չ'է իմանում: Դժուար թէ նա մտած ըլի վանքն իր կնոջ մահից առաջ: Միայն շատ կարելի է որ մէ քանի տարի իր կնոջ մահիցն էլ առաջ հրաժարած ըլի խաղ ստելուցն, Էնզուր որ զափթարում չ'է պատահում 1759 ից յետոյ հանած խաղ: Աչուղութիւնն մեզք բան համարելով

Բաս դէիլար՝ դունիա վազիա իմիլ, —
 Օնու իլում սոյբակթ սազգան զօրիարամ. (9)

ուենեալով երկիւղած ու կրօնասէր բնասորութիւն, որն որ յայնովում է ևս թուրքերէն ստած խաղերուցն

Սոյեակթ-Վոփու գինըսիա ինքար էթմաս՝ Էրմանի գուր. (10)

սրտումն էլ կրելով կրօնաւորփելու փափագն, կարելի է որ Սոյեակթ-Վոփն՝ գեռ իր կնոջ մահն չը տեսած, վեր ըլի առել ձեռն աշուղութիւնից: Կարծիքս հաստատ վում է ևս զափթարում պատահած յիշատակարանով, որն որ 1765 ին գրում է Պէնտփէնից Էօփանէն՝ երեւի երգչի բարեկամն: Սրա աղաչանքի ա՛նց ցոյց է ստիս՝ աշուղի խաղ ստելուց հրաժարիլն: Էս յիշատակարանն գրած է երեք տարի առաջ մա՛ից Սոյեակթ-Վոփու կնոջ, որն որ թաղած է Խօշնից վանքի գերեզմատանն: Գերեզմարարի վրայ գրած է վրացերէն՝

Ճն շնց.
 յ նպղաշնս
 շմնն թոնն շն
 ճ ևուտտեցո
 և թյլլալ
 թնթնթ թյ
 և ճոծն թո
 ծծնցո

(Քրօնիկօնի 156. ևս գերեզմանում կամ Սոյեակթ-Վոփու կողակից Մարմարն. ինձ ոչորմի սակբ): Տաղանազրի տարին՝ երկրիս սովորութենով, պիտի իմանաք չէ թէ քար գնելումն, ըսոյց որպէս մահուան տարին՝ որ է 1768: Երբեք չ'ենք կարօղ հաշուեւլ Սոյեակթ-Վոփու կրօնաւորփելն ևս ժամանակից առաջ: Թէ մէ երկու տարի էլ յետ գնենք ու ընդունենք 1770ն, յայնժամ մեր երգիլն կրօնաւորփելիս էլիւլ պիտի ըլի 58 տարեկան:

Սոյեակթ-Վոփու վանական կեանքի վրայ չ'ունիմ ոչինչ անդիկութիւն: Հազպատում մէ ծեր էլ չը կայ, որն որ իմանում ըլի գօնէ մէկ աւանդութիւն ևս աննշան կրօնաւորի վրայ: Սրա աշխոյժ երեւակոյութիւնն աւել է: արդեօք մէ պտուղ՝ յարմար իր նոր փնակին, չ'է յայտնի: Թէ բան էլ ունենայ ստած, ով կու քաշիք

(9) Բաս ստում են թէ՛ աշխարհս երազ է կէլէլ, Էնզուր էլ վախում էմ սոյբակթից սազից:

(10) Սոյեակթ-Վոփն հաւասն չ'ի ուրանալ՝ Հայ է:

հողան նրա պահելու համար. նրա անպաճոյճ ապրելու զ լ'ունեցող խօսքերն զուր չ'էին զաւ մեր՝ քերականութիւն սովորած գիտնական վարդապետներուն : Գիտեմ մեայն, որ թիֆլիզու խաղ սիրող աղերքն վանքումն էլ չ'են աւել զազար իրանց երգչին, ու խոտարան վարդապետի վեղարի տակն էլ կարծելով իրանց զուարճ աշուղի վառվռուան գլուխն, զարսել են զբուքք, իբր թէ Սոյեակթ-Վոլին ականն ընկնում է մէկ երեւելի օտարական աշուղի թիֆլիզ զալն : Կա վախենալով իր քաղաքի յաղթվելու համար, ստատիկ ձմեռին մտիկ չը աւազ՝ շտապով զալին է Հաղպատից թիֆլիզ. ձեռաց վեր է զալն Մեծ Բերդի եկեղեցում. ու ոչ սվին բան չ'ասած՝ Թաքուն զուս է սրլքբում առաջնորդարանից : Հաղպատու առաջնորդ՝ Գաւիթ եպիսկոպոսն, սրն որ լսել էր նրա զալն, չը տեսնելով նոր եկած վարդապետին՝ պահանջում է նրան. ու խմանալով նրա առաջնորդարանում ես չ'ըլին, շատ նեղացած՝ հրամայում է իր սպասուարներուն, որ նրան գտնեն : Երանք պարուտելիս տեսնում են որ Սոյեակթ-Վոլին՝ աշխարհականի շորերն հագրին, իր հին ընկերներու ու բարեկամներու մէջն՝ կամրիլ տակն ստուած Քուի վրայ նստած, քամանչէն ձեռնին՝ բաց է արել նոր եկած աշուղի հետ վէճն (բար) : Հինց յաղթելու վրայ է բլում, որ վրայ են հասնում իր եպիսկոպոսի սպասուարներն : Բայց էս զբուքքն ու սրան նման զուարճ թիֆլիզեցուց ժոպց ցնորքն խնկ հաւատալու բան չ'են, էնչուր որ մեր մեղօք հնացեալ կրօնաւորն անց կու'լնր կացնում կեանքն իր վաղեմի մեղքերու՝ ազօժբով ու պաս պահելով քաղելուսն :

Միայն շատին յայտնի է թիֆլիզում, որ Սոյեակթ-Վոլին՝ լսելով Աղա-Մահա մեղ-Խանի հնձեւըզօրի Վրաստանու սահմանն մտնելան, միտն է բերում իր զաւկներուն (ունեցել է երկու աղայ՝ Մեւքիսի, Օհան ու երկու աղբիկ՝ Ստաս ու Մարիամ) ու զալին է թիֆլիզ : Իս տեղաց ուղարկում է նրանց Մօզգօկ, ուր սրանք զցում են իրանց հաստա ընտելութիւնն : Սոյեակթ-Վոլին գնում է իր զաւկներուն ճանապարհ թէ չէ, Պարսիկքն մտնում են թիֆլիզ : Հաղպատու առաջնորդարանն հենց բերդի տակն բլելով՝ Թշնամբն առն են ընկնում եկեղեցու գաւթն, ու կցում են կտարնն ու կողպտեն : Սոյեակթ-Վոլին վրայ են հասնում եկեղեցում ազօժք անլիս : Երանից պահանջում են զուս զալն ու հաւատն ուրանան. բայց կրօնաւորն Պարսից թրերու տակն աւանդում է հոգին՝ տակով :

Չրխմանամ քիսապան, գօնմանամ խապան (11)

Իսպէս իսլիի նօրբան նահատակվում է որպէս ծառայ Աստուծոյ սեպտեմբեր ամսին 1795 թն (12) :

Մէ քանի օրից՝ Պարսից թիֆլիզէն զուս գնալուց յետոյ, վեր են առնում նրա մարմինն ու Թաղում են Մեծ Բերդի եկեղեցու հիւսիսային փոքր դրան առ-

(11) Եկեղեցուց չ'եմ զուս զաւ, չ'եմ ուրանալ Յիսուսինն
 (12) Երեւի էս պատահմունքն ունէր մօրումն Շամչի Մեւքօն՝ ասելով իր թիֆլիզու 1795 թն անբլելու վրայ հանած խաղում :

Վարդապետներ կոտորեցին, լէչիք էր անած տերտերի :

ինն թուակա Սայեաթ-Նովու գերեզմանն չ'ունի քար զցած, բայց կապեա պատ-
ժաւ են նրա թաղման պատասօղներն:

Սայեաթ-Նովն գրարաւն չ'է իմացել ու չ'է սովել քերականութիւն, թե-
պէս գործ է անում երբեմն մէ քանի գրոց զարձուած ու բառեր՝ ալ, ունի, ինչի,
ի՛նչ, ինչի՛նչ, քաշի՛ ժաշի՛, հաշոց շաշոն (Երգ երգոց բ. 4.) ևն. երբեմն էլ
տալիս է հարսնոց շարս, յարսնաարս, ունարս գրբերու անունն: Իս գիփ միայն
ցոյց է տալի մեզ, որ նա էլիւ է ժամ սիրոզ ու ուշքով տկանի է էլիւ զնում եկե-
ղեցում կարգացած բաներուն: Բայց Սայեաթ-Նովու հիշել չ'արդար իմանալն պարզ
տեսնում ենք նրա մեզ հասած զավթարիցն, որն որ երգչի մեծ որդին Մեխփիսեզն՝
Թեփիլիցի Մօղզօկ գնալիս ասնում է հեան. հեան էլ ժառանգած է ունենում
նա իր հօր քամանչէն ու շնորհքն: Մեխփիսեզի որդին՝ Թեփիլիզու Զգրուչն եկե-
ղեցու աւագ քահանայ Տէր Մովսէսն, իր կրթութիւնն թեփիլիզում աւարտելոց
յետայ Մօղզօկ ըլլելն՝ ասնում է իր քրոջ որդու մաս կս զավթարն, վեր է ա-
նում ու բերում է Թեփիլիզ: Իմ յարոյ բարեկամ գիտնական բփիլի Պանդայանց
Յովհաննէսն, որն որ գիտէր ինչ գծաւարութիւններով ձեռք կմ բերում մեր աշ-
ուղներու խաղերն, տեսած էս զավթարն երախտաւոր Տէր Մովսէսի մաս, հանում
է սրանից ազալներով, ու մէկ սիրուն մայիսունան առաւօտն՝ ուրախ ուրախ մասն
տնեակս՝ պարզեւում է ինչ իր գիւան:

Գավթարն ունի 73 քառածալ թերթ. առաջից, միջից ու վերջից պակասում
են շատ թերթեր: Ըստ բանցնելուց ու ժամանակից թերթերու ամենէրն եղտած
ու մխտած են. Թղթի գոյնն թուխ սպիտակ է: Լուսի դէմ բռնած Թղթում
երեւում են լաթնի գրերն, որք ցոյց են տալի նրա Հովանդացոց կամ Անդիացոց
գործարաններից զուս գալն: Գավթարն սկսում է թուրքերէն ասած խաղերով՝
համարով 115: Առաջի խաղերն գրած են Հոյսց բուրզբով, յետոյ նոյն բուրզբով
գրած են միայն խաղերու առաջին աներն, այլ մնացածն՝ անվարժ նօարզբով. բոյց
սո. հասարակ խաղերու մեծ մասն գրած են վրացերէն բաւական վարժ նօարզբով,
ու լու. երեւում է որ գիփ էլ մէկ մարդու ձեռն է ու գրօղն աւելի վարժած է
ըլում վրացերէն գրումն: Ամեն խաղի ամեն կամ լուսանցքում Պրայց խօսքով ու
գրով գրած է թե՛ խաղն Արութիւնի կամ Սայեաթ-Նովու ասած է, հեան էլ
խաղի երաժշտական եղանակն, բանաստեղծական ձեւն ու ամեն սեզ անդակաս
ազալներն՝ որ ասօղն ողբոյն ամեր: Գրօղն երբեմն խրատ է տալիս թե՛ մշիլիս-
ում որ եղանակն՝ որ եղանակից առաջ կամ յետոյ է ասելու. երբեմն զգու-
շացնում է նոր անվարժ երգօղին՝ վարդեախ առջին չ'ասել էս կամ են խաղն
Յոնց օնփոջլուս օնճոջլուսն յօն օյլուսն օն յօն յօն յօն յօն (ով որ սովի՛ վարդեախ
առջին չ'ասէ, որ գծաւոր է), և շատ անգամ նշանակում է խաղն ասելու օրն,
ամիսն ու տարին: Պատահում են խաղեր ասած 1742, 1750, 1752, 1753, 1754,
1756 ու 1758 թվին: Խաղերն չ'են գատուարած տարիներու կարգով:

Թուրքերէն խաղերուց յետոյ գալիս են հայերէն ասածներն: Սրանք գիփ էլ
գրած են Պրայց բաւական վարժ նօարզբով: Գրածն գծաւոր կարգաւ է, շատ բա-

մէջ : Սոցիալ-Գոյութեան ասոյժի անուղուծելին ու նրա թռուկերու գրուցքին խօսի սկանդէլ էւ որ չը գնենք , ամէն խաղի ասին գրած ծանօթութիւններն , ի՞նչ բոլոր խաղի ասին իր վրայ արւած անգեղութիւնն ու Պէնտալինց Եօթնի յիշատակութեան հաստատում են՝ որ էս զամբարն յասուկ Սոցիալ-Գոյութեան է : Միայն չ'եմ կարծում որ նա բովանդակ՝ ըլի երգչի նախադիրն (շեռ Գոմէշտըն) : Մէկ մէկու հետ կարած անարարներու մէջ կան էնգլաններն , որք նախադիր պիտի ըլին , բայց միւսներն գրած կու' ըին Սոցիալ-Գոյութեան անուն շարեւայ յետոյ : Երբէքն անարակ անարակ կ'ունենայր գրած իր կամ ժողովրդի աւելի հաւանած խաղերն , ու յետոյ ինքն կամ ուրիշներն վեր կու' ըին առել ու մէկ մէկու հետ կարել կու' ըին անարարներն : Տեսնում ենք էլ , որ խաղերն գաստարած են զամբարում տարուն մտիկ չը արւած . Ենդուր ինքս էլ էս խաղերն գաստարելիս՝ մտիկ չը արել տարուան կամ զամբարի կարգին , վախենալով որ մէկ եղանակի կամ ձեւի շարունակ գասած խաղերն չը մանջրայնեն կարգադրելն :

Վրոց գրով գրած Սոցիալ-Գոյութեան խաղերն հայերէն տասով նշանագրելիս՝ հետեւեցայ հետադայ ոճին .

ա. Պարտք համարելով՝ որ ծանօթացնեմ թիֆլիզու բարբառի ձայնական յատկութիւններու հետ , մեծ զգուշութեամբ հետեւեցայ Եջմիածնի , մանասանդ թիֆլիզեցուց՝ մեր սյուսերնի բաղաձայն տասերու արտաբերութիւնին : թիֆլիզեցիք բաղաձայններն հնչում են պարզ ու հաստատ ձայնով , ու կարգալիս նրանց չ'են առիկ միջակ ու անբարձ ձայն , ինչպէս ունին սովորութիւն Չմիւսնից , Պսլայ և ուրիշ արեւմտեայ Հայերն : Չա , ծա , չա առելիս՝ սրանց Եւրոպացուց անբնիկ համար միաձայն չի , ծի , զ գրին՝ էնպէս անխառն են հնչում , որ միշտ կարող ենք զննազանել էս տասերու ձայնական յատկութիւններն : Պսլայ Հայն Buffon , Tasso , Hardi , Garnier յասուկ անուններն գրում է Պլօֆֆօն , թափայ , Հարդի , Կարնիէ . մերերն էլ կարգալիս միամիտ ասում են Puffon , Thasso , Harti , Karnic . էս հանգամանքն մտած է միշտ արտակուսանայ գասաձառ :

բ. Բառերում , որք զրոց լեզուի ուղղագրութեամբ պահանջում են = գրին , որս սեղ գրել եմ գրին ձև թիֆլիզցու խօսելուն , էս կարգալուն լառ սկանդ զնելով՝ երբեք չը կարողացայ զանազանել = ու ձ տասերու տարբեր արտասանելն . էնգուր էլ սրանց մէնն նշանագրելու գործ եմ գրել ձ տասն . լիզվա պարգարնութեան համար բայերու կատարեալ ժամանակի եզականի իրբորդ գեղբունս ամէն սեղ զնելով = գրին՝ գրել եմ առա , ի՞նչա , և՛ն :

գ. Գրոց լեզուի ուղղագրութեամբ բառերում պահանջում ա փանկի սեղ՝ գրել եմ ձ կամ ըձ էս փանկն , որն որ ձայնաւոր տասերու առջին պատահելիս՝ գրոց լեզուի առաջանութեան կանոնալն ու մէ քանի գուտներում յիշք պահած աւանդութեամբ հնչվում է մէկ նուրբ՝ Հայոց լեզուին սեփական մէնով , թիֆլիզեցիքն արտաբերում է որպէս ձ կամ ըձ . էնգուր էլ չ'եմ գրում գաթառո՞ն , ի՞նչառո՞ն , Գաթառո՞ն , և՛ն . բայց գաթառո՞ն , ի՞նչառո՞ն , Գաթառո՞ն . բայց ա փանկի որպէս ըս գրվին տեսնում ենք էս խաղերով շատ հնուց գրած ստղերունս՝ Գրառո՞ն , Գաթառո՞ն , և՛ն . սրանք

են գլխին գրգում են էլիւ Էսպէս՝ երեւի պահանջողութիւնով երաժշտութեան, որն որ անորոշ ճայնաւորներն մերժելով՝ սիրում է պարզ ու հաստատ ճայնաւոր: Միւսն Մարտիոսն բառն գրելիս պահանջեցի զբոց ուղղագրութիւնն, թեպէտ թիֆլիզում էս բառն հնչում են որպէս սորձն՝ կամ սորահն, երբեմն սորըձն:

Դ. Խաղերում խիչ չ'եմ բանեցրել ուստն, Լեզուք որ սրան՝ բառի գլխին թիֆլիզեցին հնչում է որպէս ձա, միլին էլ որպէս ա:

Ե. Խաղերում մէ քանի բառերու գլխին գրած է ստան արտաբերելու է թիֆլիզեցու ստորութիւնով:

Զ. Թեպէտ զբոց լեզուն, թիֆլիզու բարբառն էլ՝ բառերու վերջին պատահած ուստից յետոյ պահանջում են յ ստան, բոց ստարագիլ՝ վերջումն ուսնեցող բառերն գրել եմ առանց յ, ինչպէս հաճում:

Է. Թիֆլիզու բարբառում զորք անած՝ Արարացոց, Պարսից, Թուրքաց բառերու ց ստան էս տեղ չ'է արտաբերում որպէս շ, ի՛ կամ շ, բոց որպէս Վրաց ց, Լեզուք էլ էս մէնն նշանագրելու զորք եմ անում շ ստան նշանով (շ), որն որ արտաբերվելու է որպէս Վրաց ց կամ Արարացոց ց, ինչպէս բառերումն շաքաւ (شکر), շաքան (شان) ևն:

Ը. Խաղերում տեսնելով անհամար օտարագիլ բառեր, որն որ զորք է զնում խուլիս թիֆլիզեցին, բոց ո՛չ էլ Լեզուք առատութիւնով ինչպէս Սայեաթ-Կոսթն է բանեցնում, պարտ համարեցի որ՝ զիստականներու ու բառգիրներու օգնութիւնով, բացարեւ նրանց նշանակութիւնն, ցոյց տալով նրանց օտարագիլ բառն համարագրութիւնով՝ աշխ. (արարացոց), Քր. (թուրքաց. Ազրբայջանու թաթար սերունդի բնակիչներուն էս տեղ ասում են՝ Թաշխ.), պր. (պարսից), ձոց. (զրաց): Իս բառերն երբեմն Լեզու կրճատված են, որ զխուրք է իմանալ նրանց ու՛մ բլին, Լեզուք էլ տեղ տեղ գրել եմ էս նրանց արժատական մէն կամ հնչումն: Կարելի է որ շատ անգամ սխալված բլիթ. բոց սխալմունքներու համար, կորացօզս, յոյս ունիմ՝ չ'ի իմացել իր ներողամտութիւնն:

Թ. Կոյնեպէս գաւառական հայերէն բառերն բացատրել իմ համանշան Գաղղիացոց բառերով, Լեզուք որ խօսած լեզուի խօսքն աւելի պարզ է մեկնում կենդանի լեզուի խօսքով:

Ժ. Կամենալով որ թիֆլիզու աւուղի խաղերն հասկանալի բլին էս ուրիշ գուշակի Հայերու համար, ամեն խաղի տակն ծանօթութիւններով, իմացածիս համեմատ, մեկնել եմ թէ երգի միտքն, թէ լեզուի կազմն. ուղում էի էս ամեն խաղի տակն պատահած տեղն ցոյց տամ թիֆլիզու բարբառի քերականական հասարակ յատկութիւններն. բոց աւելի պարզարանութեան համար բովանդակեցի սրանց առանձին բացատրութիւնում՝ լեզուով խրատուն սիրելի ու յարգոյ բարեկամս՝ զիսնական Մկրտիչ Իսմին, որն որ իմ աւելի սիրու ինքնայօժար վիզ տաւ էս խաղերու Մասկիտ քաղաքում ապելու վրոց տեղութիւն ունեանն:

ԺԲ. Խաղերու նօտրքով ազած խօսքերն կամ չ'եմ հասկացել կամ չ'եմ կորացրել մեկնել:

Պերեան էլ տեղեկութիւն տրւի թիֆլիզեաց՝ այբուրենի տառերս սորբեր արտասանութեան վրայ ։ Հաս հնուց՝ գրելն հետեւելով գրարտա լեզուի ուղղագրութեան, կարգալին մէ քանի բաղանայն ու ձայնաւոր տառերն թիֆլիզեացիք արտաբերում են՝ ուրիշ զաւասաներս : Հայերից սորբեր ձայնով, որոյ վրայ պարտք կ՛մ համարում նայնպէս տեղեկութիւն տան . կեղուք՝ աւելի ճշգրութեան համար, Հայոց տառերս զեմուղիմն զնում կ՛մ ուրիշ ողղերս հոմանայն տառերն :

Հայոց	Ուսուսաց	Գաղղիաց	Գերմանաց	Պարսից	Վրաց
բ	б	б	б	—	ბ
պ	п	р	р	—	პ
փ	—	—	—	پ	ფ
գ	г	г	г	—	გ
	արդև բառումն говетъ	արդև բառումն gant	արդև բառումն gant		
կ	к	к	—	—	კ
ք	—	qu արդև բառումն qui	—	ق	ქ
դ	д	д	д	—	დ
թ	—	th	—	—	თ
ւ	т	т	т	—	თ
խ	х	—	ch	—	ხ
շ	—	—	—	—	ჯ
ծ	—	—	—	—	წ
չ	—	—	—	—	ჭ
ց	ц	—	с	—	ც
ხ	—	—	—	—	ჩ
լ	л	lech	lech	ل	ლ
ზ	—	—	—	ز	ზ

Կ Բառի գլխին կրք Է տառից յետոյ բաղանայն է պատահում, հնչում են արդև թուրքացی (եղ. ժողովել) բառի սկզբնական ձայնն, որն որ մէ քիչ մասնում է քիչ կամ Ուսուսաց եւ ձայնին. բայց բառի միջին հնչում են արդև Է :

Վ Բառի գլխին հնչում են արդև ձև, միջին արդև առ

Խ Էս գանին համարեւ թէ միշտ հնչում են արդև Է, միայն որս ձ ձայնն մէ քիչ մեղմով են հնչում :

Իս սեղ նշանակած տառերն կարգալին արտաբերում են միշտ էս մեւով . հին զգրութեան թիֆֆիզկեցին շնոր, որդի, տեւ, ևն. գրած բառերն կարգալին հնչում է varil, yourdi, tigh, թեպէս որ լին նայեալս գրում է շնոր, որդի, տեւ բայց քնացած այբուբենի տառերն արտաբերում են ուրիշ գուտաներու Հայերու պէս :

Իս արտաբերութեան մեւն պիտի բլի շատ հին, ու ոչ թէ միայն թիֆֆիզկու, այլ ևս մտակայ սեղերուն, մանաւանդ Սմանհայ ու Հաղպատու Կարծէքս, որն որ պիտի կարծէրի պէս ընդունի, գոյացրել են մէ քանի պատմագրական թեթեւ հանդամներն : թիֆֆիզկեցաց մէ, ինչքան ինձ յայտնի է, երբէք չ'է կելլ տարածած հայ զգրութիւնն, ու թիֆֆիզկն չ'է սենցել իր համար սեփական նշանաւոր զգրոյնք, որ սեղ որ կրթիւմ բլին նրա վարժապետներն թիֆֆիզկն, որ սեղ Հայերու ընտելութիւնն զցելն շատ հին է, քաղաք միշտ Հաղպատու վեճակի իշխանութեան տաճի՝ ըստացած պիտի բլի գրաւոր ազդեցութիւնն Հաղպատու Մայրավանդից : Տեսնում ենք որ հինց ևն գլխէն թագաւորն Հայոց Սմրտա Բագրատունին էս եպիսկոպոսութեան ամուսն հաստատելիս իր ընդհարուսն ինչնաւ ինձմէ և Կրթաւսչիսաց կրթանուսն, 979 փրկչական թիֆն հրովարտեալ ապիս է նրան սեփական իր ընտելու զտեւն ինչիցն Տաղաց . . . Ինչն ՚ն սահման Գառնուրաց սնչիւնն և Ինչն ՚ն սահման Տփիսայ և Վրաց և Ինչն ՚ն սահման Կոյննայ և ՚ն սահման Ծաղկոյց Ինչն ՚ն սահման գունն Շիրակն (15) : Իս հրովարտակն հեռեւեալով ևս հետագայ երկրիս սիրապետողներն հաստատեցին ևս վեճակն Ռոստամ Վրաց թագաւորն ամանին հրովարտեալ 4652 հաստատում է կելլ Սմանհայ վանդի վեճակի վրայ զտեւնն Սմեթեթն և Բարեթեւոյ Ինչն ՚ն Քաղարն Տփիսից . . . ՚ն իտն Երեւան Ծաղկոյց Ինչն ՚ն սահման Ալեքսեթեւ Շիրակն Բաճիւնայ յոսն և Լոսա ինչն (14) : Իս հրովարտակն վերստին հաստատում են Վրաց թագաւորներն՝ Շահ-Վազակն 4659 ին ու Հերակլ առաջին (16) 4697 ին Վերջապէս՝ Հաղպատու եպիսկոպոսութեան հինց մէ քանի տարի հանդիւնաց առաջ, ևս Գիորգի ԺԳ Վրաց վերջին թագաւորն ապիս է սեպտեմբերի 43 ին 1799 ին հրաման ամեն թիֆֆիզկու, Քարթլու, Կոնստան, Սմեթեթն ու Բարեթեւոյ իտաններն, Վաշեան և արդէն տեւոյցաւ Հաղպատու ինչն Հայերուն՝ ինչ ինչնայնայնին, և ինչ այնքանայնին, որ ինչ կրթանուսն ու Կրթաւսչիսոյն ինձմէ Հաղպատու սնչիւնն և նոնոն Սորդիս Երկրագործն և նոնոնն ինչն, ինչն և նոնոնն ինչն :

(15) Սորդիս Զաւարդն, Ղանապարհորդութիւն 'ի Մեծն Հոյստանն, Տփիսի, 1842. էջ 44 :

(14) Ս. Զաւարդն, էջ 46 :

(16) Սարգիս յարգոյ վարժապետն որան տառմ է ինչորդ . . . միայն սա պիտի բլի սիտլ աղագրութեան, զի Վրաց թագաւորներուց միայն երկուսն են յայտնի Հերակլ անունով . . . սորդիս թագաւորել է 4688 ից մինչև 4703ն, ինչորդ է 4762 ից մինչև 4798 ն :

Իսպան լուս տնտեսւմ ենք որ սկսած յարդ գարուց, կարելի է ևս առաջ, մինչև Պ բառատնու Ռուսաց Տէրութեան հովանաւորութեան սակ ժամենն թիֆլիզու Հայերն շարունակ էլիւ են ժողովուրդ Հազարաւու ու Սանահայ Վարդերու, ու սրանց մտարնութեան Իշխանագոյններն՝ միշտ բնդհանրական կաթմուղիկաթ կամբով, նստել են թիֆլիզու Հազարաւու առաջնորդ տնտեսով : Սրանցմէն մեծազարգ վելու թիֆլիզու քահանայն, ինչպէս կարծում եմ՝ կրթմամբ, դաս առած պիտի բլին նշանակած վանքերու վարդապետներու մաս, որոց ուսումնասիրութիւնն ու գիտնականութիւնն կնքան հռչակել են մեր պատմագիրներն : Իսպան թիֆլիզուցիք չ'ունենալով սեփական զգրութիւն, սովբում կու՛նին էլիւ Հազարաւու վարժապետներու մաս, որք պիտի աւանդած բլին այբուբենի տառերու էն արտարբութիւնն, սրն որ թիֆլիզիցիքն պահպանել է մինչև էս օրս էլ սրբութեամբ :

Թեպէտ վերին զարբումն նստել են թիֆլիզ կս Իշխաննի մտարնութիւնից առաջնորդներ, բայց չ'են ունեցել ազգացութիւն ժողովրդի վրայ, ու նրանց մէն ուն էլիւ են միայն երկու կեկղեցի՝ Վանքի կեկղեցին, որն որ շինած է 1482 ին (ուրեմն բնդհանրական կաթմուղիկապետն ամառի՝ Սիսուց Իշխանին փոխելուց յետոյ) ու Չգրալն ասած կեկղեցին, սրն որ շինած է 1708 ին . բայց մտացած թիֆլիզու բազմութիւ կեկղեցիներն էլիւ են միշտ կախեալ իշխանութիւնից Հազարաւու առաջնորդին, որն որ ունեցել է իր առաջնորդարանն Սէն բերդի կս թուղիկ կեկղեցումն, որոյ շինելու տարին բնկնում է 631 կամ 1251 ին : Սրա հետ թիւնն հաստատում է ևս գերակայութիւնն Հազարաւու առաջնորդի, որոյ վերջին զարբու նուաշելու հետ նուազում է ևս Մայրապետի բերգութիւնն, ինչպէս ցոյց է տալիս ևս Սոյեակթ-Վսովու ժողովրդին աւանդած երկուսը պարզամիտ բանն՝

Հազարաւու լուսարար Սոյեակթ-Վսովն իմ,
Մէ կանթեղին վառելու մէթ չ'ունիմ :

ու վերջապէս՝ վերեւն յելած Սարգիս Արքեպիսկոպոսի ժամանակն (1808 կամ 1809)՝ Հազարաւու թեմն ու վիճակն էլ բնկնում է Իշխաննի մտարնութեան թիֆլիզու առաջնորդի, Վենզանի Վահապետ տնտեսուէլ՝ էջով տնեւ Աւրբպիսկոպոսի իշխանութեան տակն : Հետն էլ փոխում են թիֆլիզու վարժապետներն :

Իս ժամանակից սկսած՝ Իզմիր, Իրեւան, Հատարխան, Արզրում քաղաքներուց ու բազմերախ Լազարեանց Մասկովեան Ղեկարանից գալիս են թիֆլիզ՝ մաւնաւոր աշխարհական գաղուց, նոր զգրութեան վարժապետներ, ու թիֆլիզու երկեկղեցի՝ ծաղր պցելով իրանց պատբու հին արտարբութիւնն, սովբում են նրանցից ճշմարտներու հասարակ արտասանութիւնն, թեպէտ բազմաշնն տառերն մինչև էս օրս էլ առէլ պակաս հնչում են հին սովբական մեղով Բայց թիֆլիզու բնիկ ժողովուրդն, խանկելով ևս գնանգան գաւառներուց եկած Հայերու հետ, պահպանել է բաւերու արտարբութեան հին մեւն, ու էսօր էլ խօսում է Սոյեակթ-Վսովու խոպերու լեզուով : Իս լեզուն, սրն որ՝ ինչպէս և թիֆլիզու հայապի բնիկութիւնն՝ շատ հին պիտի բլին . կարծիքս՝ վարկեմ իշխանն է բար-

բաներուց մէջն է, Դնչքան զ'ուզի սա փոխ առել ըլի օտար ազգերուց նոր մեւեր կամ ազուազգած ժամանակից՝ մէ քանի շերտականան, ժամանաւոր ձայնական յառկութիւններն հաստատուած են՝ Թիֆլիզու բարբառի հետց ինքնուրոյ ըլին։ Իսպիւս ուրիշ գաւառներու է ու առաւով արտարերած բառերու Թիֆլիզուս է (16) և ա կամ շու ձայնով սովին, քաղցրաւայնութեան համար հրամայականի զ ու աներեւութի և ընդունելութեան չ առաւրու բաց Թաղին յոյց են առլիս, որ Թիֆլիզու բարբառն չ'է գասելու նոր մեւացած կամ նոր ազուազգած գաւառական բարբառներու հետ։ Եկեղեցուց ազգեցութեանով Թեպետ և վեր է առել կամաց կամաց զոյց լեզուի մէ քանի մեւերն ու դարձուածն . միայն երբէք չ'ենք կարող ընդունել ևս բարբառն արդևս արդևս սասած լեզուի կրճատուածն ու ազուազգումն, Ենդուր որ՝ Բնչովս վերեւն էլ առի, սա է զ'ընդուն չ'են բարբառներուց մէջն է, կամ Հայաստանեաց բազմաոսս լեզուի մէկ ճիւղն է։

Ահա ստատ և մեր կարծիքն՝ իբր Թէ բուրբ Հայաստանի Հայերն մէկ ժամանակ խօսում ըլին Ելի՛ մեր հինգերորդ դարու Թարգմանիչներու ու սրանց Թարգմանած Աբասաւածաւաւն զբրի լեզուով։ Կարելի է հինգերորդ դարու Հայերն մեզուինց հարեւրագտակի աւելի հեշտութեանով Եին հասկանում են լեզուն, բայց խօսելով չ'են խօսել։ Ենդուր որ՝ Բնչովս հիմի, նոյնովս և ամեն ժամանակ ու ամեն ազգի մէջ սովելու է Ելի՛ գրասոր կամ գրականական լեզուն։ Թէ Ելի՛ է և ժամանակ, որ ամեն Հայերն էլ խօսած ըլին Ելի՛ մէկ լեզուով, Են էլ Հայերի Ժամանակին ու շատ շատ մէ երկու գար նրանից յետոյ։ Ազգի բազմանալով՝ ցրվելիս ու գաւառ գաւառ բաժանողովելիս, հեղց են գլխին համեմատ Թէ աշխարհագրաբանութեան Ելի՛ կենցաղագրական հանգամանքներու, Բնչովս տեսնում ենք ևս ուրիշ ազգերու մէջ, կամաց կամաց փոխած պիտի ըլի իր մայր լեզուն, ու ժամանակով հարեւանիցն էլ բան սովելով՝ պիտի Դրան արած ըլի ամեն տեսակ նոր մեւեր ու դարձուածներ Ենովս, որ շատ արշուակ են գաւառական լեզուներն մէկ մէկուց։ Հայաստանու հետց բազմալեզու ըլին՝ կարծիք չ'է։ Իս գաւառական բարբառներուց մէջն, կարելի է հեղց են, որն որ աւելի կու ՚լի տաճել իր մէջ մայր լեզուի յառկութիւններն, քարմերու մեւին, արբունեաց մէջ կամ նախարարներու գրանն աւելի գարծ պիտի լուս ու քաղցրականութեան մէջ անելով գասել է գրասոր ու գրվելով Ենովս կեկվել ու հարստացել է ճիւղ մեւերով ու դարձուածներով։

(16) Ուրիշ երկիրներու Հայերից՝ է առաի տեղ է առան բանեցնելու սովորութիւնն ունեն ևս Գլբմուս, Իհաստանի ու Մաշարատանու Հայերն (Հ. Գ. Արշաղաճի, Բազմալուս, 1846, Վէնեակի էջ 44), որք՝ Բնչովս յոյց են առլի նրանց գրասոր յիշատակարաններն, Անեցուց սերունդքն են (Հ. Մ. Բիշիշիանց, Ճանապարհորդութեան ՚ի Իհաստան, 1830, Վէնեակի)։ Իս ձայնական գաւառական լեզուի յառկութիւնն՝ կարելի է, որ մէկ որ պետք զոյց մեզ արդևս պատմագրական ցուցմանք . բոցց բառազնութեանն ունի միշտ իր կարծիքներն, որք մնալու են միշտ կարծիք։

որ ես նոյն գաւառի բնակիչք պահանջել է իրան հասկանալու ու բանեցնելու համար՝ իր սովորին: Իշտպէս մայր լեզուից կամ մէկ գաւառական լեզուից դոյտեցել ու մեծացել է մեր հօրեքան տասն լեզուն, որոյ՝ երանելի Մկերտի մեր նմանակիչներու գանկուց շատ առաջ գրաւոր բլին մանկն լաւ յայտնի է. Էնզուր էլ անկարելի է որ Ազգամանգեղի ու Սուբր Գրոց վարպետ ո՛՛ն՝ հեշտ հասկանալի բլեր ման չը սովորած ու անկիրթ, թէպէտ ե ժամանակից Հոյուն: Զատուկ ո՛ր գաւառումն է Տախտեցի Լապէս, կամ ո՛ր գաւառի լեզուն՝ մայր է էլ լէ մեր գրարտ կամ գրականական լեզուն— հիմի գծաւոր իմանալու ու տեսլու բան է: Թէ ուղենամք վճռել էս խնդիրն, պիտի մեծ զգուշութեամբ վնենք մէ մէկ գանազան գաւառական բարբառներու կազմուածքն, ամենն էլ իր խոսած տեղն, ու յետոյ զոչեք որոնց բազմապար քննութեան տակ . միայն այսպիսի խոսածներ բաւազնական քննութեանց ծագելու է մեզ համար լոյսն: Իշտպէս ծանր աշխատութեան՝ թէ մեզ նպատակն էլ չը հասցնէ, անմեղ կորչելու չ'է. քանի կենդանաբար ու պարզման լոտներ կ'ունենայ ընդունելու մեր հին գրականութեան լեզուի թմբած ծայն, որոյ սկզբնական ծագիցնող գաւառի իմանալն խիտ կարեւոր է մեզ համար:

Իս բանին չ'են մտիկ արեւել անհոյ մտքով մեր նախնիքն էլ . որոնք զխոսին, կամ աւանդութեան մտախ ըլլալով հենց են ժամանակն զգում էին՝ հօրեքան լեզուի մէկ գաւառական կամ մայր լեզուից ծագիլին, Էնզուր էլ հօրեքանն ու հօրեքանիցն ու արքանիցն (17) բաժանելով հայկական խոսքն՝ իրատ են ասել գրականական լեզուն լաւ սովորել ու զոչիլն, որ զլուսի զնէ մանուանց հօրեքանիցն ու արքանիցն խոսքին, որն որ՝ թէպէտ ե բաւական զարգացած էր գրարտն, համարվում էր էլ գրականական լեզուի Տախտեան շտեմարանն ու կենդանի աղբիւր:

Ստեմարանն արքանիցն ասելով ինչ էր հասկանում . առ հասարակ արքանեաց մէջ, թէ կրտսր Արշակունեաց՝ Հայտեմք, Ազիպիա ու Արեւմտի գաւառներում խոսած լեզուն, — գծաւոր է իմանալն . ու հօրեքանիցն ասելով հասկանում էր միայն Արարտեանն նահանգն, թէ ընդզեմ եզերականին՝ Հայաստանեաց կենդանական գաւառներու խոսքն : Ս'եր հին բերականներու տեղեկութեան լաւ քննելու է . խաւ գրած լից հօրեքանիցն բառից ոչ ինչ բան չ'ենք կարող հանել, մանուանց չ'ունենալով հնուց մտացած բաւազնական մանրամասնաբար նկարներ, որք թէ կան, միայն ինչ յայտնի չ'են:

Թէպէտ մեր ժամանակն անհնարին է էս խնդրու լուծանելն, բայց յառահա տիլն էլ աւարտելութեան չ'է . մանուանց երբ տեսնուած եմ՝ հիմի խոսած բարբառներու մէջ մէ քանի բաներ, որք մէ լոյ էլ որ կամեցնեն մեր խնդրած աւարկայի վրայ, են էլ բաւական է: Իս նպատակն աւելս աւնենալով աւարտարած եմ քննելու երկու գաւառական բարբառ . երկուսի համար էլ խոսում է մեր պատմութեան:

(17) Հ. Ղ. Ինձիճեան, Հնապատմութեան Վեցերակ, 1835. հատ. 4. էջ 7:

Մէկ կողմից տեսնում ենք որ Արմենակն իր եղբայրներուց բամբուղեւոյ, ամենայն բազմութեամբ քաջութիւնով եւ հիւսիսի կողմն, վեր եւ գալի Այրարատեան գաւառն ու գցում է իր բնակութիւնն Արագած սարի տակն. Էս տեղ նրա գաւառց առաջ կենում են էլիէլ մէ քանի հին բնակիչք (18): Արմենակի որդի Արմայիսն շնուում է Արմախրն, որ տեղ հաստատուում են արքունիքն ու անկում են նուիրական արքունի (19): Արմախրն գաւառում ու գաւառց 'ի դար մնում է Հայաստանեաց կառավարութեան ու Հայերու աստուածագաւառութեան կենդանն, Էնդէս որ պատմագիրներն Այրարատեան գաւառին կամ նահանգին տաւում են Իլլիւշիարէ, Իլլայ ու Էպրիլի (20): Հէնց Վաղարշակն էլ Հայոց աշխարհին տիրելիս, Հայերուն գաւառութեան համար պատուելով սրանց նուիրական տեղն՝ Արմախրում շնուում է մահանն, ու քրմութիւնն պահ է ապի սերունդին Վահագնի (21): Յետոյ մեր Արշակունի թագաւորներն նուագելիս Մծքիկի մեան վեր տանելով (22) հաստատում են էլի Այրարատում, ու նոր մեկանց սրա գաւառն լքեցըլում է քաղաքներով ու մահաններով, ու Էրուանդաւատ, Արատատ, Վաղարշաւատ, Դալն թագաւորանիտա քաղաքներն հեմուահեմ շքեղանում են արքունիքներով: Էսպէս Միլնուախարհն նոր մեկանց գաւառում է Հայաստանեաց կառավարութեան ու նոր Աստուածագաւառութեան՝ Քրիստոնէականութեան կենդանն, ու թողնում է մեզ համար լուսարբեր գրաւոր յիշատակ՝ Սուրբ Գրոց թարգմանութիւնն, որն որ պարզ հաստատում է գրականական լեզուի վաղուց իր մէջ շարժացած բլիլն: Էս պատմագրական հանգամանքներուն մտիկ տալով՝ կարեւոր եմ համարում՝ Արագած սարի հարաւային ստորտուս վրայ բնակող Հայերու իտոսած լեզուի բննելն, քանի որ չ'են խառնվել նրանք Սալմաստ, Խոյ, Մակու, Բայեկալիթ քաղաքներուց եկած Հայ գաղթականներու հետ:

Միւս կողմից նայեալէս տեսնում ենք՝ որ Հայկն Բարեկանն թագած գալիս է Տաւրուրերան նահանգն ու հէնց սրա միջում (Հարք, Հայկունէն) գցում է իր հաստատա բնակութիւնն. Էս տեղ պատահում են սրան քաջապէս Տարսիսի յարաւային քրքունի (23): Հայկի մահից յետոյ Արմենակն Այրարատ գնացած՝ իր Խոս ու Սմանաւոյ եղբայրներուն թողնում է Հարք գաւառում: Սրանց սերունդն՝ Սմանաւոյեանք, Բզնուեիք ու Խոսխոսուեիք, բազմանալով բռնում են համարեա թէ բոլոր արեւելեան Տաւրուրերան նահանգի սահմաններն: Հայկի առաջին բնակելն ու սրա հարազատ թառներու Տաւրուրերանում բազմանալն իմանալով, ազգն

(18) Խարչիւնի, Պատմութիւն Հայոց, Վենետիկ, 1843. գիր Ա, գլ. ԺԲ.
 (19) Խարչիւնի, գր. Ա, գլ. Ի.
 (20) Հ. Ղ., Խնձիճիւն, Հնախոսութիւն. հաս. Ա, էջ 44.
 (21) Խարչիւնի, գր. Բ, գլ. Ը, էջ 80.
 (22) Խարչիւնի, գր. Բ, գլ. ԼԸ.
 (23) Խարչիւնի, գր. Ա, գլ. Ժ ու ԺԲ. էջ 26.

և Լ ստում է Էլի Ե Տարօնին՝ Տաւ Զոյոց սոսւլն (24)։ Իսպէս Տարօնոյ երկրում
 թէ միշտ է Լ չ'է, գոնէ շատ ժամանակ պահպում կու ՚լիւ հոյկական խօսքի հին
 բուն մեւերն ու զարնւածն։

Հոյստամի թագաւորութեան ու քաղաքականութեան նորոգելու ժամանակին
 Վաղարշին իր բնակութեան տեղն հաստատում է Հոյոց երկրի հարաւային սահ-
 մանի մօտ՝ Մծրին քաղաքում։ Ին իմաստուն թագաւորն, սրն որ Հոյստամնում
 ինչչաւն ինչ զցելու համար Էրքան կարեւոր էր համարում իր նոր հզատակ-
 ներու պատմութեան իմանան, անկարելի է՝ որ, իր քաղաքաւարութեան ունին
 հետեւելով՝ Հոյքրու սիրան շահելու համար, չ'ըլի գլուխ գրել ծաղկեցնելուն իր
 գրանն Մծրինում Հոյոց լեզուն, սրն որ Վաղարշակից սկսած երկու հարիւր
 տարուան մէջ զարգանում կու ՚լիւ հարաւային՝ Տարւաբերան նահանգի, հոյկա-
 կան խօսքի ազդեցութեան տակ։

Վաղարշակի ժամանակից սկսած Հեղեայ Գիտանեայ ու Գեմեթեայ (25) կու-
 քերու Տարօնոյ երկրում պաշտամն է Լ որ չը գննիր ազգացոյցի տեղ, պատմու-
 թեանց էլի երեւում է Մշտնոյն շատ հուց նախնական ըլին։ Վաղարշակ թա-
 գաւորից Արմաւիրու մեհեանի քրմայեա կարգած Վահնունիքն համարձակ չ'էին
 ինզրել ինքնակամ զնորոգելն պաշտմանն (26), թէ՛ ևս իմաստուն Պարթևի գա-
 լուց սուսը, չ'ըլին հուց վարժված քրմութեան պաշտանն կատարելուան։ Արա-
 բելի է՝ որ Վահագնի սերունդն, զեա Արշակունեաց գալուց առաջ, չ'ըլի իր
 սրբաւածնոյն (27) նախուն պատուել զնորոգելն իր սեփական Մշտնուս գիւղումն,
 որ սեղ Վահագնի վարուց պաշտելու սովորութիւն ունենան աւելի պարզ երեւ-
 ում է նրանից, որ Վահնունից Արմաւիրու քրմայեա ըլելով՝ Արտաշէտն Ար-
 մաւիրու մեհեանի համար ուղարկած պատկերներից զչերովոյն զտնագործներն...
 զՄեհնն ինքնուց զարտնելով նորոգելն, ինչնորոգելն ՚ն Տարն յնորոգելն զնորոգելն
 յՄշտնոյն (28)։ Իրանք թէ և պատժվում են ևս զործի համար, միայն Վահեգն-
 հեան մեհեանն օրէ օր մինչև Հոյստամնու քրիստոնեական հուսատով լուսաւոր-
 վին հռչակվելով՝ գտնում է հրեանն, չ'ն որով և արեանն (29)։ Իսպէս՝ Գի-
 տանեայ ու Գեմեթեայ, Վիշապարզ Վահագնի, Ոսկհնա Ոսկհաճօր ու Ազաղ-
 կան մեհեաններով լինն Տարօնոյ երկրում, յաակալէս Աշտիշատու հարուստ
 քուրմերու մեայն զբնելով զարգացած պիտի ըլի մեր լեզուն. մեր թագաւորներն
 է Լ, բուր ազն է Լ հեան յածնէ գալով գնալով իրանց՝ մանաւանդ ոչոյն զն-

(24) Հ. Ղ. Ինչնորոգելն, Ստորագրութիւն հին Հոյստամնեայց, Վնետիկ, 1822. էջ 89.
 (25) Ձեւ. Բ, էջ 36.
 (26) Խորհրդ. Բ, էջ 80.
 (27) Խորհրդ. Գ, ԳԼ. Ա, էջ 60.
 (28) Խորհրդ. Գ, ԳԼ. Ժ. Բ.
 (29) Անորոգելն, Պատմութիւն Հոյոց, Վնետիկ, 1835. էջ 602.

չէն⁽³⁰⁾, շատ բառ ու զարձուած Տարօնու՛մ սոքրած տարեւել ու տարածեւել կու՛լին զնազանս գաւառներու՛մ :

Կառապաշտութեան յաճախապաշտօն Աշտիշտութիւն զնվում է հինն առաջին Էփեղեցւոյն, ու նախ էս տեղ է ուղղվում սեղանն յանուն սուրբ Էբրարզու՛թեան ու կազմվում է մկրտութեան աւազանն. ամենից առաջ Տարօնոյ երկիրն է լքբջվում եկեղեցիներով, եպիսկոպոսներով ու քահանայներով⁽³¹⁾ : Մեր հայրապետներն, թաւազաւորն ու նախարարներն էլ հեան աշխարհատու՛մբ բազմութեամբ տարկեն կօթն անգամ հաւարվում են Լիւլ Աշտիշտութիւն՝ Տարօնոյ սուրբ տեղիքն պատուելու⁽³²⁾ : Էսպէս մեր Կաթաղիկոսներն իրանց զխնական քարտուղարներով տարուան մեծ մասն կենարով⁽³³⁾ էս սիրուն Աշտիշտութիւն, որոյ զեկեցիկութեան զոյջ մասւմ էր Հայր մարգարեով շար աչքն, շատ Տարօնոյ լեզուի խօսքեր ու զարձուած գործ կու՛լին զնում իրանց զպրութեան մէջ :

Էս պատմագրական, կործիրովս՝ զօրեղ հանգամանքներն բունի տեղ չը զնեւով՝ հով սրտով էլ որ մօտիկ ամաք Մշու բարբառին, մեր զբանասութեան պատմութեան մէկ զեպքն հրաւիրում է, ստիպում է մեզ՝ որ քննենք Տարօնոյ երկիրն հայկական խօսքն : Մեր քրիստոնէական զպրութեան զլուսին՝ երանելի Մեսրոպն՝ Տարօնոյ զուսակ է : սրտ հեա Սուրբ Գրոց թարգմանիչներն ու նշանաւոր մեր հեղինակներն՝ Խարենացին, Մամբրէն, Դաւիթ անյաղթն, Մուլէ վարժապետն, Յովհան Մանդակունին, կարելի է ևս Էղիշէն՝ բնիկ Տարօնեցիք են, ու Յովհան Էփեղեցացին, Յովսէփ Պաշտպան, Էգնիկն, Արձան Արձրուներն, Կարինն, Դէսնոզն՝ թէ և չէն երկրա Տարօնեց, բայց հանձարեղ Տարօնեցոյ աշակերտներն են : Հինգերորդ գորու առաջի տարիներում թեպէս և պատահում է սրանց Հայոց լեզուն մեւացած ու բաւական զարգացած (նշուկս ցոյց է տալիս Ազատանգեղի Պատմութիւնն՝ թէ իրաւ հենց Տրգատի ժամանակին է գրած սա հայերէն), էնպէս որ կարողանում են՝ ստոյգ ու չափ յաւ թարգմանել Աստուածաւանդ չափ մասեանն. բայց իրանք էլ աշխատասիրելով Յունաց զբանասութեան ազգեցութեան տակն՝ աճեցրել ու չափացրել են մեր զբաւոր լեզուն, ու անկարելի է որ չ'ըլին մուծած իրանց երկատիրութեանց մէջ իրանց խօսած լեզուի մեւերն, խօսքերն ու զարձուածն :

Կրկնում եմ՝ մանաւանդ վերջի հանգամանքն պիտի ստիպէ մեզ՝ որ քննենք մեր ժամանակակից Մշեցոյ խօսած լեզուն . ու ո՞վ գիտէ, կարելի է ևս հնարքով յաշուի մեզ պարզեցնել իշուշով պատած գրոց ո՞նչ լեզուն⁽³⁴⁾ :

(30) Աճ=Ն=Իճ=Է, էջ 603. Որ և անուանեալ ըստ յաճախապաշտման տեղեացն յԱշտիշտութիւն :

(31) Աճ=Ն=Իճ=Է, էջ 606, 607 :

(32) Փատար Քաւուրջի, Պատմութիւն Հոյոց, Վէնետիկ, 1832. էջ 7 :

(33) Փատար, էջ 114 : Խարենացի, գր. Գ, գլ. ԿԱ, էջ 260 :

(34) Հ. Ղ. Ինճիճի, Աշխարհագրութիւն շարից մասանց աշխարհի, մասն Ա, հատ. Ա, Վէնետիկ, 1806. էջ 180 :

Շատ հով սրտանին, ծագելն տակուս՝ կարել սիրօղն կու կանգնեցնէ ինձ տակում՝ Տարօն էնքան ազդեր ու լեզուներ էկել զնացել են, ու էնպէս փոխփոխել են արւել բնակիչներուն իրանց բնիկ լեզուն, որ Մ'չոյ բոլոր գաւառն էլ որ տակն ու վրայ անէնք՝ բան չ'ենք խճանալ: Էս էլ իմ կողմիցս կ'տեսձ, որ՝ ինձ ծանօթ գաւառական բարբառներու ձէջ միայն Մ'չեցոց խօսքունն եմ տեսնում մեր գրարատ լեզուի բուն նշանն՝ հայտնակերտ նախորդներն շ, ի, յ.—էլ բան չ'եմ տեսնում բառերու վերջին գրած ուղղական ու նուազական ի, է, ու, անի վանկերու վրայ:

Մ'ի քանին խօսքերս կարգալիս սրտանց կու ծիծաղին պարզմասութիւնիս վրայ ծիծաղողն էլ՝ չը վախենալով Գօշ Մ'իխթարայ պէս — անիւն — անիւն — անիւն — անիւն (55), իրաս կու տամ, որ՝ իր ծաղրանքն յես գրած, վեր կենայ զնայ Մ'ուշ, Թ երկու երեք տարի Տարօնում գիւղէ գիւղ ման գալով՝ զլուի գնէ Մ'չեցոց խօսած լեզուին, ու ժամանակով հաղորդէ ազգակիցներուն իր քննութիւնն: Մ'ուշ տակում հասկանում եմ Տարօնոց գաւառն, հետն էլ հին Տուրուբերան նահանգն իր հին սահմաններով:

Թ. Բ. Փ. Վ. Վ.

(55) Գառաւտանազիբը:

ԹՎԻՖԻ ԼՆՕՈՒՎ

Բարբառի մէ տնի յարկու-բիւննէրու վրայ:

Լսա գլխէն խնդրում եմ՝ չը վախենաք. քերականութիւն գրելու միտք չ'ունիմ. վիզ չ'եմ առնել էդ յանդգնութիւնն. միայն կարգացողներուն խնայելով՝ որ ամէն խաղի տակ անհուն ծանօթութիւններու մէջն չը դադրեցնեն աչքերն, և չը զրզվին մի և նոյն բանի ստէպ ստէպ կրկնելիցն, աւելի յարմար տեսայ միատեղ յառաջ բերել ԹՎԻՖԻՂՈՒՄ խօսած լեզուի մէջ բանի յատկութիւններն, որք կարող են տալ պարզ տեղեկութիւն էս լեզուի շէնքսի վրայ, ժամանակով ինձ համար եւ կու հեշտացնեն ուրիշ դասական բարբառներու բաղդատարար քննելն Վու վայելէր ևս էս տեղ կարճառօտ տեղեկութիւն տալն էս լեզուի պատմութեան և սրան հանդիպած զանազան փոփոխութիւններու վրայ, բայց օրով առաջ խօսելէն քաշվելով, առ այժմ բաւականացայ՝ որ ասածս, իմացածիս հասկմատ՝ բացատրեմ վերլուծական ոճով, չ'ըլի՝ խօսածս ուրիշին կեղակարծ թըլի. թէպէտ դժուար է ինձ երաշխաւոր ըլիլն դիտածիս անվրիպութեան համար, զի ամենին լաւ յայանի է կենդանի լեզուի հետ վարուելու փոսնգն:

Ա ՀԱՆՈՒՄՆԵՐԻ

Թիֆլիզու բարբառն Թեպետ շատ բառերում պահպանել է
գրոց քերականութեան հոլովներու ձևերն, բայց առ հասարակ
իր համար ունի սեպհական հոլովի նշաններ կամ վերջաւորու-
թիւններ, և որանցով հոլովվում են ամէն անուններն:

Աղանձի.

- Աւղական — . գեր
- Սեռական է կամ ու . գրի
- Տրական է կամ ու . գրի
- Բացառակ է, է՛նէ կամ ու՛նէ, երբեմն է՛նէ. գրէ, գրէմէ.

Սրանք եզականում և յոգնականում գործ են ածվում միշտ
դիմորոշ յողերով . ուրիշ գաւառներից, մասաւանդ Արեւանու
նահանգից, մտէլ են ևս նշաններն

- էց, ուց, երբեմն նէց . գրից
- *Սերգոյական ում . գրում
- Ղործիական :վ . գրով

Հոգնի.

- Աւղ . էբ կամ նէբ . գրիբ
- Սրանց է տառն ուրիշ հոլովներումն դառնում է միշտ է .
- Սեռ . ու , երբեմն է . գրէրու
- Տրկ . ու , երբեմն է . գրէրու
- Բաց . է, է՛նէ կամ ու՛նէ, երբեմն է՛նէ, գրէրէ
- և էց, ուց . գրէրից
- *Սերգ . ում . գրէրում
- Ղործ . :վ . գրէրով:

Այսպէս տեսնում ենք որ Թիֆլիզու լեզուն խիստպէս ունի
միայն վէց հոլովներու նշան՝ է, ու, է կամ է՛նէ (ու՛նէ և է՛նէ ա-
ռաջ են եկած տառափոխութեանից), ում, :վ և էբ կամ նէբ:
Թիֆլիզու բարբառում խկի չ'են գործ ածվում հոլովակերտ
նախդիրներն (տես խաղն խղ), բայց դիմորոշ յողերու օգնու-
թեանով ուղղական և սեռական կամ տրական հոլովներն գործ են

դնվում հայցական, գրոց նախդրի տրական և ներգոյական հոլովներու նշանակութիւնով

ն. Հայցական հոլովն չ'ունի իր համար մէկ սեպհական նշան կամ վերջաւորութիւն, և շատ անգամ մնում է անփոփոխ ուղղական հոլովի պէս, բայց սովորաբար հայցական հոլովն նշանակելու՝ անունի վերջում դնում են ը տառն (*) կամ յօդերն՝ ո, ք, ն. երբեմն սեռական հոլովի ու կամ է վերջաւորութեան վրայ աւելցնելով դիմորոշ յօդերն, անունն ընդունում է հայցականի նշանակութիւնն, ինչ պէս ցոյց են տալի հետագայ օրինակներն.

Շաբէն կու քրնեցնիս բանգով (խ. ն),

Լծօղէք երկու կու շինիս (խ. ն),

Դիւթաւի կու ախաիս (խ. ն),

Իւլբուլի լալով ման կ'օծիս (խ. լԾ),

բ. Տրական կամ սեռական հոլովներու վերջաւորութեանով գործածած բառն՝ գ' ուզէ վերջին աւելցրած ունեայ դիմորոշ յօդերը, գ'ուզէ չէ, ընդունում է գրոց նախդրի տրական և ներգոյական հոլովներու նշանակութիւնն

()տան տարի էլ ման գու քամ սաղն չէտն դարիբի պէս (խ. Է),

Պարապ ձեռքի բախայ գ'ուզիս (խ. ն),

()ին թողնում ձեռքի բացվելու (խ. ԼԳ),

Պատկած իմ դրժար հուլի (խ. Ղ),

Ս'անուշակ բաց արած հուլի (խ. Ղ),

Դ'ըրնըդ նրնգած բլիմ. օլ տէսնէ, ասէ՛ տուսաղ իմ (խ. Ծ),

Չէտք բոնածն շարբաթ է (խ. Ժ),

(*) Այս ուրիշ հոլովներու վերջաւորութեան վրայ աւելցնում են յօդն ը, որն որ յայնժամ, կարելի է ասել, բունում է դիմորոշ ն յօդի տեղն. առ հասարակ երբ ուզում են՝ առանց դէմք նշանակելու, պարզ յայտնել իրանց միտքն մէկ որոշեալ բանի վրայ, ամէն հոլովից և ուրիշ բառերու վերջին աւելցնում են ը յօդն, որն որ շատ անգամ ունի նմանութիւն Պարապից ցոյց որոշիչ և յօդի գործածութեան և նշանակութեան. Պատահում են ևս մարդիք, որ խօսելիս մէկ բառ չ'են դուս թողնում բերնիցն, որ չը կպնեն վերջին իրանց սիրեկան ըն, էնդուր էլ դժուար է՝ սրա գործածութեան մասին, սահմանել հաստատ կանոններու

գ. Ուղղական հօլովն՝ վերջին վեր աունելով դիմորոշ յօդերն,
ընդունում է գրոց նախդրիւ տրական կամ ներգոյական հօլով
ներու նշանակութիւնն.

Հանց գիդիմ՝ Թէ չուրս տարի է Կողմն քարվան չ'է մըտի (խ. իբ),
Լ'ստուծու ձէռումն հիշտ է՝ մնրթու աշխարհ էլ ու միւսն (խ. լի),

Սուլթան Կիլիս լուս իս տալի (խ. խն),

Խփէցէք մէ Կիլի, մէ նշանն արեք (խ. ժբ),

Ս'ջրումի պէս Կիլի իմ նընգի (խ. իս),

Լ'աշխարհում չ'է գալի (խ. իս),

Սուլթան Կիլի (քաղաքն) նազով (խ. բ),

Բ. ԴԵՐՄԱՆՈՒՆՆԵՐ.

Թիֆլիզու բարբառում՝ է, Կ, Կ, Կ, Կ, Կ (այս),
էք (այդ), էն (այն) և էր (իւր) դերանուններն ունին սեպհական
հօլովներու ձևեր:

Եզնի.

Ուղ . էս

Սեռ . իմ (ինձ ?)

Տրկ . ինձ, ինձի

Լաց . ինձմէն է՛մ ինձանից, ինձնից

Վերդ . ինձնում, ինձանում

Եզնի.

դու

քու (քեզ ?)

քեզ, քեզի, քի

քեզմէն է՛մ քեզանից,
քեզնից

քեզանում, քեզում

Եզականում և յոգնականում սրանց տեղ խօսելիս սովորաբար
ասում են՝ է՛մ ձեզ, ձե՛ր ձեզ . Կ՛մ ձեզ, ի՛ր ձեզ:

Գործ . ինձմով

քեզմով

Հայց . ինձ, ինձի

քեզ, քեզի, քի

Յոգնի.

Յոգնի.

Ուղ . միք

դուք

Սեռ . միք (միք ?)

ձեր (ձեզ ?)

Տրկ . միք, միքի

ձեզ, ձեզի

Լաց . միքմէն է՛մ միքանից, միքնից

ձեզմէն է՛մ ձեզանից,
ձեզնից

Վերգ . միզանում , միզում	միզանում , միզում
Ղարծ . միզով	միզով
Հայց . միզ , միզի	միզ , միզի

Աղբի .

Աղ . նա	նրանք
Սեռ . նրա	նրանց
Տրի . նրան	նրանց
Բաց . նրամէն է՞մ նրանից	նրանցմէն է՞մ նրանցից
Վերգ . նրանում	նրանցում
Ղարծ . նրանով	նրանցով
Հայց . նրան	նրանց
Լս ձևով հորովում ե՞ն ևս դերանուններն ու , ր .	

Աղբի .

Աղ . էս	էտ	էն
Սեռ . էստու	էտու	էնդու
Տրի . էստու	էտու	էնդու
Բաց . էստումէն	էտումէն	էնդումէն
Վերգ . էստում	էտում	էնդում
Ղարծ . էստով	էտով	էնդով
Հայց . էս	էտ	էն

Հոգնի .

Աղ . էստունք	էտունք	էնդունք
Սեռ . էստունց	էտունց	էնդունց
Տրի . էստունց	էտունց	էնդունց
Բաց . էստունցմէն	էտունցմէն	էնդունցմէն
Վերգ . էստունցում	էտունցում	էնդունցում
Ղարծ . էստունցով	էտունցով	էնդունցով
Հայց . էստունք	էտունք	էնդունք

Աղ-ի-ի-	Յ-գն-ի-ի-
Ուղ . —	իրանք
Սեռ . իր (իրան ?)	իրանց
Տրկ . իրան	իրանց
Բաց . իրմէն	իրանցմէն
Վերդ . իրանում .	իրանցում
Պարծ . իրմով	իրանցմով
Հայց . իրան	իրանց

Գ. ԲԱՅԵՐՈՒ ԻՈՒՆԱՐՀՄՈՒՆՅԷ.

Թիֆլիզու լեզուի բայերու ժամանակներն ունին բազմաստեակ ձևեր ու յատկութիւններ , և կազմըլում են էական իճ (եմ) և բնի (լինիլ) բայի ձևերու օգնութենով . Էնդոր էլ ամէնից առաջ պիտի սնդղէնք էս էականներու պարզ ձևերն , և սրանց եկած՝ էս երկրի բնակիչներից , փոփոխմունքն՝ Թէ հնչման , Թէ կրճատման մասին :

Իճ

Սրա աներեւոյթն չ'է գործ ածւում . պատահում են միայն սահմանական եղանակի

Վերկայն . Իճ (եմ) , էո (ես) , է . ին+ (եմք) , է+ (էք) , ին (են) . և Մնկատարն . Ինի , էեր , էր . էին+ (էաք) , էի+ , էին :

Ինիլ

Սրան երբեմն հնչում են որպէս բնի կամ ինիլ , և ունի եղանակի և լինիլ բայերու նշանակութիւնն :

Վերկայ . Ինում իճ . սրա բացասական ձևն՝ չ'իճ բնում :

Մնցեալ անկատար . Ինում էի . չ'իճ բնում :

Մնցեալ կատարեալ . Ինայ (եղայ) , էլար (եղար) , էլա (եղալ) . էլան+ (եղայք) , էլա+ (եղաք) , էլան (եղան) . չ'էլայ , չ'էլար , ևն :

Մպտանի ն . Մն'իճ , էո'ն , էո'ն . էո'ն , էո'նի+ , էո'նի+ , էո'նի . Չ'իճ բնի , չ'ի'ն բնի , չ'ի'ն բնի . չ'ի'ն+ բնի , չ'ի'ն բնի , չ'ի'ն բնի :

Ապառնի ր. Կո-՛ւէի, Կո-՛ւէիք, Կո-՛ւէիք. Կո-՛ւէիք, Կո-՛ւէիք, Կո-՛ւէիք, Զ՛էի եւ, Է՛էիք եւ, Է՛իք եւ. Է՛իք, Է՛իք, Է՛իք, Է՛իք, Է՛իք, Է՛իք.

Ստորադասական ն. Բ՛ւէ՛, եւ, եւ. եւ, եւ, եւ, Զ՛ւէ՛, Է՛ւէ, Է՛ն.

Ստորադասական ր. Բ՛ւէի, եւէիք, եւիք. եւիք, եւիք, եւիք. Զ՛ւէի, Է՛ւէիք, Է՛ն.

Հարմայական. Բ՛ւէ (ր) կամ՝ ւէ (ր), Դ՛ւէ (ր). Էւէ, Դ՛ւէ. Բ՛ւէրեղթ. Բ՛ւէր, եււր, եււէ կամ՝ եււէ՛, եւււր, եւււր. Բ՛ւղունելութիւն

Վերկայ — ււր

Բնցեալ — Էւէ (Եղեալ), Էւ՛

Ապառնի — Էււր, Էււր.

Ծանօթ. Զ՛ի բլիւ՛ Է՛ասեմ մէ քանի խօսք եւլ բայի ապառնի ժամանակի ձևի՛ Կո-՛ւէ՛ ուղղագրութեան վրայ. Համարեան թէ զիփունանք էլ գրում են՝ Կո-՛ւէ՛. բայց մականկէան պիտի դրախլի և, ի՛նչ թէ է տասի գլխին, զի բուն բայն Է՛ի՛ ուլի, բայց եւլ որոյ շ տասն քաղցրաձայնութեան համար բայ է թողնում Կո-՛ւէն ստանի առջև, ինչպէս պարզ յայտնում է ապառնի բացասական ձևն՝ Է՛ի՛ եւ կամ ստորադասականն եւլ՛, Է՛իւր էլ գրելու է Կո-՛ւէ՛:

Ի ծրարութեան:

Թէպէտ Թիֆլիզու բարբառի բայերն ունին աներեղթ եղանակում երկու տեսակ վերջաւորութիւն՝ էլ և ու, բայց սրանց մէջ կանոնաւորներն զիփունանք էլ մէ տեսակ են խոնարհում:

Եղանակ:

Բայ ՚ի գրոց քերականութեամբ նշանակած եղանակներուց՝ սահմանելու են ևս երկու եղանակ. Այսմանաւոր (Conditionnel) և Ստորադասական (Subjonctif):

ՍԵՆՏԵՆՏԻՆԵՆ ԵՂԱՆԱՅ

1. 'Ներկայ

'Ներկայ ժամանակն կազմելում է՝ աներևութի ալ կամ էլ վերջաւորութիւններու տեղ դնելով սա՛մ վանկն, և հետն դասելով է՛ն բայի ներկայ ժամանակի ձևերն՝ գո՛ւ, խօ՛ւ, ըլի՛ւ բայերու ներկայն է՝ գո՛ւմ է՛ն, խօ՛ւմ է՛ն, ըլի՛ւմ է՛ն: Սրանց էականն է՛ն՝ դասվում է երբեմն բուն բայի վերջին, երբեմն առաջ՝ բայց եթէ բայն կապված է ըլում ուրիշ մասնիկներու կամ անուններու հետ, յայնժամ էականն նրաց մէջն է դասվում, և ասում են՝ հի՛ք է՛ն գո՛ւմ: Արբ բայի հետ գործ է ածվում բացասական մակբայն չ (ոչ), յայնժամ յառաջագաս մակբայն չ միաւորվելով էականի հետ՝ գլխին է դնվում, և բուն բայն դասվում է վերջին, ու ասում են՝ չէ՛ն գո՛ւմ, չի՛ն գո՛ւմ, չի՛ն գո՛ւմ: Չէ՛ն խօ՛ւմ: Չի՛ն ըլի՛ւմ: Թէ որ չն գործ է ածվում մասնիկաւոր բայի հետ, յայնժամ նա միատեղ էականի հետ դնվում է երբեմն բայի գլխին, երբեմն մասնիկի և բուն բայի մէջ, կարելի է ասել՝ չէ՛ն հի՛ք գո՛ւմ և հի՛ք չէ՛ն գո՛ւմ: Ա՛մէն բայերն էլ էս ձևով են խոնարհվում՝ միայն բայերն՝ գու, գու, լու, ներկայ ժամանակում վեր են առնում է՝ վերջաւորութիւնն, ասում են՝ գու՛ւն է՛ն, գու՛ւն է՛ն, լու՛ւն է՛ն: Էս բայերունն էլ չ մակբայն էականի հետ միաւորվելով առաջ է դնվում, ու բուն բայն վերջունն դասած՝ խօւէլիս երբեմն զբրկվում է իր՝ սառից, ասում են՝ չէ՛ն գու՛ւն և չէ՛ն գու՛ւն, չէ՛ն գու՛ւն և չէ՛ն գու՛ւն, չէ՛ն լու՛ւն և չէ՛ն լու՛ւն: Երբ սրանք մասնիկներ են ունենում հետն վեր առած, յայնժամ գործ են ածվում վերեն ցոյց տրած ձևով, ասում են՝ ճա՛ն է՛ն գու՛ւն և ճա՛ն է՛ն գու՛ւն, չէ՛ն ճա՛ն գու՛ւն և չէ՛ն ճա՛ն գու՛ւն, ճա՛ն չէ՛ն գու՛ւն և ճա՛ն չէ՛ն գու՛ւն, և՛ն: Այն ևս մէքանի բայեր՝ գու՛ւն, չու՛ւն և գի՛րիւն, որք պահպանել են ներկայ և անցեալ անկատար ժամանակներում զրոց քելականութեան ձևերն: սրանց վրայ էլ իր ժամանակին կու խօսինք:

2. Անցեալ անկարգ:

Անցեալ անկատարն կազմելու մէջ ներկայի վերջաւորութեան վրայ աւելցնելով է՛ք բայի անցեալ անկատարի ձևերն, ասում են՝ գնում էի, խօսում էի, ըլում էի. գալիս էի, գալիս էի, լալիս էի. հիշ էի գնում, հան էի գալիս կամ հան էի գալիս. չէի գնում, չէի ըլում, չէի գալիս կամ չէի գալիս. չէի հիշ գնում և հիշ չէի գնում, չէի հան գալիս և հան չէի գալիս:

3. Անցեալ կարգի:

Այս յամանակի վերջաւորութիւններու բազմատեսակ ձևերն կարելի է կամանալ միայն գործածութեանց. իբր ստուգապէս պիտի ասենք, որ թիֆլիզու բարբառում՝ կատարեալի եզականի աւաջի դէմքում, պատահում են միայն էս ձևերն՝ էցի, էցայ, այ, այցի, այցայ, այց և ի. երրորդ դէմքումն էլ՝ էց, էցա, ա, այ, այա, այա և սովորաբար ա:

ա. Աներևութում էլ:

1. Այցի — էց վերջաւորութիւնն ունին ներգործութեան աներևութում էլ ունեցող բայերն. աներևութի էլ վանկի տեղ դնուում է էցի, ասում են՝ գրեցի, գրեցից, գրեց. գրեցիս, գրեցիք, գրեցին (գրիւ). ը գրեցի, ը գրեցից, ևն:

2. Այցայ — էցա վերջաւորութիւնն ունին կարգի աներևութում միշտ առէլ կամ ձիւ, ըիւ, և չէրտ՝ աներևութում էլ ունեցող բայերն. աներևութի ձիւ կամ էլ վանկի տեղ դնում են էցայ, ասում են հաշիւէցայ, հաշիւէցա, հաշիւէցա. հաշիւէցաս, հաշիւէցայ, հաշիւէցան (մայլիւ). ադեցայ, ադեցա, ադեցա. ադեցաս, ադեցայ, ադեցան (ապրիւ). ը հաշիւէցայ, չադեցայ, ևն:

3. Այ — ա վերջաւորութիւնն ունին մէքանի չէրտ՝ աներևութում չէլ ունեցող՝ հիւլիւ, գիւլիւ, իւլիւ, գիւլիւ, հանգիւլիւ, և մէքանի չէրտ և ներգործութեան աներևութում նիւ ունեցող բայերն՝ հանիւլիւ, նիւլիւ, հիւլիւ, գիւլիւ, հանիւլիւ (պակիւ), գիւլիւ

նիւ, հօնիւ, գնիւ, առնիւ, ևն. չիւ և նիւ վերջերն բայ են թողնվում, և սրանց տեղ դնում է այ վանկն, ասում են՝ հօրայ, հօրո, հօրա . հօրան, հօրո, հօրան (կօրչիւ) . հօրայ, հօրո, հօրա . հօրան, հօրո, հօրան (հօրչիւ) . չիւ հօրայ, չիւ հօրայ, ևն: Սրան ևս մէքանի բայեր՝ Գոնիւ, Գոնաւ, որք կատարելում ունին ըստ կամ այ, ասում են Գոնայ, Գոնոյ: բայց սրանք դասելու են անկանոն բայերու կարգումն:

Նշանքի . Ստիճիզու բարբառն ունելով իր կրաւորական աներևութում միշտ վիւ ունեցող բայերու համար անստիճի կանոնաւոր խոսարհումն, մէքանի ներգործական բայերում սովորաբար գործ է ածում միայն գրոց կրաւորական ձևն, չի զրկելով բայն իր ներգործական նշանակութենից, զի երբեք չ'են ասում հօնի, գնի, գոնի, բայց՝ հօրայ, գոնայ, գնայ (դասայ), ևն:

բ. Աներևութում ւլ.

4. Այն—այ վերջաւորութիւնն ունին ներգործական և չիւտ աներևութում լոկ ւլ ունեցող բայերն. սրանց մէջ թէպէտ կան ևս նալ վերջաւորութիւն ունեցողներն, միայն էս ն տառն չ'է պատկանում աներևութի վերջաւորութենին, բայց բայի արմատական տաւերուն, աներևութի ւլ վանկի տեղ դնում են ացի, ասում են՝ Բացի, Բացի, Բաց . Բացին, Բացի, Բացին (մնալ) . չի Բացի . Գոնացի (գնալ), Խաղացի (խաղալ), Կարգացի (կարգալ), Զանացի (ջանալ), ևն:

5. Այս կամ ցայ, երբեմն էցայ — ացա կամ ցա, էցա վերջաւորութիւնն ունին, համարեան թէ միշտ չիւտ աներևութում անալ, նալ (սա է նոյն տառից զրկված անալ) և էնալ վերջաւորութիւն ունեցող բայերն . աներևութի անալ, նալ, էնալ վանկերու տեղ դնում են՝ աջայ, ցայ, էցայ, և ասում են՝ հիւսայ, հիւսար, հիւսացա . հիւսացան, հիւսացո, հիւսացան (հիւսանալ) . չի հիւսացայ . Գիւնցայ, Գիւնար, Գիւնացա . Գիւնացան, Գիւնացո, Գիւնացան (գիւնանալ) . Վախցայ (վախենալ), Կամցայ (կամենալ), ևն:

գ. Աներեւութում էլ և ու .

6. է վերջաւորութիւնն ունին մէքանի անկանոն բայեր անէլ, քնէլ, քու, ևն. սրանց կատարեալն կու տեսնենք խաղերում պատահած տեղին:

Այս կատարեալ ժամանակից գոյանում է անշեւ ընդհանրութեան, որն որ կազմելում է՝

ա. Այս թողնելով 1, 2 և 3 վերջաւորութիւններն էջի, էջոյ և ոյ, և սրանց տեղ դնելով վանկն էլ (եալ) (*) կամ օժ, զօ. գրել, գրեցի—գրել (գրեալ) կամ գրած . մնալիլ, մնալիցայ — մնալիլ . ապրել, ապրեցայ—ապրել կօրել, կօրայ—գօրել . տեսնել, տեսայ — տեսիլ . տանիլ, տարայ — տարել, ևն:

բ. Աւելցնելով և տառն 4 և 6 ոյի և է վերջաւորութիւններու վրայ, զօ. մնալ, մնացի—մնացիլ . դնիլ, դրի—գրել (եղեալ) . անիլ, արի—տրել (արարեալ), ևն:

գ. Վնեցելով էլ վանկն՝ 5 ոյոյ, յոյ, էջոյ վերջաւորութիւններու ոյ վանկի տեղ, զօ. հիւանալ, հիւացայ—հիւացիլ . դիմալ, դիմացայ — քննիլ . վախեալ, վախցայ — վախցիլ, ևն:

Անցեալ ընդունելութիւնն՝ էական է՛ և ընէլ բայերու ձևերու հետ գոյացում է բազմատեսակ ժամանակներ (սրանք ունին նմանութիւն ժամանակներու Աստիւացւոց periphrastica ասած խոնարհման), որոց անցեալ արարողութեան ժամանակն նշանակողներն են էրիւ:

Անշեւ և քուքեւ քուքեւ քուքեւ—սա գոյանում է աւելցրելով անցեալ ընդունելութեանն է՛ բայի ներկայ ժամանակի ձևերն, և ասում են՝ գրել է՛, գրել է՛, գրել է . գրել է՛, գրել է՛, գրել է՛ (գրել) . էլել է՛, էլել է՛, էլել է . էլել է՛, էլել է՛, էլել է՛ (ըլլել): Արք որ բայն իր հետն ունի բացասական մակբայն և, յայնժամ մակբայն էական է՛ բայի հետ միաւորված առաջ է դնում, և ընդունելութիւնն իր և տառից զրկեալ դաս-

(*) Արեւանցիք ընդունելութեան էւ վերջաւորութիւնն արտաբերում են որպէս էլ կամ էլ:

վում է խօսքի վերջին, ասում են՝ չ'ի՛մ գրե՛ (L), չ'ի՛ գրե՛, չ'ե՛ գրե՛. չ'ի՛մ էլե՛ (L), չ'ի՛ն էլե՛, չ'ե՛ էլե՛. չ'ի՛մ արե՛. ընդունելու թիւնն նոյն. պէս կորցնում է իր և տառն, երբ որ էական բայն, ներկայ ժամանակում յիշած պատճառով, դնում է բուն բայից առաջ, ասում են՝ հի՛ք ի՛մ գրե՛ (L), հի՛ք չ'ի՛մ գրե՛, չ'ի՛մ հի՛ք գրե՛, և նոյն լսու ձևն յայտնում է պարզապէս մէկ անցեալ կատարեալ արարողութեան ժամանակն, և չ'է պահանջում բացատրին հետագայ նախադասութեանով. մէկին հարցնում են. լսու՞ի՛ր արե՛քն բուն արե՛նքն է՞, նա պատասխան է տալի. Տէ՛նէ՛ ի՛մ:

Լսուցե՛ալ Կարգե՛ալ Բարգրե՛ալ երե՛րդ — սա գոյնում է աւելցընելով ընդունելութեանին նոյն էական բայի անկատարի ձևերն, ասում են՝ գրե՛լ է՛, գրե՛լ է՛ե, գրե՛լ է՛ր. չ'է՛ գրե՛ (L), չ'է՛ե գրե՛, չ'է՛ր գրե՛. էլէ՛լ է՛, չ'է՛ էլէ՛. հի՛ք է՛ գրե՛, հի՛ք չ'է՛ գրե՛, չ'է՛ հի՛ք գրե՛: լսու ձևն յայտնում է ժամանակն մէկ անցեալ արարողութեան, որն որ պահանջում է հետագայ նախադասութեանով բացատրին, ասում են. Տան՛է՛ն գրե՛լ է՛ն՝ վար գնա՛մ գի՛ղն: Սա յաճախակի գործ է ածվում թէական կամ պայմանաւոր նշանակութեանով՝ գնա՛լէ չ'ունենայ, գնա՛լէ ունենայ իր առջև շարկապնէրն ըէ, վար (որ) նախադասութեանումն էլ դնում է պայմանաւոր և ստորադասական եզանակի ժամանակներու հետ:

լսու երկու բաղադրեալ ժամանակներու գործածութիւնն կարող ենք պարզ հասկանալ էս օրինակից.

- (Թաք հարգալ չ'է՛ է լսու իմ օրումըս նրա անումըն.
 - լսուլէլով մնն իմ գալի՛ կրակն է գըշ իմ ջանումըն.
 - լսուքէս անգաճըս նընգաւ՝ արե՛լ էր նազլու խոնումըն.
 - «լ՛ է գամ հիդըն կու խօսիմ, գայ միր չափարի քանումըն.»
- (Թ, հի՛էլ — Օլսն)

- լ՛ է թիքս զադ էր շքե՛ն, հէնց գիդիմ անմահական էր.
 - լ՛ին էլ հիդըս էօնէլ էր, էրկուսն ինձ բաւական էր.
 - լ՛ն չախըն կու իմանայի՛ թէ հիդըս սիրեկան էր.
 - լ՛ն է ինձ գըթ՛վէշքե՛ խաղալըն շատ դուրեկան էր:
- (լսէ նս)

Ալէկսանդրայի անցեալ ընդունելութիւնն էլէլ (Երեւանցիք ասում են էդէլ) իր և տառից զրկեալ՝ սահմանական եղանակի ներկայ ժամանակի ձևի հետ գոյացնում է մէկ ուրիշ անցեալ ժամանակի ձև, որն որ նշանակում է մէկ արարողութէնի անցեալ ժամանակում կրկնվին. երբեմն ևս գործ է ածվում պատմելիս անցեալ անհատը ժամանակի տեղ: Այս ձևն աւելի պատահում է առակ ասելիս կամ մէկ բան պատմելիս, երբ որ պատմողն ուզում է՝ անցեալ բաներն իբրև ներկայ՝ լսողներուն երևակայացնել: Անդունելութիւնն էլէ (էլիլ) գնվում է երբեմն էականից առաջ, երբեմն յետոյ, ասում են՝ Պարո՛ւմ է՛մ էլէ, չէ՛մ էլէ գրո՛ւմ, գրո՛ւմ չէ՛մ էլէ: Ալում է՛մ էլէ, չէ՛մ էլէ ըլտ՛մ: Սբլ Գրո՛ւմ է՛ն էլէ, Գրո՛ւմ է՛ն էլէ Գրո՛ւմ: Ալէն օր աղօթք է՛ն էլէ Գրո՛ւմ, Վո՛ր ցաւէ՛ն աղօթքէ՛ն:

4. Ապառնի:

Թիֆլիզու բարբառում ապառնի, պայմանաւոր և ստորագական ժամանակներն չէն զանազանվում մէկ մէկուց իրանց կազմութէնով, երբեմն ևս ձևերով, բայց ամէնն էլ որոշվում է մէկ մէկ իր յատկութէնով և նշանակութէնով:

Սահմանական եղանակն ունի միայն մէկ հատ ժամանակ, որն որ պարզ յայտնում է յատկապէս ապառնի արարողութիւնն, ևս էլ սրան գործ էմ ածում ապառնի առաջին կամ զորդ անունով:

Ապառնի առաջին—կազմըվում է աներևոյթ եղանակից՝ դնելով էական է՛մ բայի ներկայի ձևերն աներևութի էլ կամ ւ վերջաւորութիւններու տեղ, և առջևն դասելով նրան պատկանեալ նշանն՝ հոս մասնիկն, ասում են՝ հոս՛ լի՛մ. հոս գրէ՛մ, հոս գրէ՛ն, հոս գրէ՛, հոս գրէ՛ք, հոս գրէ՛ք, հոս գրէ՛ք, հոս գրէ՛ք (գրիլ). հոս Գրո՛ւմ, հոս Գրո՛ւք, հոս Գրո՛ւք, հոս Գրո՛ւք (տալ): Այս Գրո՛ւք օրինակից տեսնում ենք, որ աներևութում ւլ ունեցող բայերու տառիցն՝ էական բայի ձայնաւոր է և է տառերուն փոփոխութիւնն ևս պատահում. քաղցրաձայնութեան համար էն եզականի երրորդ դէմքումն դառնում է յ (չի՛ն ասվիլ Գրո՛ւք), և ուրիշ դէմքերումն

էլ է տառն ամենևին բաց է [Թողնվում, և մնում են միայն էական բայի բաղաձայններն:

Վերև տեսանք գրել բայի ապառնիի երրորդ դեմքն՝ հո գրէ. էսպէս կազմվում են աներևութում էլ ունեցող միայն ներգործական բայերն, բայց կրաւորական և չէզոք բայերունն էականի ին դառնում է միշտ է, և ասում են՝ հո՛ւ լի՛մ, հո՛ւ լի՛ս, հո՛ւ լի՛ . հո՛ւ էր լի՛մ, հո՛ւ էր լի՛ս, հո՛ւ էր լի՛ . հո՛ւ ցած գի՛մ, հո՛ւ ցած գի՛ս, հո՛ւ ցած գի՛ :

Երբ որ բայն իր հետն ունենում է բացասական մակբայն և յայնժամ հո՛ւ մասնիկն բաց է [Թողնվում, ին կապվում է էականի ձևերու հետ, աներևոյթն էլ իր և տառից զրկեալ վերջունն է դասվում, և ասում են լի՛մ և լի (լ), լի՛ն և լի, լի՛ն և լի՛մ գրէ, լի՛ն գրէ, լի՛ն գրէ, լի՛ն գրէ, լի՛ն գրէ, լի՛ն գրէ. լի՛մ ու, լի՛ն ու, լի՛ն ու, լի՛ն ու, լի՛ն ու. որ գրէ կամ ու է նոյն, միայն և տառն կորցրած աներևոյթն, կարող ենք իմանալ ուրիշ գաւառներու խօսելիցն . Երևանցին միշտ ասում է՝ լի՛մ գրէ և, լի՛մ ու, էնդուր էլ ուղղագրութենում էսպէս ու, ու ձևերում, = տառից յետոյ պիտի չը դնվի ց տառն, ինչպէս մէ քանիսն ունին սովորութիւն: Ես ապառնի բացասական ձևի եզականի երրորդ դեմքից լի՛ն գրէ՝ նոյնպէս տեսնում ենք, որ էականի ին էս ձևունն միշտ դառնում է է, և միայն սրանով զանազանվում է անոյնու հոգորէւ և քողորէւ ու ջին ժամանակից, երբ սրա անցեալ ին ունեւրութիւնն իր ձևով իսկի չէ ջոզվում աներևութից, զի յայնժամ էս երկու ձևի առաջի դեմքունն էլ ասում լի՛մ գրէ, լի՛մ տրէ. բայց սրանց մէկի երրորդ դեմքն է լի՛ն գրէ, լի՛ն տրէ, մէկէլին լի՛ն գրէ, լի՛ն տրէ:

Եսպառնի նշանն հո՛ւ մէ քանի՛ գլխին ձայնաւոր տառեր ունեցող բայերու հետ կորցնում է իր ու վանին, ասում են ի՛նչո՛ւմ, ի՛նչո՛ւմ, ի՛նչո՛ւմ, ի՛նչո՛ւմ. նոյնպէս ո՛չ էլ, ո՛ն էլ և ո՛ն էլ բայերու = տառի հետ էլ միաւորվելով ձևացնում է ի՛նչ վանին, զի ասում են ի՛նչո՛ւմ, ի՛նչո՛ւմ և ի՛նչո՛ւմ, և իսկի չէն ասում ի՛նչո՛ւմ, ի՛նչո՛ւմ, ի՛նչո՛ւմ . բայց ուրիշ բայերն՝ [Թէպէտ և ձայնաւորներով ըլին սկսում, պահանջում են որ հո՛ւ մասնիկն մնայ անփոփոխ, ասում են

հոս առնի՛մ, հոս ապառի՛մ, հոս աղօթի՛մ, հոս էղի՛մ, հոս էրի՛մ, հոս օխնի՛մ,
 հոս ի՛մանձ, և՛ն: Այբբ որ ապառնին ունի հարցական նշանակու
 թիւն, կամ առջևն հարցականներն ո՛ւր, վա՛նց, օ՛վ, և՛ն. կամ
 շարկապն վա՛ր (որ) թէական նշանակութիւնով, յայժամ հոս
 մասնիկն բաց է թողնու՛մ, և ասում են գրե՛մ, ո՛ւր գրե՛մ. վա՛նց
 Գ՛մ. օ՛վ ի՛մ. վա՛ր գնձ՛ լա հոս՛ լի: Բայց թէ խօսողն ուզում է
 որ ապառնին պահպանէ իր բուն պարզ նշանակութիւնն, յայն
 ժամ չ՛է բաց թողնում հոսն, ու ասում է ո՛ւր հոս գնձ՛. վա՛նց
 է՛հայ. օ՛վ հոս Գ՛մ:

Բայ ևս ուրիշ ապառնի ժամանակի ձև, որն որ միայն երբեմն
 յայտնում է մէկ արարողութեան ապառնի նշանակութիւնն, և
 սովորաբար գործ է ածվում պայճանաբար նշանակութիւնով, կնդ
 ուր էլ սրան բանեցնում եմ ապառնի էրէրորք կամ պայճանաբար
 անունով:

Բառնի էրէրորքն — կազմվում է աներևութից, սրա իւ կամ ու
 վերջաւորութիւններու տեղ դնելով էական ի՛մ բայի անցեալ ան
 կատարի ձևերն, և առջևն դասելով մասնիկն հոս, ասում են հոս
 ՚լէի. հոս գրէի, հոս գրէիր, հոս գրէր. հոս գրէիք, հոս գրէիք, հոս
 գրէիք. հոս գայի, հոս գայիր, հոս գայր կամ հոս գար. հոս գայիք,
 հոս գայիք, հոս գային. էս Գ՛մ բայի օրինակից նոյնպէս տեսնում
 ենք, որ էականի է տառն՝ Գ՛մ բայի = տառիցն դարեւ է յ. բայց
 իմիջիլիզեցիք շատ անգամ (և համարեալ թէ միշտ), աներևու
 թում ու ունեցող բայերու ու վանկն բաց թողնելով՝ դնում են
 էականի ձևերն ամբողջ, և ասում են հոս ի՛մանէի, հոս ի՛մանէիր,
 հոս ի՛մանէիր. հոս ի՛մանէիք, հոս ի՛մանէիք, հոս ի՛մանէիք (իմանալ). գոս
 ՚լէի, գոս ՚լէիր, գոս ՚լէր. գոս ՚լէիք, գոս ՚լէիք, գոս ՚լէիք (գալ) (*):

(*) Բնահասարակ իմիջիլիզու բարբառն չ՛է սիրում այ վանկի
 ձէնն, և ամէն բառերում՝ գրոց ուղղագրութիւնով գրված այ
 վանկն, երբ սրանից յետոյ գրած են ըլում բաղանայն, երբեմն ևս
 ձայնաւոր տառերն՝ դառնում է է, — չ՛են ասում հայր (այր), հայր,
 այծ, այրած, այր, վայր, այլ, և՛ն. բայց հէր, վէր, էծ, էրած, էր, վէր,
 ու. աներևութում ու ունեցող բայերու ժամանակներումն էլ,

խօսելիս ընդունում է պայմանաւոր միտք. բայց մէքանի տեղ մեր
երգիչներու խաղերունմէ դրած է ըլլում անցեալ անկատարի տեղ.

Ո՛ր ինքազիկ ջոզած տղերքն, վուր դաստերով ման գուքէին.
Սէկ մէկու, ախպէր ասելով, ախ ինչ սէրով ճան գուքէին:
(Շմէն Սէն:)

Երկուսն ըլլել բայի ապառնիներն՝ հո՛ւ՛ն է հո՛ւ՛ն է, ուրիշ բա-
յերու սահմանական եղանակի ներկայ ժամանակի և անցեալ ըն-
դունելութեան հետ զոյացնում են լո՞ր տեսակ ապառնի կամ
կարծողական ժամանակներու ձևեր, որով խօսողն յայտնում է իր
կարծիքն՝ իրան կամ ուրիշի ներկայ և անցեալ արարողութեան
վրայ:

Երկուսն բաղադրեալ ներկայ—ըն՝ հո՛ւ՛ն է. գրո՞ւ հո՛ւ՛ն է,
գրո՞ւ հո՛ւ՛ն է, գրո՞ւ հո՛ւ՛ն է, և՛ն. սրա բացասականն չ'ի՛նք ընք ընք.
չ'ի՛նք ընք գրո՞ւ. սրանով յայտնում են իրանց իբր հաստատ կար-
ծիքն մէկ ներկայ արարողութեան վրայ:

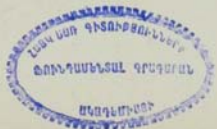
Երկուսն բաղադրեալ կատարեալ—էնք հո՛ւ՛ն է. գրե՛լ հո՛ւ՛ն է,
գրե՛լ հո՛ւ՛ն է, գրե՛լ հո՛ւ՛ն է, և՛ն. սրա բացասականն չ'ի՛նք ընք էնք.
չ'ի՛նք ընք գրե՛. սրանով յայտնում են իրանց իբր հաստատ կարծիքն
մէկ անցեալ արարողութեան վրայ:

Երկուսն թէական բաղադրեալ կամ թէրակատար—ըն՝ հո՛ւ՛ն
'էնք. գրո՞ւ հո՛ւ՛ն է, գրո՞ւ հո՛ւ՛ն է, գրո՞ւ հո՛ւ՛ն է, և՛ն. սրա բա-
ցասականն չ'ի՛նք ընք ընք. չ'ի՛նք ընք գրո՞ւ. սրանով յայտնում են
թէութեանով իրանց կարծիքն մէկ ներկայ? կամ թէրակատար և
կրկնեալ արարողութեան վրայ:

Երկուսն թէական բաղադրեալ կատարեալ—էնք հո՛ւ՛ն է.
գրե՛լ հո՛ւ՛ն է, գրե՛լ հո՛ւ՛ն է, գրե՛լ հո՛ւ՛ն է. սրա բացասականն չ'ի՛նք
ընք էնք. չ'ի՛նք ընք գրե՛. սրանով յայտնում են թէութեանով իրանց
կարծիքն մէկ կատարեալ արարողութեան վրայ:

Երկուսն և ընք բայի անցեալ ընդունելութեան էնք, իր և
տառից զրկեալ, դնում է կս ժամանակներու հետ, երբ որ ուզ-
ում են յայտնել՝ կամ են արարողութեան կրկնումն, կամ իրանց
կարծելութեան ևս կարծիքով զօրացնելն, ասում են.

A III
3296

գրոճ հո՛ւլեճ էլէ. չ'եճ շէ էլէ գրոճ.

գրէլ հո՛ւլեճ էլէ. չ'եճ շէ էլէ գրէ.

գրոճ հո՛ւլէէ էլէ. չ'եէ շէ էլէ գրոճ.

գրէլ հո՛ւլէէ էլէ. չ'եէ շէ էլէ գրէ.

Եւ ձեւերն պատահում են երբեմն խօսելիս, և քիչ են գործածվում, մանաւանդ բացասականներն:

ՊԵՅՈՒՆԱՅԻՆ ԵՂԱՆԱԿ.

Թեպէտ Թիֆլիզու բարբառում չը կան էնպէս բայերու ժամանակներ, որք իրանց սեպհական ձեւերով պահանջում ըլին մէկ նոր իրանց համար եղանակ սահմանելն, աչքս էլ էնքան չ'է մնում նորաձեւութեան վրայ՝ որ ուզում ըլիմ ես էլ ուժով նրա հաստատելն. բայց սահմանական եղանակի մէ քանի ժամանակներն՝ հէնց իմնաս ձեւծ ըլին Թեական կամ պայմանաւոր մտքերու ծանուցանելու համար, և շատ անգամ էլ ընդունում են Վաղղիացոց պայմանաւոր (conditionnel) էղանակի ժամանակներու նշանակութիւնն. յայտամ սրանք երբեմն ունենում են իրանց հէտ Թեական շղկապներն թէ կամ ոչ (Վաղղիացոց si, Ուուաց ec.iii նա). սրանց չ'ունենան էլ, մտքով միշտ իմնցվում է խօսքի պայմանաւոր զօրութիւնն, որն որ իրաւ խօսքն ընդունում է էն Թեական շղկապներից, բայց էս Թեականներուն էլ յարմար են գալին միայն մէ քանի սահմանական եղանակի ձեւերն. էնդուր էլ սրանց իրաւամբ կարելի է տալ թէպէտ կամ պայմանաւոր անունն:

Եւ ժամանակներն են.

1. Սահմանական եղանակի «պայմանի էրէրը» — սա գ'ուղէ Թեական շղկապներու հէտ, գ'ուղէ առանց սրանց, երբեմն պահպանելով ևս էո՛ մասնիկն, յայտնում է պայմանաւորեալ կամքն մէկ մտադրեալ ապաւնի արարողութեան վրայ, էնդուր էլ սրան կարելի է ասել «պայմանի պայմանաւոր»:

Եւ չախն էո՛ իճանայէ՝ Թէ հիդս սիրէկան էր:

(Եղ, «հէլ - () ըլն»)

2. Սահմանական եղանակի անցելու հասարակական բաղադրիչները — առ էլ՝ գոյությունը հետ, գոյությունը յետագայ նախադասության մեջ, որովհետև թեև հետագայում էլ կարող է լինել հետագայում, սակայն այսպիսի անցումները կարող են լինել միայնակ կամ զուգահեռ կամ արարողությունների համար, և սրան կարելի է ասել պայմանաբար անցելու:

Սե Թիքա զար էր զրգի, հենց զիդիմ անմահական էր.

Սեկ էլ հիդա Խոսել էր, էրկունն ինձ բավական էր:

(Սե-հիլ—() ինն)

Թագը էս մծրէս չ'էի ծնի, վնց էն օրին էս քիղ աէհայ:

(Սե-հիլ—() ինն յիլ)

Արանց հետ դասերու են ևս վերեն նշանակած ընել բայի հոսքի մեջ օգնականությունով կազմված ժամանակներն,

Թեական բաղադրեալ թերականաբար — գրեմ հոսքի գրեմ հոսքի էն, և

Թեական բաղադրեալ կատարեալն — գրել հոսքի • գրել հոսքի էն:

Վատածս առաջ բերելով խնդրում եմ քննասէր ուսումնականներին՝ որ հետաքրքիր ըլելիս զնենն այսպիսի գաւառական լեզուի յատկութիւններն:

ՍՏՈՐԱՆԱՍԻՆԱՆ, ԵՂԱՆԱՆ:

Եւ եղանակի ժամանակներն՝ իրանց կազմութեանով չ'են զանազանում ապառնի ժամանակներից, միայն առջինն հոս մասնիկի տեղ ունին պատճառական շարկապն վոլ (որ), որն որ յայնժամ ընդունում է Վաղղիացոց que, Ուստաց ԿՐՈՍԱ շարկապներու նշանակութիւնն. շարկապն վոլը շատ անգամ բաց է թողնվում, բայց մնջով պարզապէս խմայվում է խօսքի ստորադասական զօրութիւնն:

Իսպիսին էս իլթիմնզն արան՝ անն. Իսպրի քու ածօղն:

(Սե-հիլ—() ինն նն)

Ստորադասական եղանակի ժամանակներն զանազանվում են պատճեններուց՝ իրանց բացասական ձևերու կազմութենով . էս տեղ մակբայն է չ'է կապվում էական բայի հետ, բայց միայն ինքն է դնվում բայի առջևն . [Թէ որ բայի գլխի տառն է բաղաձայն, յայնժամ գրվում է չէ, [Թէ ձայնաւոր է ըլում, կորցնում իր շ տառն:

Երկու եարի մէջըն [Թէ նընգիլ է սեր,

() լ որ աստճասեր է, պէտք է խօսի խէր՝

Մէկ մէկումէն է'ւէն, չէ ճշուն անտէր.—

Եւ օրն անց կու կէնայ, — դիպի ան ու վնշ վնշ .

(Մէն — ()ւն .)

Ես եղանակն ունի երկու պարզ ժամանակներու ձևեր .

Ստորադասական առաջին — շէ՛, գե՛, գե՛, գե՛, գե՛ն, գե՛, գե՛, գե՛ն, եր՛, եր՛, եր՛, եր՛ն, եր՛, եր՛ն . Գ՛, Գ՛, Գ՛, Գ՛ն, Գ՛, Գ՛, Գ՛, Գ՛ն . Բացասական ձևն է'ւէն . չէ գե՛. է'եր՛. չէ Գ՛. Եւ օրն անց կու կէնայ, — դիպի ան ու վնշ վնշ .

Ստորադասական երկրորդ — շէ՛. գե՛, գե՛, գե՛, գե՛ն, գե՛, գե՛, գե՛ն . Գ՛, Գ՛, Գ՛, Գ՛ն, Գ՛, Գ՛, Գ՛, Գ՛ն . Բացասական ձևն է'ւէն . չէ գե՛. չէ Գ՛ .

Սովորաբար գործ է ածվում միայն առաջին ձևն . երկրորդ ձևի գործածութիւնն համարեան [Թէ խկի չ'է պատահում (Ս) ի Ֆիլիզու բարբառումն, բայց երբեմն սրա տեղ, երբեմն իրանց սեպհական նշանակութենով յաճախակի բանեցնում են շէ՛ բայի ստորադասական շէ՛ և շէ՛ ձևերից կազմված բաղադրեալ ժամանակներն .

Ստորադասական բաղադրեալ ներկայ — շէ՛ շէ՛, է'ւէն շէ՛. գե՛ շէ՛, է'ւէն գե՛. Գ՛ շէ՛, է'ւէն Գ՛. Բացասական ձևն է'ւէն . չէ գե՛. չէ Գ՛ .

Ստորադասական բաղադրեալ կատարեալ առաջին — է՛ւէն շէ՛, է'ւէն է՛ւէն շէ՛, է'ւէն գե՛ կամ գե՛ է'ւէն շէ՛.

Ստորադասական բաղադրեալ [Թերակատար — շէ՛ շէ՛, է'ւէն շէ՛. գե՛ շէ՛, է'ւէն գե՛. Գ՛ շէ՛, է'ւէն Գ՛. Բացասական ձևն է'ւէն . չէ գե՛. չէ Գ՛ .

Ստորադասական բաղադրեալ կատարեալ երկրորդ — է՛ւէն շէ՛, է'ւէն է՛ւէն կամ է՛ւէն է'ւէն գե՛ շէ՛, է'ւէն գե՛ կամ գե՛ է'ւէն .

Սրանց նշանակութիւններու պարզ ու նուրբ մեկնելն դեռ ևս դժար է ինձ համար. բայց յետոյ ուրիշ գաւառական բարբառներու բայերու յատկութիւններու հետ սրանց բաղդատելով, կ'աշխատեմ՝ լուս գցեմ էս ժամանակներու գործածութեան համար հաստատ կանոններն. միայն հիմիկ էսքանն կարող եմ ստել, որ էս ձևերն ունին մէկ նմանութիւն Վատխնացոյ Conjunctivus եղանակի ժամանակներու գործածութեան հետ

Ստորագասական առաջինն գործ է ածվում ևս աստուհի հրամայականի նշանակութեամբ, և արգելական ձևումն առջևն դնվում է բացասական մակբայն չ, ը, վաւ (ոչ), վաւն (նշ. ոչ), ինչպէս Սայեաթ՝ Վօվի խաղերիցն էլ տեսնում ենք.

Ս՝ աւնց արեգագն շուղիլր րոյ, վ՝ աւնց լուսինը լուս աւն.
 Վ՝ վաւ քու տեսնողն վաւն, քիլ գլխաբաց ըբ րէննէ:
 (Խաղ ի՛ճ.)

Իս դարդեմէն օլ չ'է քաշի, վ՝ աւն րոյնէ:

Չ'աւնօթ. Վ՝ առջ էլ տեսնաք ինչպէս որ, թէ որ, թէ, շաղկապներից յետոյ՝ բաց է թողնվում էս մասնիկն. հիմիկ էլ պիտի ասեմ, որ շատ անգամ էս թէական շաղկապներու հետ՝ աստուհի պարզ ժամանակի տեղ գործ է ածվում ստորագասական եղանակի առաջի ձևն, չ կամ ը մակբայն էլ չը միաւորվելով էական բայի հետ՝ դնվում է լոկ ինքն բուն բայից առաջ, ինչպէս որ պահանջում է ստորագասականի բացասական ձևն. բայց յայնժամ բայն չունի ստորագասականի ըղձական զօրութիւնն, և շաղկապն որ կամ թէ որ գ'ուզէ դրած ըլի, գ'ուզէ բաց թողած՝ չ'է վեր աւնում պայմանաւոր կամ ըղձական միտքն, բայց պահանջում է իր պարզ թէական նշանակութիւնն (չ'է նշ. que, որոն կամ есан бы, բայց լոկ si, есан), ինչպէս լաւ ցոյց են տալիս հետագայ օրինակներն.

Թ՝ ի վաւ ըբ գամ ու ըբ րէննէ՛ճ՝ հաղար բարաթ բան կօսիս.
 Վ՝ քաշկա մարթ վունց գայ, վունց խօսի, վունց քի տխրած չը տեսնէ:
 (Սայեաթ — Վօվայ. Խաղ ի՛ճ.)

Ղ՝ ումնշ աւն՝ շուրեղէն է կու մաշվի,
 Սարբի աւն՝ ախրը մին օր կու տաշվի:
 (Ի՛լէ նա. Խաղ ժ՛ղ.)

Թ՝ ի վաւ լուսին աւն՝ տարրեմէն կօսիս:
 (Ի՛լէ նա. Խաղ ժ՛ղ.)

ՀԻՆՄԱՅԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

[Թիֆլիզու բարբառում կանոնաւոր բայերու հրամայական եւ կանակի կազմելու համար տեսնում ենք մէ քանի հաստատ և անփոփոխ կանոններ, և առ հասարակ էս եղանակի հրամայական ձևն կազմելում է սահմանական եղանակի անցեալ կատարեալ ժամանակի եղականի առաջի դէմքից, որպէս լինի՝ աներևութից:

ն. Լ՝ մէն՝ [Թէ կանոնաւոր, [Թէ անկանոն բայերու արգելականի էղանակն կազմելում է՝ բաց [Թողնելով աներևութի լ տառն (զի [Թիֆլիզի զեցեք երբեք չ'են հնչում հրամայական եղանակի ը տառն), և առ ջնն աւելցնելով մակբայն Թ', ասում են Թ' գրէ (չ'են ասում Թ' գրէր կամ գրէր), Թ' ողրէ, Թ' էրվէ, Թ' հոհնէ, Թ' հօրչէ, Թ' քո, Թ' իմանա. յոգնակն՝ աներևութում էլ ունեցող բայերուն կազմելում է՝ դնելով էլ վանկի տեղ վանկն է, և աներևութում ալ ունեցողներուն՝ դնելով լ տառի տեղ + տառն, և առ ջնն աւելցրնելով մակբայն Թ', ասում են՝ Թ' գրէ, Թ' էրվէ, Թ' հօրչէ, Թ' քո, Թ' իմանա:

բ. Աերգործական՝ աներևութում էլ, չէզոք կամ ներգործական լոկ՝ ալ, և կատարեալ ժամանակում՝ էցի, ոցի վերջաւորութիւն ունեցող բայերու հրամայականի էղանակն կազմելում է՝ բաց [Թողնելով կատարելի յի վանկն, զօր. գրիլ, գրէցի — գրէ. կանչիլ, կանչէցի — կանչ. գնալ, գնացի — գնա. մնալ, մնացի — քո, ևն. յոգնակն՝ կատարելի վերջաւորութեան ի տառի տեղ դնելով է + վանկն, զօր. գրէցի — գրէցէ. կանչէցի — կանչէցէ. գնացի — գնացէ. մնացի — քոցէ:

գ. Կատարեալում էցոյ և աներևութում վիլ և էլ վերջաւորութիւն ունեցող կրտսրական և չէզոք բայերու հրամայականի էղանակն կազմելում է՝ դնելով էցոյ վերջաւորութեան տեղ լոկ ի տառն (*) (ինչպէս վերեն էլ տեսանք հրամայական եղանակի ը

(*) Կարելի է աւելի ևս հեշտութեամբ կազմել աներևութից՝ բաց [Թողնելով միայն լ տառն. յայնժամ և ըլիլ բայի հրամայականի եղական ըլի կու դասվի կանոնաւորներու հետ:

տառն չ'է հնչվում էս բարբառում), զօր. մնչվիլ, մնչվեցայ—
ճաշէ. ապրիլ, ապրեցայ—աղբէ. յոգնակէն կազմվում է բաց թող
ներով կատարեալի էջոյ վերջաւորութեան ոյ վանկն, և սրա տեղ
գներով վանկն է, զօր. մնչվեցայ—ճաշէջէ, ապրեցայ—աղբէջէ:

դ. Ազգոք՝ աներևութում չիլ, ներգործական և չեզոք՝ նիլ,
ներգործական և չեզոք՝ անու կամ նու, էնու, անցեալ կատա-
րեալումն էլ ոյոյ կամ ոյոյ, էջոյ և ոյ ունեցող բայերու հրա-
մայականի էլակէն կազմվում է բաց թողներով կատարեալի վեր-
ջաւորութեան ոյ վանկն, և սրա տեղ գներով տառն է (բն չ'է
հնչվում), զօր. հիւանալ, հիւացայ—հիւացէ. սիւնալ, սիւ-
ցայ—սիւցէ. վախեալ, վախեցայ—վախեցէ. հաքնիլ, հաքայ—
հաքէ. կորչիլ, կորայ—կորէ. յոգնակէն կազմվում է գներով կատա-
րեալի ոյ վանկի տեղ վանկն է, զօր. հիւացայ—հիւացէ. սիւ-
ցայ—սիւցէ. վախեցայ—վախեցէ. հաքայ—հաքէ. կորայ—կորէ:

ե. Արիշ անխնոն բայերու հրամայականի էլակէն ձևն թեպէտ
բազմատեսակ է ըլում, ինչպէս պատահած տեղին խաղերումն կու
տեսնենք. բայց հրամայականի յոգնակէն միշտ կազմվում է իրանց
անցեալ կատարեալից, սրա է և ոյ վերջաւորութիւններու տեղ
գներով վանկն է, զօր. անիլ, արի—արէ. տալ, տրի—տրէ. բե-
ասիլ, ասի—ասէ. ածիլ, ածի—ածէ. գնիլ, գրի—գրէ. բե-
րիլ, բերի—բերէ. տանիլ, տարայ—տարէ. նոյնպէս և ըլիլ,
էլայ—էլէ, ևն.

Յոգնակէն. Արի՛ճիլիզու բարբառի հրամայական եղանակն քննելիս
տեսնում ենք նախ՝ որ գրոց լեզուի քերականութեանով էս եղա-
նակում իր տեղն պահանջած չ տառն բաց է թողնվում խօսե-
լիս. երկրորդ՝ որ էս եղանակի թէ հրամայականի, թէ արգե-
լականի ձևերու յոգնականում պահանջվել են գրոց լեզուի վեր-
ջաւորութիւններն է և ոյոյ. բայց վերջի ձևի ոյ վանկի չ տառն
բաց թողնելով հնչում են միայն = տառն, և ասում են ու. էս
տեսակ ոյ վանկի հետ վարուին, իր սովորութեանն չը հետեւելով,
տեսնում ենք միայն՝ բառումն յոյճաւորէ, ղի ասում են՝ ու
ճաշէջէ:

ԱՆԵՐԵՒՈՅԹ ԵՎ ԱՆԵՆՈՒՄ

Աներեւոյթն ունի երկու տեսակ վերջաւորութիւն՝ էլ և աւ․ սրանց և տառն բաց է թողնուում, երբ աներեւոյթն դրած է ըլում՝ խօսքի (նախադասութեան) վերջին, բայց յառաջադաս կամ միջադաս ըլելով պահպանում է իր և տառն․

Վարդերս շատացաւ՝ աւել իմ ուղում։
(Այն էլ — Վարդերս իմ քի)

Ամէն մարտ չ'ի կանա կարէն իմ գիրն՝ ուրիշ գրէն է։
(Այն էլ — Վարդ իմ)

Քիզ ինձնից օվ կանայ իւրէ՛ն՝ աշուղի բանն իս, քամանչաւ։
(Այն էլ — Վարդ իմ)

Անունի պէս գործ ածած աներեւոյթն հոլովվում է, և էլ վերջաւորութեանն է տառն հոլովներումն դառնում է է․

Աւղ․ գրէլ․ Գրէլ․ սրանց վերջին սովորաբար աւելցնում են դիմորոշ յօդերն կամ տառն շ

Աւու․ և Տրկ․ գրէլու․ Գրու

Իաց․ գրէլէն, գրէլէն, գրէլէն կամ գրէլուց․ Գրէլն, Գրէլն, Գրէլն կամ Գրուց

Վերգ․ գրէլում․ Գրում

Վործ․ գրէլով․ Գրով

ԸՆԴՈՒՄՆԵՆՈՒԹՅՈՒՆ

Վերջոյ․ Սա երբեմն կազմվում է աներեւոյթից, երբեմն կատարեալ ժամանակից․ բայց աւ հասարակ կարելի է տեսլ՝ որ աներեւոյթում էլ ունեցող բայերու ներկայ ընդունելութիւնն կազմվում է՝ աներեւոյթի էլ վերջաւորութեան տեղ դնելով՝ ու վանկն, զօր․ գրիլ — գրու․ ասիլ — աւու․ տանիլ — Գրու․ և աւ ունեցող բայերուն՝ կազմվում է՝ կատարեալ ժամանակի է և աւ վերջաւորութիւններու տեղ դնելով վանկըն ու, զօր․ մնալ, մնացի — Գրու․ իմնալ, իմացայ — Գրու․ ունեցող, ունեցայ — Գրու․ տալ, տրել — Գրու․ դալ, էկայ — էլու․ ևն։

Անցեալ Սիշտ կազմվում է անցեալ կատարեալից, և ունի երկու տեսակ վերջաւորութիւն էլ և. ած. ած վանկն դնվում է՝ երբ ընդունելութիւնն գործ է ածվում ածական անուններու պէս, յայնժամ հոլովվում է ևս. էլ վանկն դնվում է՝ երբ ընդունելութիւնն բանեցնում են կական բայերու հետ ուրիշ բաղադրեալ ժամանակներ կազմելու համար, և վերեն իր տեղն նշանակած պատճառներից զրկվում է լ տառից. վերջի ձեն երբեք չ'է հոլովվում:

Այսպէս Սա կազմվում է՝ աւելցնելով աներևութի էլ և. և վերջաւորութեան վրայ վանկն ու. հետն էլ էլ վանկի է տառն դառնում է է, զօր. գրիլ — գրելու. երվիլ — երվելու. տալ — տալու: Աս վանկն ու, որն որ բռնում է գրոց ապառնի ընդունելութեան ոչ նշանի տեղն, պիտի ջոգվի աներևութի սեռական և տրական հոլովներու ու վերջաւորութեանից, որն որ նոյն ոչ գրոց սեռական հոլովի նշանն է:

Այսպիսի միջ քառու չ'է, քանի նստինք զօղ ու սպինի:
(Այլ էլ — Այլ էլ. էլ էլ)

Այսպիսի հէքիմն էնդուր գնուէ՝ դիդ քառու է, ցաւ քառու չ'է:
(Այլ էլ նու. էլ էլ)

Այլ քառու ուսիկ չ'ունիմ, իմ օրս կերած գիդէնար:
(Այլ էլ նու. էլ էլ)

Ի՞նչու չ'ունիմ ծօղի մէջն հոյնու. ճար չ'իս անի:
(Այլ էլ նու. էլ էլ)

Շատ անգամ ու վանկի տեղ դնելով ոչ ու մասնիկն, գործ են ածում բայերն ապառնի ընդունելութեան նշանակութեանով, և ստում են քառու էլ, քառու էլ, գրելու էլ, ևն: Ապառնի ընդունելութիւնն չ'է հոլովվում, բայց ուրիշ բայածականներու նման, գործ է ածվում համարեա թէ ամէն տեսակ կական բաւերու ժամանակներու հետ (Conjugatio periphrastica):

ԱՆՅՕՂԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ՝

(Թիֆլիզու բարբառի անցողական բայերն (Վատինացոց verba transitiva activa) աներևույթում ունին վերջաւորութիւնն ցիւ (սա շատ անգամ վեր է սունում Վատինացոց transitiva բայեր գոյացնող facio բայի նշանակութիւնն), և կազմվում են սովորաբար չէզոք, երբեմն ևս մէքանի ներգործական բայերու կատարեալ ժամանակի առաջի դեմքից (*): Արբ ևս բայերու կատարեալ վերջումն ունի ցի կամ ցոյ, սրանց է և ոյ ձայնաւորներու տեղ դնվում է ցիւ վանկն, զօր. խմիլ, եւէդի—եւէցիւ. ապրիլ, ողբեցոյ—ողբեցիւ կարթալ, էրբոցի—էրբոցիւ. սիւնալ, ռիւցոյ—ռիւցիւ. հիւանալ, հիւոցոյ—հիւոցիւ. վախենալ, վախեցոյ—վախեցիւ Թէ կատարեալ վերջումն ունենում է լոկ ոյ, յայնժամ սրա տեղ դնվում է վանկն ցիւ, զօր. Թալիլ, բոյ—բոցիւ. փախիլ, էւոյ—էւցիւ. հարնիլ, հոյ—հոցիւ. հանիլ, հոյ—հոցիւ:

Անցողական բայերն էլ խոսարհվում են ուրիշ բայերու պես, բայց անցեալ կատարեալում և սրանից կազմված ժամանակներուում ունին երկու տեսակ ձևեր:

ՀԱՔՅՅՆԻԼ:

Չէ ուղին:

Անցեալ կատարեալ—հոյցոցի, հոյցոցի, հոյցոց, հոյցոցի, հոյցոցի, հոյցոցի:

Անցեալ ընդունելութիւն—հոյցոցիլ, հոյցոցի:

Անցեալ կատարեալ բաղադրեալ առաջին—հոյցոցիլ է՛՛. լ'է՛՛ հոյցոցի:

Անցեալ կատարեալ բաղադրեալ երկրորդ—հոյցոցիլ է՛՛. լ'է՛՛ հոյցոցի:

(*) Առ այժմ աչքի տակ ունիմ միայն մէկ հատ ուրիշ բայից գոյացած բայն ուղեցիւ, որն որ չէ կազմվում նշանակած ձևով:

Հրամայական — հոգի, հոգեղէն:

Օտեթ. Իս ձեի կատարեալն կազմուի է՝ դնելով աներևու
թի Կել վանկի տեղ վանկն շոյ (որ է նոյն գրոց կատարելի ուշի
նշանն) անցեալ ընդունելութիւնն՝ դնելով կատարելի է վեր-
ջաւորութեան տեղ էլ կամ ոճ վանկն . հրամայականի եզակին՝
դնելով կատարելի շոյ վերջաւորութեան տեղ վանկն ու , և
յոգնակին՝ դնելով կատարելի է վերջաւորութեան տեղ վանկն
է: Եւ ամսխեցիք և ուրիշ գաւառներու բնակիչք՝ հրամայականի
ու վերջաւորութեան վրայ երբեմն աւեցնում են տառն ր , և
ասում են հոգի, հոգեղէն:

Փոխանակ եադին, հոգի-ը Սէյեադին՝ ինչ կայ ինձանում,
(Սէյե-դ, Եւ-մէ-եդի):

Ըսամ. «Ինձանից հեոգի-ը ,

«Ում կամենաս , տնր , նրան տնր:

(Իչէ նու):

Իսպէս հրամայականում բանեցրած ունի ևս մեր երգիչն.

Խնչոց՝ ձեռիդ թասեմէն:

(Եւ ինչ):

Չէ երեւոյ:

Ընցեալ կատարեալ — հոգի, հոգեի, հոգեւոյ, հոգեղէն, հո-
ցեի, հոգեի:

Ընցեալ ընդունելութիւն — հոգեի և հոգեոճ:

Ընցեալ կատարեալ բաղադրեալ առաջին — հոգեի էճ . լ'էճ
հոգի:

Ընցեալ կատարեալ բաղադրեալ երկրորդ — հոգեի էի . լ'էի
հոգի:

Հրամայական — հոգի . հոգեղէն:

Օտեթ. Իս ձեի կատարեալն կազմուի է՝ աներևութի Կել
վանկի տեղ դնելով վանկն ըի . անցեալ ընդունելութիւնն՝ դնելով
կատարելի է ձայնաւորի տեղ վանկն էլ կամ ոճ . հրամայականի
եզակին՝ դնելով կատարելի է ձայնաւորի տեղ վանկն ու , յոգ-
նակին՝ նոյն է աստի տեղ դնելով վանկն է:

Եւսպէս խոնարհչում էն ամէն անցողական և ուրիշ՝ աներևում թում ցնիլ ունեցող բայերն, զօր. հարցնիլ — հարցել և հարցի, հարցելի, հարցեցօ և հարցել, հարցեօ. հարցա, հարցելի և հարցրա, հարցրի. ևն. (Թիֆլիզու բուն բնակիչք, մանաւանդ ծեր կանայք սովորաբար գործ էն ածում առաջի օրինակի ձևերն, որն որ Սայեաթ՝ Կօլէն էլ բանեցնում է իր խաղերումն). Եւնի հարցելի (խաղ ժբ). — Բարբարի Էնի գործընդ (խաղ ժԾ). — Կարցեցօ (խաղ իր).

(Թիֆլիզու բարբառում կան ևս մէ քանի, թէ կարելի է ասել, անցողական բայեր հարցելի, լարցելի, լարացելի, որոց կատարեալումն և սրանից կազմված ժամանակներում տեսնում ենք երկու օրինակի ձևն էլ միատեղ գործ ածած. երբ քաղցրաւ ձայնութեան համար քաշվում էն ը վանկի կրկին բանեցնելիցն, էս բայերու անցեալ կատարելի վերջին դնում էն վանկն ըի, զի սրանց՝ պարզ բայերից հարելի, լալ, լարացա կազմված, նախա տիպներն հարցելի, լարցելի, լարացելի թէպէտ և չ'են վեր առնում անցողական բայերու նշանակութիւնն, բայց կատարեալում ունին վերջաւորութիւնն ընի: Եւ աջ բերած բայերն կազմվում էն ուրիշ անցողականներու պէս՝ դնելով կատարելի ձայնաւորներու տեղ նի կամ ցնիլ վանկն. կորչիլ (կորնչիլ), հար — հարցելի. կորցնիլ (կորուսանել, perdre), հարցելի — հարցելի (մէկի կորցնելու պատճառ ըլիլ). — լալ, լար — լարցելի (էս բայն չ'է գործ ածվում). լարցնիլ, լարցելի — լարցելի (լարուցանել). — լուսանալ, լարացա — լարացելի (լուսացուցանել, գիշերն մինչև 'ի լոյսն անքուն մնալ). լուսացնիլ, լարացելի — լարացելի (մէկի լուսացնելու պատճառ ըլիլ): Կարցելի, լարցելի և լարացելի բայերու կատարեալումն, ինչպէս որ վերեն էլ ասի, քաղցրաւ ձայնութեան համար, էլ չ'են դնում իրանց սովորական առաջի ձևի ը վանկն, չ'են ասում հարցելի, լարցելի, լարացելի. բայց գործ էն ածում երկրորդ ձևի բ տառն կամ ըի վանկն, և ասում էն հարցելի, լարցելի, լարացելի. նոյնպէս և ընդունելութեանում ու հրամայականում ասում էն՝ հարցեցօ, հարցելի, լարցեցօ, լարցելի, լարացեցօ, լարացելի

և ֆորաբոր՝, ֆորաբորէ՛ + ւայբոր՝, ւայբորէ՛ + ւառայբոր՝, ւառայբորէ՛ +

Օրինակ. Արբ ուղղում են յայտնել մէկ գործողութեան ուրիշի ձեռով կատարելն, յայնժամ պարզ և անցողական բայերու հետ բանեցնում են բայն րաւ, որն որ ինքն միայն խոնարհվելով ընդունում է Ղաղղիացւոց faire բայի նշանակութիւնն, և ասում են րաւիւ րաւ (faire tuer), ի՛նչիւ րաւի, գրե՛ն ի՛ճ րաւի, ֆաւելի ֆաւ րաւ, և՛ն. երբ ասողն ուղղում է յայտնել՝ որ մէկ բանն շինել է տալի կամ հրամանն կատարել է տալի երրորդի և չորրորդի ձեռով, յայնժամ րաւ բայն էլ կրկին և երեքկին դնվելով, միայն վերջինն է խոնարհվում՝ գրե՛ն րաւ րաւի, գրե՛ն րաւ րաւ րաւի:

ԱՆՅ ԸՆԻ ԲԱՅԻ ԽՈ՛ՆԱՐՀՈՒՄ՝Ն.

Ասկան բայն ընել մէքանի մասնիկներու, անուններու և բայածականներու հետ գոյացնում է կրաւորական և չէզոք նշանակութեանով (*) բայեր՝ ւոյ ընել, Բոյ ընել, Բոյ ընել, Բոյ ընել, Բոյ ընել, Բոյ ընել, և՛ն. և սրանք խոնարհվում են էս ձևով.

ՍԵՃՄԱՆԱՅԱՆ ԵՂԱՆԱՅ.

Ներհոյ.

ւոյ իմ ըլում	չ'իմ ւոյ ըլում	ւոյ չ'իմ ըլում
ւոյ իս ըլում	չ'իս ւոյ ըլում	ւոյ չ'իս ըլում
ւոյ է ըլում	չ'է ւոյ ըլում	ւոյ չ'է ըլում
ւոյ ինք ըլում	չ'ինք ւոյ ըլում	ւոյ չ'ինք ըլում
ւոյ իք ըլում	չ'իք ւոյ ըլում	ւոյ չ'իք ըլում
ւոյ ին ըլում	չ'ին ւոյ ըլում	ւոյ չ'ին ըլում

Ներհոյ.

ւոյ էի ըլում	չ'էի ւոյ ըլում	ւոյ չ'էի ըլում
ւոյ էիք ըլում	չ'էիք ւոյ ըլում	ւոյ չ'էիք ըլում

(*) Սրանք երբեմն ունենում են Ղաղղիացւոց réfléchis բայերու նշանակութիւնն.

լաց եբ ըլում	չ'եբ ւաց ըլում	ւաց չ'եբ ըլում
լաց եկնբ ըլում	չ'եկնբ ւաց ըլում	ւաց չ'եկնբ ըլում
լաց եկբ ըլում	չ'եկբ ւաց ըլում	ւաց չ'եկբ ըլում
լաց եկն ըլում	չ'եկն ւաց ըլում	ւաց չ'եկն ըլում

Ա-Գ-Դ-Ե-Ն:

լաց ելսլ	չբ ւաց ելսյ	ւաց չ'ելսյ
լաց ելսբ	չբ ւաց ելսբ	ւաց չ'ելսբ
լաց ելսա	չբ ւաց ելսա	ւաց չ'ելսա
լաց ելսնբ	չբ ւաց ելսնբ	ւաց չ'ելսնբ
լաց ելսբ	չբ ւաց ելսբ	ւաց չ'ելսբ
լաց ելսն	չբ ւաց ելսն	ւաց չ'ելսն

Մ-Ե-Կ-Է-Լ Գ-Գ-Դ-Ե-Ն Բ-Դ-Գ-Դ-Ե-Ն Գ-Գ-Դ-Ե-Ն:

լաց իմ ելի	չ'իմ ւաց ելի	ւաց չ'իմ ելի
լաց իս ելի	չ'իս ւաց ելի	ւաց չ'իս ելի
լաց է ելի	չ'է ւաց ելի	ւաց չ'է ելի
լաց ինբ ելի	չ'ինբ ւաց ելի	ւաց չ'ինբ ելի
լաց իբ ելի	չ'իբ ւաց ելի	ւաց չ'իբ ելի
լաց ին ելի	չ'ին ւաց ելի	ւաց չ'ին ելի

Մ-Ե-Կ-Է-Լ Գ-Գ-Դ-Ե-Ն Բ-Դ-Գ-Դ-Ե-Ն ԵՐԸՐԵՐ:

լաց էի ելի	չ'էի ւաց ելի	ւաց չ'էի ելի
լաց էիբ ելի	չ'էիբ ւաց ելի	ւաց չ'էիբ ելի
լաց էբ ելի	չ'էբ ւաց ելի	ւաց չ'էբ ելի
լաց էինբ ելի	չ'էինբ ւաց ելի	ւաց չ'էինբ ելի
լաց էիբ ելի	չ'էիբ ւաց ելի	ւաց չ'էիբ ելի
լաց էին ելի	չ'էին ւաց ելի	ւաց չ'էին ելի

Մ-Ե-Կ-Է-Լ Գ-Գ-Դ-Ե-Ն:

լաց իմ ելի ըլում	չ'իմ ելի ւաց ըլում	ւաց չ'իմ ելի ըլում
լաց իս ելի ըլում	չ'իս ելի ւաց ըլում	ւաց չ'իս ելի ըլում
լաց է ելի ըլում	չ'է ելի ւաց ըլում	ւաց չ'է ելի ըլում
լաց ինբ ելի ըլում	չ'ինբ ելի ւաց ըլում	ւաց չ'ինբ ելի ըլում
լաց իբ ելի ըլում	չ'իբ ելի ւաց ըլում	ւաց չ'իբ ելի ըլում
լաց ին ելի ըլում	չ'ին ելի ւաց ըլում	ւաց չ'ին ելի ըլում

Աղտոնի ստալիք.

լաց հու՛լեմ	հու. ւաց ւելմ	լ'եմ ւաց ւել	ւաց լ'եմ ւել
լաց հու՛լես	հու. ւաց ւելս	լ'ես ւաց ւել	ւաց լ'ես ւել
լաց հու՛լե	հու. ւաց ւել	լ'ե ւաց ւել	ւաց լ'ե ւել
լաց հու՛լեմք	հու. ւաց ւելմք	լ'եմք ւաց ւել	ւաց լ'եմք ւել
լաց հու՛լեք	հու. ւաց ւելք	լ'եք ւաց ւել	ւաց լ'եք ւել
լաց հու՛լեն	հու. ւաց ւելն	լ'են ւաց ւել	ւաց լ'են ւել

Աղտոնի երկրորդ.

լաց հու՛լելի	հու. ւաց ւելի	լ'ելի ւաց ւել	ւաց լ'ելի ւել
լաց հու՛լելք	հու. ւաց ւելք	լ'ելք ւաց ւել	ւաց լ'ելք ւել
լաց հու՛լելք	հու. ւաց ւելք	լ'ելք ւաց ւել	ւաց լ'ելք ւել
լաց հու՛լելմք	հու. ւաց ւելմք	լ'ելմք ւաց ւել	ւաց լ'ելմք ւել
լաց հու՛լելք	հու. ւաց ւելք	լ'ելք ւաց ւել	ւաց լ'ելք ւել
լաց հու՛լելն	հու. ւաց ւելն	լ'ելն ւաց ւել	ւաց լ'ելն ւել

Աղտոնի ճաշագրէտւ ներկայ.

լաց հու՛լեմ ըլում	լ'եմ ւել ւաց ըլում	ւաց լ'եմ ւել ըլում
լաց հու՛լես ըլում	լ'ես ւել ւաց ըլում	ւաց լ'ես ւել ըլում
լաց հու՛լե ըլում	լ'ե ւել ւաց ըլում	ւաց լ'ե ւել ըլում
լաց հու՛լեմք ըլում	լ'եմք ւել ւաց ըլում	ւաց լ'եմք ւել ըլում
լաց հու՛լեք ըլում	լ'եք ւել ւաց ըլում	ւաց լ'եք ւել ըլում
լաց հու՛լեն ըլում	լ'են ւել ւաց ըլում	ւաց լ'են ւել ըլում

Աղտոնի ճաշագրէտւ փոփոխէտւ.

լաց հու՛լեմ հել	լ'եմ ւել ւաց հել	ւաց լ'եմ ւել հել
լաց հու՛լես հել	լ'ես ւել ւաց հել	ւաց լ'ես ւել հել
լաց հու՛լե հել	լ'ե ւել ւաց հել	ւաց լ'ե ւել հել
լաց հու՛լեմք հել	լ'եմք ւել ւաց հել	ւաց լ'եմք ւել հել
լաց հու՛լեք հել	լ'եք ւել ւաց հել	ւաց լ'եք ւել հել
լաց հու՛լեն հել	լ'են ւել ւաց հել	ւաց լ'են ւել հել

Աղտոնի ինչումն ճաշագրէտւ ինչումփոփո.

լաց հու՛լելի ըլում	լ'ելի ւել ւաց ըլում	ւաց լ'ելի ւել ըլում
լաց հու՛լելք ըլում	լ'ելք ւել ւաց ըլում	ւաց լ'ելք ւել ըլում
լաց հու՛լելք ըլում	լ'ելք ւել ւաց ըլում	ւաց լ'ելք ւել ըլում

ևոց կու՛ղեմք ըլումմ շէկնք ընէ ւոց ըլումմ ևոց շէկնք ընէ ըլումմ
 ևոց կու՛ղեք ըլումմ շէկք ընէ ւոց ըլումմ ևոց շէկք ընէ ըլումմ
 ևոց կու՛ղեն ըլումմ շէկն ընէ ւոց ըլումմ ևոց շէկն ընէ ըլումմ

Մարդաստանի խնայման քաղաքական կարգերու:

ևոց կու՛ղեի կնի շէկ ընէ ւոց կնի ևոց շէկ ընէ կնի
 ևոց կու՛ղեք կնի շէկք ընէ ւոց կնի ևոց շէկք ընէ կնի
 ևոց կու՛ղեք կնի շէկք ընէ ւոց կնի ևոց շէկք ընէ կնի
 ևոց կու՛ղեմք կնի շէկնք ընէ ւոց կնի ևոց շէկնք ընէ կնի
 ևոց կու՛ղեք կնի շէկք ընէ ւոց կնի ևոց շէկք ընէ կնի
 ևոց կու՛ղեն կնի շէկն ընէ ւոց կնի ևոց շէկն ընէ կնի

ՄԱՌԻՄԻԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ:

Ստորագրողան առաջին:

ևոց ընէմ չք ևոց ընէմ ևոց շէնէմ
 ևոց ընէս չք ևոց ընէս ևոց շէնէս
 ևոց ընէ չք ևոց ընէ ևոց շէնէ
 ևոց ընէմք չք ևոց ընէմք ևոց շէնէմք
 ևոց ընէք չք ևոց ընէք ևոց շէնէք
 ևոց ընեն չք ևոց ընեն ևոց շէնեն

Ստորագրողան երկրորդ:

ևոց ընէի չք ևոց ընէի ևոց շէնէի
 ևոց ընէիք չք ևոց ընէիք ևոց շէնէիք
 ևոց ընէք չք ևոց ընէք ևոց շէնէք
 ևոց ընէմք չք ևոց ընէմք ևոց շէնէմք
 ևոց ընէք չք ևոց ընէք ևոց շէնէք
 ևոց ընեն չք ևոց ընեն ևոց շէնեն

Ստորագրողան քաղաքական ևեղան:

ևոց ընէմ ըլումմ շէնէմ ւոց ըլումմ շէնէմ
 ևոց ընէս ըլումմ շէնէս ւոց ըլումմ շէնէս
 ևոց ընէ ըլումմ շէնէ ւոց ըլումմ շէնէ
 ևոց ընէմք ըլումմ շէնէմք ւոց ըլումմ շէնէմք
 ևոց ընէք ըլումմ շէնէք ւոց ըլումմ շէնէք
 ևոց ընեն ըլումմ շէնեն ւոց ըլումմ շէնեն

ՍԻՄՎՈՒՆԻ ԱՆՆՈՒՄ ԵՆՆՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒՄ:

ևս ընժ հն	՛ընժ ևս հն	ևս ՛ընժ հն
ևս ընի հն	՛ընի ևս հն	ևս ՛ընի հն
ևս ըն էն	՛ըն ևս էն	ևս ՛ըն էն
ևս ընն հն	՛ընն ևս հն	ևս ՛ընն հն
ևս ընք հն	՛ընք ևս հն	ևս ՛ընք հն
ևս ընն հն	՛ընն ևս հն	ևս ՛ընն հն

ՍԻՄՎՈՒՆԻ ԱՆՆՈՒՄ ԵՆՆՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒՄ:

ևս ընէ ընժ	՛ընէ ևս ընժ	ևս ընժ ՛ընէ
ևս ընէր ընժ	՛ընէր ևս ընժ	ևս ընժ ՛ընէր
ևս ընր ընժ	՛ընր ևս ընժ	ևս ընժ ՛ընր
ևս ըննք ընժ	՛ըննք ևս ընժ	ևս ՛ըննք ընժ
ևս ընէք ընժ	՛ընէք ևս ընժ	ևս ՛ընէք ընժ
ևս ըննք ընժ	՛ըննք ևս ընժ	ևս ՛ըննք ընժ

ՍԻՄՎՈՒՆԻ ԱՆՆՈՒՄ ԵՆՆՈՒՄ ԵՎ ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒՄ:

ևս ընէ հն	՛ընէ ևս հն	ևս ՛ընէ հն
ևս ընէր հն	՛ընէր ևս հն	ևս ՛ընէր հն
ևս ընր հն	՛ընր ևս հն	ևս ՛ընր հն
ևս ըննք հն	՛ըննք ևս հն	ևս ՛ըննք հն
ևս ընէք հն	՛ընէք ևս հն	ևս ՛ընէք հն
ևս ըննք հն	՛ըննք ևս հն	ևս ՛ըննք հն

ՀՐԱՄԱՅԱՍԱՆ ԵՂԱՆԱՍ:

ՀՐԱՄԱՅԱՍԱՆ:

ևս ըն կամ ևս ՛ն ևս էլէք կամ ևս ՛էք
 Ընդէլուն:

մի ևս ըն, ևս մի ըն մի ևս էլէք, ևս մի էլէք

ԱՆԵՐԵՒՈՅԹԻ ԵՂԱՆԱՍ:

- Ու. ևս ընլ, ևս ՛նլ
- Սէ. ևս ընլու, ևս ՛նլու
- Տի. ևս ընլու, ևս ՛նլու
- Ը. ևս ընլն, ևս ՛նլն

Վերջ. Լաց ըլէլում, Լաց ՚լէլում

Վերջ. Լաց ըլէլով, Լաց ՚լէլով

ԼՆԴ-ՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ.

Վերջ. — Լաց ըլող, Լաց ՚լող

ԼՆԵ-Լ — Լաց էլիլ, Լաց ՚լիլ. Լաց էլած, Լաց ՚լած

ԼՊՈՒՅՑ — Լաց ըլէլու, Լաց ՚լէլու. Լաց ըլէլացու, Լաց ՚լէլացու.

Աս օրինակից աեսնում ենք, ինչպէս էական է՞ և ընչ բարբուր ժամանակներն՝ մէկ մէկու օգնելով կազմում են բազմա-տեսակ ժամանակներու ձևեր. սրանցմէն պարզերն են՝ ներկայ, անկատար, կատարեալ, ասպանի երկրորդն, ստորադասական առաջին և ստորադասական երկրորդն. մնացած բաղադրեալներն դասելու են periphrastica ասած խոնարհմանքի կարգումն. Աս օրինակումն առաջ բերի ընթացիկը բարբառի բայերու ամէն ժամանակներու ձևերն՝ որ ամէն էլ աչքի տակն ունենալով՝ մեր քննասէր ուսումնականներն զննեն սրանց նուրբ յատկութիւններն, հետն էլ ներքն տկարութենիս, որ չեմ կարացել՝ էս կանգը նաչափ ժամանակներու անուանադրութեան տեղ, յարմարացնել ամէն ժամանակին յատկացրած կարճ և ճիշդ անուններու Վաղուց ասել եմ որ վերջումն զրօղ չեմ. էն ձիք ձիք բառերուն իսկի մտիկ էլ որ չը տանք, ինչ կու կորցնենք. — սնդղելուն — լեզուի շէնքսն է:

Վերեն էլ ասել եմ՝ որ բայերն ունիլ, գիտել (գիտել) և ինչ սահմանական և զանակի ներկայ և անկատար ժամանակներում պահպանել են գրոց քերականութեան ձևերն, և գործ են ածվում միայն նշանակած ժամանակներումն:

ՈՒՆԵԼՈՒՄ.

Վերջ. —

ունիմ	ունինք	չունիմ	չունինք
ունիս	ունիք	չունիս	չունիք
ունէ կամ ունի ունին		չունէ կամ չունի	չունին

Անկարգ.

ունեի	ունեինք	չ'ունեի	չ'ունեինք
ունեիր	ունեիք	չ'ունեիր	չ'ունեիք
ուներ	ունենա	չ'ուներ	չ'ունենա

ԳԻՂԻՄ.

Ներկայ.

գիղիմ	գիղինք	չ'իմ գիղի	չ'ինք գիղի
գիղիս	գիղիք	չ'իս գիղի	չ'իք գիղի
գիղէ	գիղինա	չ'ի գիղի	չ'ին գիղի

Չանթ. Արեւնայ դաւառի գաղթականներինցն վեր առած ասուում են երբեմն՝ գիղում է՛, չ'ի՛ գիղում:

Անկարգ.

գիղեի	գիղեինք	չ'եի գիղի	չ'եինք գիղի
գիղեիր	գիղեիք	չ'եիր գիղի	չ'եիք գիղի
գիղեր	գիղենա	չ'եր գիղի	չ'ենա գիղի

Չանթ. Ի առ տեսնում ենք՝ որ գիղել բայն էլ չ'է մնացել աղատ էս երկրի սովորութենից, զի ևս սրա բացասական ձևումն է մնկբայն միաւորվում է հականներու հետ և աներեւոյթն գիղելիր և տառից զրկեալ, դասվում է վերջումն:

ԿԱՄ.

Գարոց է՛ւ և է՛ւ բայերու տեղ թիֆլիզու բարբառն ունի բայերն է՛ւ և է՛ւ վերջինն կանոնաւոր է:

Ներկայ.

Իմ, կաս, կայ, կանք, կաք, կան. չը կամ, չը կաս, և՛ն:

Անկարգ.

Կեի, կեիր, կեր, կեինք, կեիք, կենա. չը կեի, չը կեիր, չը կեր, և՛ն:

Արարելու

Կացայ, կացար, կացաւ, կացանք, կացաք, կացան. չք կացայ,
չք կացար, ևն.

Հարմայան.

Կաց կամ կացի (բ) . կացէք:

Ընդունելութիւն.

Կերից — կացող ?

Ընդունելութիւն — կացիլ, կացած:

Այս երեք բայերու աներևոյթն համարեալ թէ իսկի չ'է գործ
ած վում, էնդուր էլ չ'են պատահում էս բայերու աներևոյթից
կազմված ժամանակներու՝ ապառնիի և հրամայական եղանակի ար-
գելահանի ձևերն. գիտի՞նք և ունի՞նք բայերն էլ՝ չ'ունենալով ան-
ցեալ կատարեալն՝ զուրկ են նրանից կազմված ժամանակներու
ձևերիցն. բայց էս պահասաւոր ժամանակներու տեղ, նոյն նշա-
նակուլութեամբ, գործ են անում էս բայերից գոյացած՝ ունե-
նալ, գիտե՞նալ և ինչո՞ւ բայերու ձևերն: Ունե՞նալ բայի կատարեալն
ունեցոյ համարեալ թէ չ'է գործ անում, թէպէտ բանեցնում
են սրանից կազմված ձևերն ունեցող. ունեցիլ, ունեցած. ունեցիլ
ի՞նչ, ունեցիլ էի. ունեցի՞նք, երբեմն ևս՝ ունեցի՞նք: Երջնակէս չ'է պա-
տահում խօսելիս և գիտե՞նալ բայի կատարեալն՝ գիտեցոյ, և սրա
նշանակուլութեամբ գործ են անում ի՞նչո՞ւ բայի կատարեալն՝ ի՞ն-
չոյ, թէպէտ ասում են՝ գիտեցող: Ինչո՞ւ բայն էլ ունենալով իր
համար՝ աներևոյթից կազմված ձևերն՝ ինչո՞ւն է՞նք, ինչո՞ւն էի. ի՞նչ-
ո՞ւն է՞նք, ի՞նչ ունեցի՞նք կամ ինչո՞ւն էի. Ի՞նչ ունեցի՞նք, Ի՞նչ ունեցի՞նք (ասում են
ունեցի՞նք, ունեցի՞նք, թէպէտ խառն բարբառով խօսողներն երբեմն
ասում են ինչո՞ւնք, բայց սխալվում են), ինչո՞ւնք, — անցեալ կա-
տարեալ և սրանից կազմված ձևերն վեր է աւելում բայից ի՞նչ,
էնդուր էլ անցողական բայն ինչո՞ւնք, ունեցի՞նք, ինչ ունեցի՞նք կազմվ-
վում է նրա կատարեալիցն ինչոյ. էսպէս ի՞նչ և ինչո՞ւ բայերն
լրջնում են մէկ մէկու պահասաւոր ժամանակներն:

ԹՎՔԻԻՂՈՒ ԲԱՐԲԱՆՈՒՄ ԿԱՆ ևս մէ քանի բայեր՝ վտիւ, հմել, որք չ'ունենալով իրանց համար ապանելի և աներևութից կազմը ված ուրիշ ձևերն, վեր են առնում իրանցմէն գոյացած՝ վտիւնու, հմելու բայերիցն, և չ'են առում հոմ վտիւ՛մ, հոմ վտիւ՛էի. հոմ հմել՛մ, հոմ հմել՛ի. Դ՛ վտիւի, Դ՛ հմելի, և՛ն. բայց՝ հոմ վտիւնեմ, հոմ վտիւնէի. հոմ հմելեմ, հոմ հմելէի. Դ՛ վտիւնեա, Դ՛ վտիւնէա. Դ՛ հմելեա, Դ՛ հմելէա. վտիւնելու, հմելելու:

ՊԻՏԻ.

Ի՛այն գիտի ունի միայն երկու ժամանակներու ձևեր.

Վերէն.

Պիտիմ, պիտիս, պիտի, պիտինք, պիտիք, պիտին:

Ես գիտիմ (ըլիւ) քիզնից բէգամաղ:

(Սոյնը—Վերէն, ետ ինք.)

Ես գիտիք.

Պիտէի, պիտէիր, պիտէր, պիտէինք, պիտէիք, պիտէին:

Սէնակ իրանք քիչ են գործածուում էս ձևերն. ստորաբար բանեցնում են ուրիշ բայերու հետ դիմազուրկն գիտի, որն որ պահանջում է՝ որ յետագայ բայն դրած ըլի կամ առաջին ստորադասականի կամ անցեալ կատարեալ բաղադեալ երկրորդի ձևում, և առում են՝ գիտի գնեմ, գիտի գնեա, գիտի գնեայ, և՛ն. գիտի գնեցի էի, գիտի գնեցի էիր, գիտի գնեցի էր, գիտի գնեցի էին, գիտի գնեցի էիք, գիտի գնեցի էիք, գիտի գնեցի էիք, գիտի գնեցի էիք, գիտի գնեցի էիք, գիտի գնեցի էիք (սրա բացասականն՝ չ'էի գիտի գնեցի, գիտի չ'էի գնեցի, և՛ն): Ետ անգամ դիմազուրկն պիտի, և մակբայի պէս, միաւորում է էականներու հետ, և աներևոյթն, անցեալ ընդունելութիւնն էլ, իր և տառից զրկված վերջումն են դասվում, առում են՝ գիտիմ գնե (լ), գիտի գնեա, գիտի գնեա, գիտի գնեա, և՛ն.

Ես յարբս քունն ըլի, ինչ գիտի գնեի (լ):

(Սոյնը—Վերէն, ետ ինք.)

Այրբեմն ասում են ևս գիտէի գնացի (լ), գիտէի գնացի, ևն.
բայց էս վերջի ձևն համարեան թէ չ'է գործ ածվում:

Օրինակ. Ուրիշ գաւառներում գործ ածած գիտի բայի ձևերն
գիտում է, գիտում էր, իսկի չ'են պատահում թիֆլիզու բարւ
բառում:

ԿԱՆՆԻԼ:

Ըստն էսին իսկի չ'է պատահում մէնակ, բայց միշտ գործ է
ածվում հոգ (հոտ), անգաճ բառի և վէ կամ վէր (վեր) մասնիկի
հետ, և ասում են՝ հոգ էսին (հոտտեւլ), անգաճ էսին (ունկն
դնեւլ), վէ էսին (նշ. վեր առնեւլ, prendre). երբ բայի և մասնիկի
մէջ դնվում են բառերն չը, փ', էո- կամ էսին քոյէ յնէն,
յայնժամ մասնիկն վէ խնդրում է իր բուն ր տառն. էս սովորու
թիւնն տեսնում էքք ևս բայերումն վէ էլեւ (ոտի վրայ կանգնել),
վէ էսին (ոտի վրայ կանգնեցնել), Տեսնելով որ գրոց քերաւ
կանութէնում էսին (կաշուլ) բայի ձևերն խառնում են պակա
սաւոր անիւ բայի հետ, էնդուր էլ առաջ բերի սրա բողոր պարզ
ժամանակներն:

* Աերէոյ:

Վի կաշնում իմ, վիր իմ կաշնում. չ'իմ վի կաշնում, վիր
չ'իմ կաշնում:

Ընէոգոց:

Վի կաշնում էի, վիր էի կաշնում. չ'էի վի կաշնում, վիր չ'էի
կաշնում:

Աոգոցէւլ:

Վի կալայ, վի կալար, վի կալաւ, վի կալանք, վի կալք, վի
կալան. չը վի կալայ, վիր չը կալայ:

Ընէոյ. քաղաք. ասըն:

Վի կալիլ իմ, վիր իմ կալի. չ'իմ վի կալի, վիր չ'իմ կալի:

Ա՛նց. բազմութ. երկերորդ.

Վ ՚ի կալիւ էի, վիւր էի կալի. չ'էի վի կալի, վիւր չ'էի կալի.

Ա՛պառնի առաջին.

Կու վի կալնիմ, վիւր կու կալնիմ. չ'իմ վի կալնի, վիւր չ'իմ կալնի.

Ա՛պառնի երկերորդ.

Կու վի կալնէի, վիւր կու կալնէի. չ'էի վի կալնի, վիւր չ'էի կալնի.

Սորորդառական առաջին.

Վ ՚ի կալնիմ, չք վի կալնիմ, վիւր չք կալնիմ.

Սորորդառական երկերորդ.

Վ ՚ի կալնէի. չք վի կալնէի, վիւր չք կալնէի.

Չբաճայական.

Վ ՚ի կա՛ւ, մի՛ վի կալնի, վիւր մի՛ կալնի. վի կալէք, մի՛ վի կալնէք, վիւր մի՛ կալնէք.

Ա՛նէրեայն.

Վ ՚ի կալնիւ, վի կալնէլու, և՛ն.

Ա՛պառնի լուսնիան.

* Անէրեայ — վի կալնող.

Ա՛նցեալ — վի կալիւ, վի կալած.

Ա՛պառնի — վի կալնէլու.

Դ. ՀՈՒՈՎԱՆՈՒՈՒ ԲԱՌԻԵՐ.

Վ երևն էլ տեսանք որ (Ո)՛ի՛ճիլիզու բարբառն չ'է գործածում՝ հոլովակերտ նախդիրներն. միայն ունի մէքանի հոլովաւու բաւեր, որք երբեմն իրանք ևս հոլովվելով պահանջում են առ

Հասարակ սեռական կամ արական հոլովն: Արձակ խօսելիս սրանցից մէքանիսն դնիում են անունից առաջ, մէքանիսն վերջին. բայց խաղերուն երբեմն առաջ, երբեմն էլ վերջին:

Ս շրջին գոգնէր:

Հմաբ կամ հմա (նշ. վանն, յաղաղս, pour). սրա հ տառն առջևն բաղաձայններ սրատահելիս, երբեմն բաց է թողնում, ասում են՝ հն հմ:

Ս րայ (նշ. 'ի վերայ). երբեմն նշ. րա ղ:

Անր, քիզանից հիռանալս՝ մեռնելու ձրայ դժար է:
(Սայեթ — Անր, ետ իսն):

Հիտ (հետ, նշ. հանդերձ, ընդ, avec). սա էլ առջևն բաղաձայններ ունենալիս՝ կորցնում է իր հ տառն, ասում են՝ հիտ, հիտ, հիտ:

Այտնէ — էտ (յետ) կամ էտն (յետին) բառի բացառական հոլովն է (նշ. յետ, après. յետուստ, derrière. զհետ, à la suite):

Ատ (մտ, մերձ):

Ատ:

Ատն (մէջ, նշ. 'ի մէջ):

Ատն:

Տտ (նշ. ընդ, sous):

Ատնէ կամ էտնէ, — Արարացոց էտնէ բառի սեռական հոլովն է, և ունի էտն, 'ի էտն, 'ի էտն (pour l'amour de, Առուաց րաւ) նախադրութեան նշանակութիւնն:

Հտտէ էտնէ մարմնուղ ունբը կէս անիս:

(էտն էտն):

Պիտըր ցերեկ էտնէ էտնէ ջիգարս երած զիդէնաբ:

(էտն էտն):

Ատն (առաւել, նշ. բաց 'ի):

Աստուած վրկայ, աշխարհուն էս հիտն էտնէ կար չ'ունիմ:

(էտն էտն):

Մասնիկ Գ. Գ. Գ. Գ.

Մասնիկ — սրահանջում է սեռական հոլովն, երբեմն սա խնդրում է ուղղականն.

Պատասխանող նամ չ'ի ուղի, ասանց հասնել կու օլը բլի,
(Խաչ լի):

Սուրբն տիղն լուս իս տալի ասանց հեղ վառ բաց արած,
(Խաչ խն):

Սեւալի սկես՝ ասանց ցածիլ, դուսն շուտով խարաբ մի անի,
(Խաչ լի):

Օղբերնի (զատ 'ի? նշ. բաց 'ի, 'ի զատ).

Պատն ասաւ. « Ես քիզ հիդ շատ բան ունիմ.

« Օղբերնի ճորդերուն օխտը խան ունիմ »:

((Գ. Գ. Գ. Գ.)):

Սե քանիսն էս հոլովառու բառերիցն՝ վրայ, հեդ, էդնէն, ծոդ, ձեղ, ասի, վեր կն առնում դիմորոշ յօդերն -, դ, ն, և ասում կն՝ վրէն, հեդն, էդնէն, էդնէդ, էդնէն, ծոդ, ձեղն, ասիդ, ևն:

Լ.

Լ՝մէն սաղի մէջըն գօլած դո՛ւն թամամ դասն իս, քամանչա.

Վարքաղ մարթ քիղ չ'ի կանա տէսնի դո՛ւն նըրա պասն իս, քամանչա.

Վ սստ արան՝ էլ լավ օրերուն էդիվըն հասնիս, քամանչա.

Վիղ ինձնից օվ կանայ խըլի՝ աշուղի բասն իս, քամանչա.

Լ՝նգաճըդ էրծաթէն պիտի, գըլուխըդ ջալահիւր քարած,

Կուլթըդ շիրմայեմէն պիտի, փուրըդ սաղափօլ նախշ արած,

Սիմըդ օսկէն քաշած պիտի, էրկաթըդ փանջարա արած

() չ օվ ղիմէթըդ չ'ի գիդի՝ լալ ու ալմասն իս, քամանչա.

Ղիպուտըդ վարաղնած պիտի՝ թահր ունէնայ հաղար ուսնգօլ.

Ջարըդ ուշի կուդէն պիտի՝ վուր դո՛ւն խօսիս քաղցըր հանգօլ.

Շ ստին զարթո՛ւն կու լուսացցնիս, շատին կու քընէցնիս բանգօլ՝

Լ՝նուշահամ գինօլ լիքըն դո՛ւն օսկէ թասն իս, քամանչա.

Լ՝ծօղիդ էրկու կու շինիս, աուաչ չայի ղափա գ՝ ուղիս.

Կու մէճըրվիս այիվնումին, պարսպ վախտի ըափա գ՝ ուղիս.

Լփ վէր գու քաս մէջլիսումին քաղցըր զօղ ու սափա գ՝ ուղիս.

Բօլըբըդ գօզանիւր շարած մէջլիսի կէսն իս, քամանչա.

Շ ստ տըխուր սիրտ կու խընդացնիս, կու կըտըրիս հիվընդի դուղըն.

Լփ քաղցըր ձայնըդ վիւր կօնիս՝ բաց կու՝ լի հիդըդ խաղօղըն.

Խյալիսին էս իլթիմնոն արան՝ սսին. « Լ՝պրի քու ածօղըն ».

Վրանի սաղ է Սայեաթ՝ Վօլէն, շատ բան կու տէսնիս, քամանչա.

ցկյ ճնայօրճն ճօրցլոճն յիճնճոյճն ոյ. Յ. Յ.

(Իսպէս Արութինի ասած քրօնիկօնի 447 թն.)

Սող—պարսկերէն նշանակում է՝ նուագարան. առ սասում են ևս
 մէկ տեսակ նուագարանին՝ որն որ աշուղներն են գործածում—
 Սէն—նշ. մէջն. մէ քանի բառերու վերջին գրոց ուղղագրու
 թէնով դրած ջ գիրն ընթացիկէք հնչում են որպէս չ. չ'են
 սասում առաջ (aradj), բայց առաջ (aratch)։ —Ղառն—դու։ —Սամմ—
 պր. նշ. կատարեալ, բովանդակ։ —Ղառն—նշ orchestre, միատեղ
 դասած զանազան նուագարաններու զուգակշիռ հնչումն։ —Ղա—
 նշ. ես. էական է՛ բայի ներկայ ժամանակի և մէ քանի բառերու
 մէջ գրոց ուղղագրութենով դրած է տառն հնչում են որպէս
 է, չ'են սասում է՛ (yém) է՞ (yés), է՞, +է՛, գէ՛, քէ՛, և՛ն. բայց
 է՛, է՛, է՛, +է՛, գէ՛, քէ՛—Ղառն—պր. նշ. ցած և վատթար,
 ժլատ մարդ։ —Սորթ—մարդ. գրոց ուղղագրութենով մէ քանի
 բառերում, մանաւանդ վերջին, դրած է գիրն հնչում են որպէս
 Թ (Ղաղղիացոց th), չ'են սասում ճարդ (mard), վարդ (vard), որդի
 (wordi), բայց ճարթ (marth), վարթ (varthi), վարթի (vourthi)։ —Շ'ի հնչ
 (կարդալիս չափի համար ասվում է չ'ի) —հնչում կամ հնչում (նշ.
 կարեւր, կարողանալ) բայի ապառնի պարզի բացասական ձևն է։ —
 Տէնի—տէնիլ (նշ. տեսանել) . աներևոյթն խօսքի վերջին դաս
 վերով զրկվել է իր չ տառիցն. էս օրինակից նոյնպէս տեսնում
 ենք որ մէ քանի բառերու մէջ գրոց ուղղագրութենով դրած
 է գիրն հնչում են որպէս է։ —Ղառն—պր. նշ. աշխատանք. զոր
 անիլ—ջանալ. անիլ (անել, faire) բայն մասնիկներու կամ ուրիշ
 բառերու հետ միաորովի ընդունում է զանազան նշանակու
 թիւներ, և շուտ շուտ է պատահում ընթացիկէք թարգմանում,
 սասում են գործ անիլ, հիշ անիլ, բաց անիլ, գիշ անիլ, վիշ անիլ, վիշ
 անիլ (նշ. սպիրեւ), ճար անիլ, ճարի անիլ, ինչ անիլ, ինչ անիլ, և՛ն.
 էս բայի կատարեալն է արի, արի, արա, արի, արի, անցեալ
 ընդունելութիւնն արի, արի. հրամայականն արա, ինչ անի, արի, ինչ
 անի։ —Ղառն—նշ. այլ. էս տեղ գործ է ածած առիւն կամ առաւի
 տեղ. —Ղառն (հետև) —նշ. զհետ. ընթացիկէք սովորաբար
 սասում են ինչն. մէ քանի բառերում գրոց ուղղագրութենով
 դրած է գիրն հնչում են որպէս Գ (Ղաղղիացոց d), չ'են սասում

գիտէմ (guitém), անդէր (antér), հէտ (hét), բայց գիտիմ (guidim), անդէր
 (andér), հիւ (hid)․ նոյնպէս շատ անգամ բաց են թողնում բառերու
 գլխի հ տառն, չ'են ասում հոգու, բայց ուոգու — հոգի — հաս-
 նիւ (հասանել) բայի ստորադասական եղանակի ձևն է: — () Է — նշ-
 ուլ․ գրոց ուղղագրութեան մէջ քանի բառերու գլխին դրած *
 գիրն արտաբերում են որպէս օ, չ'են ասում *ձ, *չ (ոչ որ),
 *նի, բայց օձ, օչ օձ, օնի, ևն: — Կոնյ — ապառնի պարզն՝ հարցա-
 կան օձ բառի պատճառով, կորցրել է իր հո մասնիկն: — Լ, շոշ —
 պր․ *շոշ բառն իմպպէս նշ․ սիրահար․ բայց սովորաբար *շոշ
 կմ *շոշ ասում են ևն ազգային բանաստեղծներուն, որք նուա-
 զարանն ածելով երգում են իրանցմէն գեղջուկ լեզուով շարագը-
 րած, երբեմն ևս յանկարծ ասած խոսերն: շատանգամ երեւելի
 աշուղներն բազմութենի առջնն, հրասարակում կամ ուրիշ պա-
 տահած տեղ, բռնում են իրար հետ հանձարեղ վիճարանութիւն
 (բո)․ սազն ձեռին վառվուն ոգւով ներդաշնակելով մէկ մէկու
 տալիս են դժուար լուծանելու չափական ձեռած բերած, սիրուն
 խօսքերով զուգած և կոկած խորին իմաստներ․ սրանցմէն հո-
 պոն (յաղթօղն) անում, իրո՞ւմ է իբր յաղթանակ իր հակա-
 ուակորդի ձեռից նուազարանն, որն որ սովորաբար հետ են դարձը-
 նում պայմանով՝ որ յաղթվածն երբեք չը համարձակվի յաղ-
 թօղի առջնն, ինչ տեղ գ' ուղէ ըլի, խաղ ասելն: — Բո — պր․
 նշ․ վէճ, բայց էս տեղ յատկապէս նշ․ գործիք վիճոյ:

Լ, ֆոճո — ականջո․ — դիմըրոշ յօդն * չ'են արտաբերում *
 (Ղաղղիացւոց ձ) տառի պարզ ձայնով, այլ խօսելիս նրան տալիս
 են երբեմն * և, երբեմն * և ր, երբեմն * և ր, երբեմն * և ր,
 երբեմն * և ր տառերու խառն ձայներն: էս պատճառովն էլ
 ամէն տեղ հետեւեցի գրոց ուղղագրութեանին, թէպէտ Խայեաթ-
 Վովայն իր դավթարում էս յօդն նշանակելու միշտ գործ է ա-
 ծել վրաց * տառն (Ղաղղիացւոց լ)․ բայց պիտի ասեմ որ
 է * (այդ) դերանունն անփոփոխ հնչում են որպէս է * (ét) : — Լ, շ-
 ճաւ — արծաթ: — Լ, շ — նշ․ կոթ․ դաստապանս — Ը շեճոյ — պր․
 նշ․ փրզոսկր: — Բո — փոքր․ շատ բառերու մէջ գրոց ուղղագրու-

ութէնով դրած * տառն արտաբերում են որպէս ա, չ'են ասում
 հոփ, չոբ, ճոճ, բայց հոփ, չոբ, ճոճ, ևն: — Վառն — պր. նշ. նկար —
 Սիճ — պողովատիկ կամ պղնձէ թէլ, որնոր գործ են ածում նուա
 գարնի համար: — Վառն — քարշեալ: — Նշու — երկաթ: գրոց
 ուղղագրու թէնով մէ քանի բառերու գլխին դրած է տառն ար
 տաբերում են որպէս է, և ասում են էրէն (երես), էրէնոյ (երե
 խոյ), էրէն (երկու), էրոյ (երազ), ևն: — Փոփոքո քոթ — նշ.
 fenestré, ciselé à jour. երգիչն նկարագրում է Պարսկաստանի և Սլա
 ստանու մէջ գործ ածած քամնէն (ջութակ). ուրիշ ժամանակ
 ծանուցումն կու տամ իմ ազգակիցներուն էս երկրի նուագա
 րաններու և խաղերու եղանակներու վրայ՝ իրանց նկարներով և
 երաժշտական խաղերով: — Վառն — պր. նշ. գին:

Վառն — archet de violon: — Սլառն — նշ. սակեզոծ: — Փոփոքո
 պր. նշ. տեսակ — Վառն — պր. նշ. երանգ: — Վառն (պր. ուսուչ) —
 Վառնէն հալակաւոր ձիու անունն է. էս տեղի բնակիչներու
 անանդու թէնով առն ասում են թէաւոր ձիուն (hippogriffe): —
 Վառն — Սլառն բառ նշ. պոչ: — Սլառն — որ. գրոց ուղղագրու
 թէնով մէ քանի բառերու գլխին դրած * տառն արտաբերում են
 որպէս վառ, չ'են ասում որ (wor), որթի, որբ, ևն: բայց վառ, վառնի,
 վառնի: — Վառն — պր. նշ. նուագ, եղանակ. ևս՝ ձև, տեսակ. ասում
 են էս տեղ Վառն հառնի ճոթն էլ էլ, այս ինքն ինչ տեսակ մարդ էս
 եղել: — Վառն — լուսացրցնիս. չափի համար մեր երգիչն բաց
 է թողել ը տառն. էսպէս պատահում է ևս է խաղունն լառնի տեղ
 ասում է՝ շոթ վառն Սլառն — Վառն — պր. Hyosciamus
 բոյսն և նրանից շինած դեղն է. արեւելցիք առ հասարակ, էս տեղի
 բնակիչներն էլ՝ ամէն տեսակ քնեցնող դեղին ասում են բառն,
 որն որ Վառնացոց հալակաւոր գիտնականի Նշու Վառնի խոսքով
 պատրաստվում էր տերեւից և սերմից երեք տեսակ Hyosciamus
 բոյսի՝ II. albus, II. aureus և II. reticulatus: Նա վերջի տեսակից շին
 ում են եղել ամէնից թմբերեցնող ու քնեցնող բառն. պատուելի
 Վառն Տէր Վառնի տեղն իր պարսկերէն բառարանում գինի
 (բանգ) բառն մեկնում է հառն բառով, բայց յայտնի է որ հա

շինն Արիպտացիք պատրաստում են հաշիշ (Cannabis sylvestris) անուանեալ բոյսից— Արի—Արի—()—հէ—նիւթական գոյանալն նշանակող գրոց էւր կամ էղէն մասնիկներու տեղ (Սիֆիլիզու բարբառում գործ է ածվում բացառական հոլովի վերջաւորութիւնն է, և օղէ, հաշէ, բրօլէ, նշ. ոսկեղէն, մազեայ, բիրեղեայ)

Բժօղ—նուագածու. ծիւլ բայն նշ. մէկ նուագարանի վրայ խաղալ, սաղ ածել. էլի նշ. հեղուլ (Չոր, գինի ծիւլ). ասում են ևս խաղ (հող) ծիւլ. Կոր ծիւլ (գերեզմանի վրայ քար դնել, քար գցել)

Սէրնէլուս օրն Կ'աղէ՛ Վրէ՛ քար ածիս էն՝ մամ
(Աղուր—()ուր)

Չայ—երեւի Սայեաթ—Սովայի ժամանակին՝ հարիւր տարի առաջ Սրաստանու հայերու սովորութեամբ յարգոյ հիւրին պատվում են եղել զիսկ և չայ յառաջ տանելով—Պ'աղէ—կ'աղէս. հոս (kon) մասնիկն երբեմն արտաբերում են որպէս գոս (gon), ասում են գոս Կոս (կու գամ), Կ'աղէ՛ (կ'աղէմ). մէկ տեղ էլ Սայեաթ—Սովայն իր դավթարում հոս Կոս բառի տեղ գրած ունի Սրաց տառերով գոս Կոս—Սէլլըլէ—նշ. մեծարիւլ. է ձեկրաւորական բայի. (Սիֆիլիզու բարբառում կրաւորական բայն կազմելում է դնելով ներգործական բայի էլ կամ ալ վերջաւորութեան տեղ ձէլ կամ շէլ վանկն՝ Կոսիւլ նշ. քանդել, Կոսիւլ նշ. քանդիւլ, երո՛ւ ի՛նչ նշ. այրեմ, երո՛ւ ի՛նչ նշ. այրիմ, Կոսիւլ նշ. սիրեցի, Կոսիւլ նշ. սիրեցայ. կրաւորական բայն կազմելիս շատ անգամ գոյանում է նոր վանկ՝ գցելով յառաջադաս բաղաձայններու մէջ ը տառն, ինչպէս էս օրինակիցն էլ տեսնում ենք՝ Կոսիւլ—մէլլըլիւլ, Կոսիւլում ալ ունեցող ներգործական բայերու (քիւլ են պատահում) կրաւորականն ձեւն շատ անգամ կազմելում է նրանց կատարեալ ժամանակից, սրա վերջաւորութեան ձայնաւորներու տեղ դնելով նոյնպէս ձէլ վանկն ի՛նչու, իմացայ—իմացիւլ. Կոս, տրիւլ—տրիւլիւլ. ասում են ևս Կոսիւլ, Կոսիւլ, Կոսիւլ ի՛նչ պատահում բայերն Կոսիւլ, Կոսիւլ, և սրանց

տեղ գործ են ածում բառերն ըստ անիւ, ըստ անիւ (Թիֆլիզու արտաբերութենի վրայ ուղիղ տեղեկութիւն տալու համար կրաւորական ձևն գրում եմ Վ կմ ըվ տառերով, բայց կարելի է՝ գրաբառ լեզուի ուղղագրութենին հետեւելով, գրել ևս սովանկով։ Բայն ձեքել նշ. մեծարել, հրաւիրել 'ի խրախճան կամ 'ի ժողով սեղանաւոր, զի և բառն ձեքբ (մեծարանք) նշ. խրախճան, մէջլիս։ Վէ քանի բառերում գրոց ուղղագրութենով դրած ճ տառն հնչում են որպէս չ (dz), Լ, փոփոք, գործ, ա սելու տեղ ասում են՝ Լ, փոփոք, գործ, գործել — Լ, յիշան — պր. էյիշան նշ. հովանոց. Թիֆլիզեցիք համարեան թէ էլ չ'են գործ ածում էս բառն. — Վ փոփ — պր. նշ. ժամանակ, ասում են ևս Վոփփ — Լոփփ — պր. բոփ նշ. հին տարազով շինած տներում, սենեկի առաստաղից (ածոփ) մէ քանի կանգուն ներքե, պատից պակի պէս դուս բերած բաց տեղն (corniche). սրան Վ լրատանում սովորաբար ասում են ըբբէ, որն որ է՝ տան պատուաւոր տեղն, ուր գնում են եղել շարդի համար, թանգագին Շ իրազու ամաններ ու սահաւազիւս մրգեր. — Լ, յիշ — երբ. էս բառ և մէ քանի բառերու գլխին գրոց ուղղագրութենով գրած է տառն արտաբերում են որպէս ը՛ տալով նրան է և է տառերու ձայնն, չ'են ասում է՝ (yés), երբ (yérb), երկեր (yérkir), երկինք (yérkine), ել (yégh), բայց ըբ (учет), ըբբէ կմ ըբբէ, ըբբեր, ըբբինք, ըբբնակէս տեսնում ենք որ գրոց բ (Պարզիացոց b) տառն մէ քանի բառերում արտաբերում են որպէս ը՛ չ'են ասում սորբ (sourb), շոբ (chabath), օրբ (worh), փոբել (khabél), բայց սուրբ (sourp'h), շափաթ (chəp'hath), վուրբ (vourp'h), կափիլ (kəp'hil). — Վ էր փոփ — վայր կու գաս. Վ էր փոփ, վայր գալ (ի ջանել) բայի ապառնի ժամանակն է. գրոց ուղղագրութենով մէ քանի բառերում դրած գ (Պերմանացոց g) գիրն հնչում են որպէս գ (que), չ'են ասում կո գամ (kou gam), ըգգոր (thagavor), հոգի (hogui), ցգոց, բայց ցգոց (gou quam), ըգգոց (thaquavour), հոգի (hoqui), էգոց, թէպէտ ցո, ը՛ն գո, ըգ բառերն արտաբերում են որպէս gal, tehim ga, thaques. — Օ յիշ —

պր. նշ. զբօսանք, խրախճանք: — Ս — նշ. և: — Ֆալթս — բոլորիք,
շուրջանակի, alentour: — Ղաղալ — պր. նշ. սիրուն, չքնաղագեղ:

Ղաղաղ — դող: — Ս իբ ֆոնի — վեր անել, դեպ 'ի վեր
անել, բարձրացուցանել զձայն) բայի սպառնին է: — Ֆաղ ֆո — լե —
ասում են բոց բլել և բոցվել (բանիլ), բոց բլել և բոցվել: —
Նիդդ — հետդ, քեզ հետ, ընդ քեզ: — Ս — լե — արբ. նշ. բազմու
թիւն, ժողովուրդ: — Սլիվի — պր. նշ. աղաչանք, հայցուած.
միջնորդութիւն: — Ս — ղ — թրբ. նշ. կենդանի:

Սրաստանում բնակած Հայերն գործ են ածում եղել՝ Կոնստանտնուպոլսում Սրաց Թուականն, որն որ ունի 532 տարեկան շրջաններ, և սրանց առաջինն ըսկսում է աշխարհի ստեղծելից՝ 5604 տարեմէն Վրիստոսի ծնունդից առաջ. Սայեաթ — Սոկայի ժամանակին ըսկսում էր ժողովուրդը շրջանն, որոյ առաջին տարին ըսկիզբն էր առել Վրիստոսի Թուականի 1312 ին. սրան աւելցընելով մեր երգչից նշանակած՝ ասած շրջանի 447 տարիներն, կու կանգնի Վրիստոսի Թուականի տարին, որ է 1759ն.

(Ժ)Վէգուզ քու քաշըն մնաբբրիտ տան բրօյի բրօյի,
 (Ժ)Վէգուզ քու քաշըն ալմնս տան բրօյի բրօյի,
 Ա՛ւր, չ'իմ տա, չ'իմ հիւսցնի քիզ քու եարեմէն,
 Բարեբարեմէն:

Շ'իմ քաշլի եկած մահէմէն,
 Բաղիփի տըլած ահէմէն:

(Ժ)Վէգուզ ըաղամ գայ Շ ահէմէն՝
 Ա՛ւր, չ'իմ տա, չ'իմ հիւսցնի քիզ քու եարեմէն,
 Բարեբարեմէն:

(Ժ)Վէգուզ քու քաշըն ալմնս տան բրօյի բրօյի,
 (Ժ)Վէգուզ քու քաշըն մնաբբրիտ տան բրօյի բրօյի,
 Ա՛ւր, չ'իմ տա, չ'իմ հիւսցնի քիզ քու եարեմէն,
 Բարեբարեմէն:

Վառլիտնփիքնի հանգով: Ուսգիտնի:

(Ժ)Վէգուզ—գ'ուսի, գ'ուսի բառիցն է կարճացրած և նշ. [Թէ
 և, [Թէպէտ և.—Վառլ—կշիւ, նոյնպէս և ասիլ նշ. կշուել. ևս

նշ. քարշեւ. նկարեւ. — Սրբութիւն — մարգարիտ — Տրոյի քրոյի —
 անլափ և անհամար — Նոր — պր. նշ. սիրելի, ընկերակից — Տա-
 ռեք — պր. նշ. հաւասար՝ սըրտով և մտքով — Վաշիւ — էս
 կրաւորական բայն էս տեղ նշ. հեռանալ, մեկնել, վախենալ —
 Այն — գալ բայի կատարեալն է՝ էլոյ, էլոր, էլոս, էլոն, էլոս, էլոս,
 էլոն. անցեալ ընդունելու թիւնն էլիւ (եկեալ), էլած. հրամայա-
 կանն — Տ՛ գա, էլէ՛, Տ՛ գա՛ — Սաշիւ — պր. նշ. արգելիչ՝ որ բլում
 է սիրահարի և սիրածի մէջն — Սաշիւ — պր. նշ. հրամանագիր
 արքայի

Լ՛րի՛ ինձ անգաճ՝ կա՛լ, այ դիվանա սիրտ,
 Հայա սիրէ՛, ադաբ սիրէ՛, ար սիրէ՛.

Լ՛շտաբբըս քունն ըլի, ինչ պիտիս տանի՝
 Լ՛ստուած սիրէ՛, հօբի սիրէ՛, եար սիրէ՛:

Լ՛ն բանն արա՛՝ վուր Լ՛ստուծու շարքումն է,
 Խըրատնիրըն՝ գըրած Հարանց վարքումն է,
 Լ՛րիք բան կայ՝ հօբու մարմնու կարքումն է՝
 Գ՛իր սիրէ՛, ղալամ սիրէ՛, դավթար սիրէ՛:

Լ՛կ արի՛, սիրտ, մի՛ կէնա դուն մէ դամաղի,
 Հալալ մըտիկ սրա հացի ու աղի,
 Հէնց բան արա՛՝ մարթ վըրէդ չը ծիծաղի՝
 Խըրատ սիրէ՛, սաբըր սիրէ՛, շար սիրէ՛:

Հընպարտութին չ՛անիս՝ դուր գու քաս Տերիդ,
 Խօնարութին արա՛ կանց քիզ գէվէրիդ,
 Լ՛ստուած դիփունանցըն մին հօբի էրիտ՝
 Լ՛ղկատ սիրէ՛, ղօնուղ սիրէ՛, տար սիրէ՛:

Սայմթ-Սօլա, էրնէկ քիզ, թէ էս անիս՝
 Հօբուդ խաթրի մարմնուդ ունըրը կէս անիս.
 Թէ գուզիս վուր դադաստան չը տէսանիս՝
 Սանք սիրէ, անապատ սիրէ, քար սիրէ:

1753 Մայիսի 4.

պիղծած յայտարարութեան ճշտութեամբ ծանոթանալու
 պ. թ. յ. (ուղևան Արուսեակի աստի Մայիսի 4ին քրտնիկոյի 441ին)

Ան՝—Թիֆլիզէք զու բայի հրամայականի էլ բառի տեղ
 բանեցնում են որի, թէպէտ չ'են պատահում յառնել բայի ուրիշ
 ձևերն:—Վիճակ—պր. նշ. խեղադար:—Հայտ—արբ. նշ. ա.
 մծթ:—Վարդ—պր. նշ. համեստութիւն:—Վարդ—քոյ. քաղց.
 րաձայնութեան համար կրկնվում է դիմորդ յօդն:—Ան—պր.
 նշ. ամծթ:—Սար—որ. է դերանուն յարաբերական:—Հայ
 բան—է ձև գրոց. Թիֆլիզու բարբառում մէ քանի բառերն
 յոգնականի սեռական և տրական հոլովներումն պահպանել են
 գրոց ան վերջաւորութիւնն, և ասում են իրանց, քիտանանց, քիտ-
 բանց, պատանց, հօբանց, ևն:—Հայտ—հոգեյ. գրոց եզականի սեռա-
 կան հոլովի ոչ վերջաւորութիւնն, և առհասարակ գրոց ոչ վանկն՝
 Թիֆլիզու բարբառում դարել են ու, չ'են ասում ճարեայ,
 ճարայ, լոյս, իոյս, քոյս, անոյշ, ևն: Բայց՝ ճարեայ, ճարեայ, լոս,
 իոս, քոս, անոշ:

Սէ գոմարտի—միակերպ. մէկ եղանակի, մէկ մտաց դրութեան
 մէջ. պր. գոմարտ նշ. քիտ:—Հայտ—արդար:—Սարտի անել (միտ
 առնել?)—դիտաւորութեանով նայիլ:—Հայտ կամ լեզու—այն
 պէս. ասում են ևս էքէնց (այդպէս), էքէնց (այսպէս):—Սարտի—
 քո վրայ:—Սարտի—արբ. նշ. համբերութիւն:—Մարտի—արբ. նշ.
 արդարութիւն. դատաստան:

Հայտարարութեան համարութիւն. գրոց Են վերջաւորութեանի

- տառնն բաց են թողնում և ասում են թէն . առհասարակ
 (Թ) ի Ֆլիզու բարբառում գրոց իս վանկն դարեւ է ա կամ լոկ
 է, չ'են ասում արեան, հիւր, լէր, հարեւր, հիւրած, իւր, ևն . բայց
 որոն կամ արեան, հար, լուր, հարուր, հարած, իր—(Վ) ար գո
 րոս—ար գալ (դիւր գալ?) նշ . հաճոյանալ—(Ս) շարութեան—էս
 օրինակից տեսնում ենք ինչպէս (Թ) ի Ֆլիզու գրեցիք շատ անգամ չ'են
 հնչում գրոց ուղղագրութենով դրած հ տառնն , չ'են ասում
 աշխարհ, խնարհ, ևն . բայց աշխար, խնար—(Ս) անց—նշ . քան զ, մէ
 քանի բառերում գրոց ուղղագրութենով դրած + գիւրն հնչում
 են որպէս ? (Վ) աղղիացուց կ), չ'են ասում իւր, հիւր, ար, ար, ար, ար,
 ևն . բայց խօսկ, միտկ, ուշկ, աղկատ—(Վ) էլէր—կրճատեալ է
 րէպ 'ի վայր խօսքից, և նշ . նուսատ, կրսեր, ասում են րէլէր
 գալ—նշ . դէպ 'ի վայր գալ (իջանեւ) . րէլէր գալ—նշ . դէպ 'ի
 վեր գալ, ելանեւ 'ի վեր, monter—(Վ) րէլ—ամեն . սեւ . և
 արկ . րէլ—ամեն, բաց . րէլ—ամեն, ուղ . րէլ—ամեն, սեւ . և արկ .
 րէլ—ամեն, բաց . րէլ—ամեն, ևն . —(Վ) րէլ—նշ . համակ, ողջ . —
 լըրէր—տալ բայի կատարեալն է րէլէ, րէլէր, էրէր, րէլէր,
 րէլէր, րէլէր . անց . ընդնթ . րէլէլ, րէլէթ . հրամայական՝ րէր,
 րէր, րէլէր, րէր—(Վ) շար—թրք . նշ . հիւր—Տր—օտար

լըրէլէ—երանի—(Ս) անց—արբ . նշ . կեանք—(Վ) րէր—քարայր

Ա՛ռնց օր վուր ղարիբ բուլբուլըն մէ տարօլ բաղին կարօտ է,
 Լ՛նէնց կու լայ քու սիրօղըն՝ ձէսիդ արաղին կարօտ է.
 Ղ՛սուն ուրիշի հիդ մի՛ խօսի, քու ճուրտն աղին կարօտ է.
 Հասիլ է ծուցիդ շամամըն՝ օսկէ Թարաղին կարօտ է:

Սէ զադ չը կայ՝ գուման ածխո՛ւ՝ ասիմ՝ էն նըման է գունքըդ.
 Լ՛նղարամ անզարնիշ քաշած օսկու պէս է փայլում ունքըդ.
 Բ՛օյէմէդ չուրս մատն ալէլի լըցվիլ է դօշդ ու Թիկունքըդ.
 Օ՛արօլ արբէշումն չուսած մաղիւրդ՝ շաղին կարօտ է:

Ղ՛սուն խօմ էն գըլխէն գօված խ, ես քիչ նուլմէկ գօվիմ արի.
 Ճ՛ուցըտ վարաղնած հուջրա է, հուտ ունէ մուշկ ու անբարի.
 Երեք հարուր ու վաթսուն ու վից ամէն անդամդ ղարարի.
 Կոււրդ շիմշատ, մատնիրըդ միւմ՝ բըրօլէ ճաղին կարօտ է:

Ես էլ ուրիշ եար չ՛իմ սիրի, աշխարումըն դուն իս իմին.
 Թէ մէ շափաթ քիչ չ՛իմ տէսնի, կու կըտրիմ քամանչի սիմին.
 Թէգուղ Թաքավուրըն կանչէ, Թէգուղ] օղլման հէքիմին՝
 Ա՛ռը մէ դարդս կու հասկանայ նա, դուգունըս դաղին կարօտ է:

Պիշիւր ցերեկ ման իմ գալի էշխեղ եանա եանա, գօղաւ .
 Լ'նգաճ արն, մատաղ իմ քիղ, մէ քիչ կամնց գրնն, գօղաւ .
 Լ'շխարբս ունն է մընացի՝ վուր ինն ու քիղ մընայ, գօղաւ .
 Ս'ազամ մէուա Սայաթ-Վօվէն՝ անգաճըդ խաղին կարօտ է :

1758.

Ելց ճոճայ ոցճցօղջոնն Լ'ճնցճոն . Թյնճճնօ ճոյցօնճն
 ճճօյցօն ճյնճնճոյցօնն յո . Թ . ց . (Էօղէս գէքս ու Էնգէ գոնն) .
 Կոնգօլ մուսղասի Արուծիմի աստ քրօնիկօնի 446 ին)

Ս'աւնց օր վոբ—ոնց որ՝ որ , ինչպէս որ . յարաբերական օր
 դերանունի ու տառն մէ քանի բառերու հետ արտաբերուով են
 որպէս օ , և ասում են ուն օր (ունն որ) , օվ օր (ուլ որ) , վոբն
 օր (որն որ) : — Գ շքէք — պր . նշ . պանդուխտ — Վրա լոյ — էս տեղ
 հա մանսիկն չ'է յայտում ապառնիի զօրու թիւնն , բայն էլ ունի
 ներկայի նշանակութիւն . էսպէս հա մանսիկի բանեցնելն , ինչպէս
 որ սովորաբար պատահում է Վոստանդուպոլսի բարբառումն՝
 յարմար չ'է թիւթիղեցուց ոճին , թէ և բայն գոնչիճ (կուզեմ)
 երբեմն գործ է ածվում ներկայի նշանակութիւնով , թէպէտ ուրիշ
 բայն ունի ներկայ ժամանակում իր սեպհականն ձևն՝ ուղտ իճ
 (ուզեմ) . լալ բայի ապառնին՝ հա լամ չ'է պատահում խօսելիս ,
 և սրա տեղ բանեցնում են լոյ շէլ բայի ապառնի ձևն , և աս-
 ում են լոյ հա՝ լիս — Լ'բողիս — քո ձեռով յառաջ բերած (Բա-
 վալոս օրծ) արաղին , օղիին — Ղոբոբ — ձորտ — Լ'շո — թըք . նշ .
 մեծաւոր , պարոն — Ծոնոյ — ծոց — Ը ճամ — է տեսակ ինն սեխի
 (Խարբոն) անուշահոտ , պտիկ և կարմիրդեղնագոյն . շատ ան-
 գամ մեր երգիչներն ծըծերն (ստին) նմանեցնում են շամամեր-
 ուն — թիւթու — պր . նշ . սկաւառակ՝ միրգ՝ ծախօղներու :

Գ շք — պր . նշ . առարկայ , բան — Գ ճամ — պր . նշ . կար-

ծիրք . գոհման արժեք — զմտաւ ածեւլ , երևակայեւլ , կարծեւլ : —
 Պարտեհ — գոյնք : — Օրհնիչ — պր . սկզբնիչն նշ . ոսկէնիչ : — Վր-
 շած — նկարած : — Ստեղծ — յունք , յօնք : — Մայր — թրք . նշ . իրան , հա-
 սակ , շահի մարդու երկայնու թէնի : — Չորս — շորս : — Վեհե-
 առաւել : — Վարդ — լանջք : — Օրհն — պր . նշ . ոսկի . ոսկե թեւ : —
 Վերջեւ — պր . նշ . մետաքս :

Իսկ — Վրաց . է մակբայ ստորասական և հարցական , նշ . հա-
 ւաստեալ , ԵԵԱԿ — Վարդէի , նորդէինց — նորդ : — Չորս — թե-
 պեալ պր . նշ . փոքր առանձին սենեակ (օթախ) , բայց թիֆլի-
 զեցւոց մէջ նշ . tiroir : — Վերջոր — բուրկէն , ambrai : — Վարդի —
 պր . նշ . յարմարեալ : — Ստեղծ — բազուկ : — Շէնչոր — պր . նշ .
 տօսախ : — Շոր — ջահ :

Սէ — մին , մէկ : — Ստեղծ — Հնդկաց իմաստուն բժշկի անունն
 է . երգչի դավթարում գրած էր Ստեղծ : — Վարդ — պր . նշ . ցաւ ,
 ախտ . երբեմն նշ . ներդու թիւն հոգւոյ , վիշտ : — Վարդան — foun-
 nelle : — Վարդ — պր . նշ . խարան . գործ են ածում և բայն գողեւ
 նշ . խարեւ :

Յերէի — ախ : — Ստեղծ — պր . մ'ը նշ . սիրահարու թիւն . շատ
 անգամ գործ են ածում աշխոյժ , charme բառի նշանակու թէնով : —
 Ստեղծ — պր . նշ . տղարեալ . երած : — Ստեղծ — յունիկ , յուն
 յուն : — Ստեղծ — պր . ղեգէր նշ . մի թե :

Մէ խօսկ ունիմ իլթիմնզօվ, անգաձ՝ արն, օվ աչկիլուս.
 Սըրտոււմըս ինթիղար ունիմ, քու տիսըն բարօվ, աչկիլուս.
 Լճաբ քիդ ինչ գէթ իմ արի՝ կէնոււմ իս խըռօվ, աչկիլուս.
 Լճիասըս աշխարօվ կըշտացաւ, իս քիզանից սօվ, աչկիլուս:

Մազամ՝ էլ օջ օվ եար չէ սիրի, էս ինչ արիւր, էս ինչ բան ա.
 Լճիսէմէդ քունուն իմ էլի, մնն իմ գալի եանս եանս.
 Լճս դարդէն օջ օվ չը քաշէ, վուր մէ դանգին չի դիմնա՝
 Սերտըս լուրի պէս խօրվէցիր էշիտդ կըրակօվ, աչկիլուս:

Վօստիրըս դուշմնն շինէցիր, եադէրուն ինչպէս դօստ անիմ.
 Լճնկացած օրըն չիմ տէննոււմ քանի գուղէ վուր դաստ անիմ.
 Լստուած վըկայ, խիստ դըժար է, գըլուխըս ինչպէս դուս սանիմ՝
 Լճս մէ փուքըր նալի նըմնն, քու էշխըն է՝ ծօվ, աչկիլուս:

Վ՛ուղիմ բէրանըս բաց անիմ, գօվքըդ ասիմ թարիփի պէս.
 Տաս տարի է մնն իմ գալիս Վարդիշահի շահիփի պէս.
 ()խտըն տարի էլ մնն գու քամ սազըն ձէուխ Վարիբի պէս՝
 Բութա Շ շահտնամըս դուն իս, էլ չ՛ունիմ օջ օվ, աչկիլուս:

ԹՎԵԳՈՒՂ հազար դարդ ունենամ, ես սրբառամբն անհ չ'իմ ասի.
 Եւ հոբարի հէքիմըն դուն իս, ես էլ ուրիշ Շ ահ չ'իմ ասի.
 Սայաթ-Վօվէն ասաց. Օ ալում, ես էն մահին մահ չ'իմ ասի՝
 չէնչափ ըլի՝ դուն վրէս լաս մազըդ շաղ տալով, աչկիլուս:
 1758.

ԳԵՅԳ ՈՅ Ե՛ՆԾԳԾՈ ՆՈՒՅՈՒՆՆԵՆ ԴՈՒՆԵՆԾՈՆՆԵՆՆ ԿՅ. Յ. Յ.

(Ես էլ էն (այսինքն՝ քէք = էնգի գոնի-յի) հանգով Արուսեակի (սոսոճ) քրտիկոնի 446 ին)

Ինքիչար — պր. նշ. կարօտանք, — Տի — տես — Լճք — պր. նշ. արդեօք, — Գէն (գայթ) — վնաս, գէն մեկ — վնաս տալ, դիպիլ — վնաս չը արեօղ մարդուն ասում են մեգէն:

Լ, — է, ԹՎԵՓԼԻԳԵԳ համարեան Թէ խկի չ'էն գործ ածում էական էճ բայի երրորդ դէմքի՝ էի տեղ =, ինչպէս ունին սովորուածին ուրիշ գաւառներու բնակիչներն — Պրտան — պր. նշ. խեղագար. Պրտան ըլի նշ. խեղագարիլ — Գմեգ — պր. նշ. մեկ միսխալի չորրորդ մասն — Լք — լոր:

Գոգ — պր. նշ. սիրելի, բարեկամ — Գոն — պր. նշ. Թշնամի — Լք — Թըք. նշ. օտար . ասում են ես նրան՝ ով որ սիրելի, ազգական կամ բարեկամ չ'է. երբեմն նշ. Թշնամի — Գճք — դժուար — Գո — ի դուրս:

ԹՎԵԳԻ՛ — պր. նշ. գովասանք, ներբող . պատմութիւն . բարեգէն մեկ նշ. պատմել — Փքիչ — պր. նշ. Թագաւոր — Շ — Գի՛ (չարիֆ) — պր. նշ. մեծ . բարձրագահ. շահսպ — () Կոն — եօթն — Լք — պր. նշ. սիրահար — Գք — աշուղ Սարիբն՝ էս երկրի աւանդութեան, սիրահարութեան Շահսանամ աղջկայ վրայ, սրան խնդրում է ի կնութիւն. գեղեցկանազն չը հաւատարով երիտասարդ երգահասնի նորածին եռանդին, պահանջում է՝ սերն փորձելու, որ Սարիբն եօթն տարի գլուխն պանդխտութեան տայ, ինքն էլ խոստանում է՝ մնայ նրա գալուն ու պահէ աչքն անսպարհին Ղար կտրած աշուղն՝ իր սիրելեան ձեռի սաղն կախ

Ս'էջլուսի պէս կօրուա եարրս,
 Լէյ-լի-ջան, մին իմ գալի էնն էնն.
 Լըվեցաւ խունի ջիգարրս,
 Լընի պէս ալկս է լալի էնն էնն, էնն էնն:

Ըրբուլի նըման լացիլ իմ,
 Ըկիրրս արնօլ Թացիլ իմ,
 Լըլսէմէդ հիվանդացիլ իմ,
 Պառկած իմ դըժար հալի էնն էնն, էնն էնն:

Լըլսէմէդ դարիլ իմ Լըլիդ,
 Հալվեցայ, մաշվեցայ քիզիդ.
 Սարհմ արն, մէ խօսի միզիդ,
 Ընմնըվաթ, ձէն իմ տալի էնն էնն, էնն էնն:

Լըվում իմ, կանչում իմ՝ անն.
 Ըուցըդ բաղ, ունքիրըդ քամնն.
 Ըխարիս մէչըն քիզ նըման
 Ը՛) իմ տէսած, մին իմ գալի էնն էնն, էնն էնն:

Սանուշակ բաց արած հօվին,
 Կարմիր վարժ, ծաղիկ հուսովին,
 Հատ մի՛ լացցնի Սայաթ-Նովին՝
 Լ. Կիլուս, կըսկըծալի՝ էտնա էտնա, էտնա էտնա:

1757 Ապրիլ 5.

ցև Նոմզըճա ոմ Նմա՛ժո (էս խաղը էն ձեևով)՝ բլբուռն նստած է վարժին լաւ կանչեր նա վարժի համաւ ճնայօտեան Նճայօթօմ ճճնոցուն:
 ց: յնուրեւոյտեան սյ. Յ. ց (Արուճիկի սասած աղբիկի նին ժր. նիկտի 445ին.)

Սէջլտա՛—Սէջնուն՝ Լէլիի սիրահարն էր. Վարսից սրանց վրայ զրոյցն մեր աշուղներն շատ անգամ իրանց խաղերումն յառաջ են բերում նմանութենի համար՝ իբր օրինակ սիրոյ՝

Կ'ստեն, թէ Ս'աջնունը խեղքը կորցըրուց
 Տեսանելով Լէլիի մին ջուխտ ծամընս
 (Սէլեպոյ)

Կրտս—Կրտս (կորնչիլ) բայի կատարեալն է: Կրտսի ջիգոր—
 պր. նշ. թորք:—Լ'նի—որտն (արին) բառի սեռական հոլովն է:—Լ'նի—ակն, աչք:

Լ'տիլ է՛—սրա տեղ սովորաբար ասում են լոյ է՛ էլէ, զի լալ բայի կատարեալն՝ լոյէ, և սրանից կազմուլած անցեալ ընդունելութիւնն՝ լոյել, չ'են պատահում խօսելիս իտիֆիղու բարբառում, և սրանց տեղ գործ են ածուում լոյ ըլէլ բայի կատարեալն՝ լոյ էլոյ, և սրանից կազմուլած ընդունելութիւնն՝ լոյ էլէլ կամ լոյ էլժի:—Լ'նիլ—էն բառերն՝ որք գրաբառում չ'ունին եզակական, կամ ունին վերջումն գրոց քերականութենի յոգնականի նշանն + (սա երբեմն հնչում է որպէս է՛ Վաղղիացւոց կ), իտիֆիղեցիք գործ են ածում եզականի նշանակութիւնով, և երբ որ կամեաւում են տալ նրանց յոգնականի միտքն՝ աւելցնում են

իբ կամ հիբ վանկն՝ Բէլլ (մէջք), աւի, ինչ, ալլ, աւլլ, Բիլլ, Խուլլ, Բիլլ (մէղք) բառերն յոգնականումն են Բէլլիբ, աւիիբ, ինչիբ, ալլիբ, Խուլլիբ, Խուլլիբ, Բիլլիբ, — իմացիլ է՝ — իմֆլիղեցիք Բանու բայի սեղ սովորաբար գործ են ածում, ինչպէս վերեն էլ ասի՝ Բաց աիլ, և չեն ասում Բացիլ է՝, բայց Բաց է՝ արի — Զուլ — պր. նշ. որպիսութիւն. իմֆլիղեցիք բանեցնում են և բառն բէկու նշ. տկար:

Վարիլ է՝ — դարձեալ եմ. գործու բայի կատարեալն է գորոյ, գորու, գորու, գորու, գորու, գորու. անց. ընդունելի. գորիլ կամ գորու. Հրամայական՝ գորիլ, Բ՛ գորու, գորիլ, Բ՛ գորու. — Այլիք — չար հոգիներուն հաւատացող Վրուրդստանու ժողովրդի անունն է. — Վիլիք, Բիլիք — քեզ հետ, մեզ հետ. — Ուսիլ — պր. նշ. որորմնութիւն, գուլի. — Վիլուրիլ — անողորմ, անգութ:

Վիլու — արբ. միջարկութիւն՝ գուլի, որորմնիք ինդերլու. — Վիլան — պր. նշ. արեղն:

Չորուիլ — հոսեան, հոսակտ. — Սիլ լացիլ — մի՛ լացընի (ր), մի՛ լացուցաներ. ինչպէս ասել եմ՝ իմֆլիղեցիք գործ են ածում միայն բայն լացընիլ խօսելիս չէ՛ պատահում բայն լացիլ:

Լ՛ուանց քիզ ինչ կօնիմ սօյրաթն ու սազըն,
 Չէունէմէս վէր կօծիմ չանգիրըն մէմէկ.
 Չունքի ուշկ ու միակըս իրար շաղէցիր,
 Փահմէս կու հիռացնիմ հանգիրըն մէմէկ:

Սէ դուգունըն էրկու դաղին ինչ անէ,
 Սէ նօքարըն էրկու աղին ինչ անէ,
 Սէ բաղմանչին էրկու բաղին ինչ անէ,
 Փէյվանդ գ՛ուզէ թազա տընգիրըն մէմէկ:

Գ՛ուրթ ին ասի փիր ուստաքար դադիրըն.
 « Ի՛սաղ շինէցի, վարթն քաղէցին վադիրըն. »
 Ծ՛ափէն ես քաշէցի, սափէն եադիրըն.
 Ի՛աղիփէն եկաւ միզ էս ընդգիրըն մէմէկ:

Լ՛ուանց քիզ ինչ կօնիմ աշխարիս մալըն.
 Չ՛իմանայ Խալաթն, չ՛իմանայ դ՛ուլն,
 Կու հաքնիմ մաղէղէն, կու հաքնիմ շալըն,
 Կ՛էրթամ ու ման գու քամ վանքիրըն մէմէկ:

Ի՛րլքամ մէ մարթ ուստ գայ՝ վուր ինձ խըրատէ.
 Գ՛օզալ, քու էշխէմէն սիրտըս ազատէ.

Անց կօթըն իմաստնասիրացն շատ է՝

Ա՛ս քու, Այնձ-՝ Կօլա, բանքիրըն մէմէկ:

Ղափա ետանա:

Այբօն—արբ. նշ. մէջլիսում նատիլն, խօսակցութիւնն. սիւրերութիւն առնելն—Ալէր է՛ ծէ՛՛—վայր կու ածիմ. վէր = ծէլ նշ. jeter en bas, jeter à terre. ևս՝ մէկ ամանից միւս ամանն հեղուլ (գէնէ վէր = ծէլ, verser) . = ծէլ բայն մէքանի բառերու հետ միաւոր վերլու գոյացնում է զանազան բայեր՝ է՛ = ծէլ, հան = ծէլ, քէն = ծէլ (verser dehors, rejeter), վէր = ծէլ (փստել), հէք = ծէլ (reverser, վերստին հեղուլ), —Ղանգ, ևնգէր—պր. նշ. castagnettes—Ալէ ղէ—մի մի—Ղանգ, ևն — պր. նշ. որովհետև—Աբբր—յիւրարս, մէկու հետ—Փանգ—պր. նշ. ուշ:

Անէ—անէլ բայի ապառնի ձևն է. երբ որ ապառնին է հարցական, յայնժամ է՛ մասնիկն բաց է թողնում, և շատ անգամ բայն վէր է առնում աներեւութի նշանակութիւնն, որ տեղ մտքով իմացում է՝ բաց թողած պէտէ բայն՝ է՛նէ անէ՛ նշ. que faire? que dois-je faire? է՛նէ անէ՛ նշ. que dire, que dois-je dire? է՛նէ անէ՛ նշ. que fera-t-il, que doit-il faire.—Աբբր—պր. նշ. սպասաւոր, ծառայ—Անգանէ—պր. նշ. այդէ գործ—Փէյլանգ—պր. նշ. պատուաստ, la greffe.—Սանգ—պր. նշ. նոր, նորահասակ—Տանգ, անգէր—տունկ:

Աբբր—ուղորդ—Փէր—պր. նշ. ծեր, գլխաւոր—Աբբր—պր. նշ. ուսուցիչ, վարպետ—Աբբր— վարպետ, իմաստուն—Ալգ—վատ—Սէր—պր. նշ. աշխատանք—Անգ—պր. էս տեղ նշ. խարդախութիւն:

Ալ—պր. նշ. ինչքան—Նանէլ—հարանիլ—Շալ—բրդէղէն հանդերձ ցփսի—Ալէր—էրն—էրն (երթալ) բայի միայն ապառնի ձևն է պատահում թիփիլու բարբառում:

Ալանգ—պր. նշ. գուցէ—Աբբր գալ—պատահիլ:

Պոուն էն գըլխէն իմնստուն իս, խիւքդ յիմարին բաբ մի՛ անի,
 Լըրազումըն տեսածի հիդ միդի մէ հէսաբ մի՛ անի,
 Ես խօմ էն գըլխէն էրած իմ, նուրմէկանց քաբաբ մի՛ անի,
 Թէ վուր, գիդիմ, բէզարիւ իս, ուրիշին սաբաբ մի՛ անի:

Չը կայ քիչ պէս հուքմի հէքիմ՝ դուն Բօստամի Օշալ, Թան
 քալուր:

Լ՛սկըդ ասկէրումըն գօլած, համ դուն իս գօզալ Թաքալուր:
 Թէ էսանց էլ սուլ ունէնամ՝ գըլուխս արն տալ, Թանքալուր:
 Սըտիկ արն քու Ստիդօղին՝ նահախ տիդ ղազաբ մի՛ անի:

Եարալուն հէքիմն էնդուր գ՛ուզէ՝ դիդ տալու է, ցալ տալու չ՛է.
 Վանի գ՛ուզէ արբաբ ըլի՝ ղուլըն աղին դալ տալու չ՛է.
 Պու քու սիրտըն իստակ պահէ՛ եադի խօսկըն ավտալու չ՛է.
 Լ՛ստուծու սէրն կանչօղի պէս դըունէմէդ ջուղաբ մի՛ անի:

Լ՛մէն մարթ չ՛ի կանա խըմի իմ ջուրըն՝ ուրիշ ջըրէն է.
 Լ՛մէն մարթ չ՛ի կարթա իմ գիբըն՝ ուրիշ գըրէն է.
 Բունխարթս ավաղ չ՛իմննաս՝ քարափէ քարուկըրէն է՝
 Աէլալի պէս՝ աւանց ցամքիւ, դուն շուսօլ խարաբ մի՛ անի:

Վանի գ'ուղէ քամին տանէ՝ ծօլէմէն ավազ չ'ի սրակսի.
 [Սէգուղ ըլիմ, [Թէգուղ չ'ըլիմ՝ մէջլիսնէրուն սաղ չ'ի սրակսի.
 [Սէ կու սրակսիմ, քիղ կու սրակսիմ՝ աշխարիս մէ մաղ չ'ի սրակսի՝
 [Սյաթ-Վօլու գէրէզմննըն շինդ, շարաշ, Վըբբ մի՛ անիւ

1753:

յնց ճնայոսոճան. յճնոճոյոճոճոն սյ. Յ. յ (Եսպլ. Բըու[Թիճի
 սասճ) քրօնիկօնի 441ին.)

—

[Վեբ—պր. նշ. համեմատ, հաւասար. բեբ անիւ նշ. համեմա-
 տեւ, —Վեբեբ—պր. նշ. խորով, — [Վեբբիւ, բեբբիւ— ձանձրա-
 նաւ, — [Սեբեբ—պր. նշ. պատճառ. եբեբ անիւ նշ. մեղադրեւ.

[Եսպլ. Օլ—[Իւստեմի Օլաւ. Օլալի որդի [Իւստեմն՝
 որոյ քաջութիւններն գովաբանում է Ֆիլիդոյսին իր Շահնա-
 մեուննու—[Վեբ—ազգ. մէ քանի բառերում գրոց ուղղագրութեանով
 դրած ք (Պերմանացուց ք) գիրն՝ հընչում են որպէս է, չեն
 ասում ազգ, անգամ, ևն. բայց եւ (ask), անգամ—Շամ—պր. նշ.
 ևս.—[Վեբեբ էլ—սրանից ավել, բաց 'ի սմննէ.—[Սեւ— [Թըբ.
 նշ. մեղք, յանցանք.—[Վեբ' Գեւ—արն, հրամայեան՝ որ կարեն,
 կարել տուր. հին ժամանկն Գեւ բայն [Սեբիլիզու բարբառում
 ունեցեւ է հորէլ բայի նշանակութիւնն, և այժմ ևս Գեւ, Վեբ
 Գեւ նշ. խիբել (զարկանել). հետի գլխից բեբիւ նշ. գլուխը կարե-
 ցին. ուրիշ խաղերումն՝ Տեբ գեւեբիւ ինչի, ոգանէ (խ. ժէ), Տեբ
 ինչի, ոգանէ, իեբեբ Գեւի (խ. իէ), և խօսքերումն՝ Գեւեբիւ բե-
 Վեբ, գլխիւ բեբիւ, բայն Գեւ նշ. զարկանել. [Թեպէտ գլխի Գեւ
 բայն խկապէս նշ. գլուխ վեր բերել, ողջունել, saluer. Գեւ անիւ
 բայի միայն անիւն է խոնարհում.—[Վեբեբ—պր. նշ. զուր, 'ի
 զուր.—Տեղ—տեղ (tégli)—[Վեբեբ—[Թըբ. նշ. պատիժ, բարկու-
 թիւն. շեբեբ անիւ նշ. պատժեւ.

5*

Եւրոպացիները նշ. խոցեալ — շէտիճ — բժիշկի — Եւրոպացի — կարճացրած է էւրոպացի համար բառիցն, նշ. վանն այնորիկ. սասում էն ևս էրոպացի, էւրոպացի — Դիշ — դեղ (dég), Էրէբէ — արբ. նշ. մեծ, գլխաւոր. արբէ բլէլ նշ. ևս՝ զբկած բլէլ —

Էրոպացի — Երբ. նշ. ստրուկի — Էրոպացի — Եր. նշ. դատաստանութիւն, ամբաստանութիւն, բողոք. արձ. ար. նշ. դատաստանութիւն լինիլ, բողոքել — Էրոպացի — հաստատուցի — Եր. արբ. — Եր. նշ. պատասխան. ընդարձ. անիլ ևս տեղ նշ. մերժել, congédier, refuser.

Էրոպացի — Եր. նշ. հիմն շինուածդի — Էրոպացի — սէյլար. նշ. ուղիսի ջուր — Էր. արբ. ցածիլ — երգիչն մնութն է նկարագրում իր զգացմունքն. կարելի է՝ կամեցել բլի ասել. Էր. իտարար անիլ, մի՛ ջնջիլ շտասպով սէլավի պէս՝ չը տարով ժամանակ՝ որ ցամայքի, զօրանայ պինդ հիմնեալ սէրս — Էր. արբ. անիլ — նշ. աներել —

Շէտիճ — երգիչն իմպրում է իր սիրեկանից՝ չը սայ նեղութիւն, և պատճառ հեռանալու իր հայրենի երկրից՝ որ չը նրնգնի սար ու ձոր և չ'բլի օտարամուհ (ղարիբաթաղ) յ'լարստան, 'ի նարաշ, ևն՝

Ես մէ ղարիբ բուլբուլի պէս, դուն օսկէ ղափաղի նրմանն.
 Լըբէսըս դի վուտիդ տակըն՝ անց կանց, փխմազաղի նրմանն.
 Եւոր, բիղիդ խօսիւ իմ ուզում՝ Շահի իլլիմանդի նրմանն.
 Եջայիբ սուրաթի տէր իս՝ ուանգըդ է գուլգաղի նրմանն

Եւոր, մըտիւ իս բաղչի մէջըն, աջայիբ սէյրան իս անում.
 Շուղիբդ արեգագի նման է՝ տէսնօղին հէյրան իս անում.
 Տիգարիս կըրակ իս տըվի, էրվում իմ՝ բիրեան իս անում.
 Եւնց մէ գօղալ չէ ունէցի՝ էտ քու արած նաղի նրմանն

Հէնց իմնցի, եւոր, քու ղուլ իմ, [Թանգ հասօլ գընած չըրաղ իմ
 Վըրանըդ նընգած ըլիմ, օլ տէսնէ, ասէ՝ տուտաղ իմ.
 Ելլիտէդ հիլանդացի իմ, վնց մէնում իմ, վնց [Թէ սաղ իմ
 Ծօվի պէս ուրաղան իմ տալիս, գըլվիլ իմ Եւրաղի նրմանն

(Վ կու տէսնէ՝ ջունուն կու՝ լի՝ բարգ էրէսիդ խալ իս անում.
 Ել ջուքամըն դուն կու քաշիս, չուն մահիս՝ խիալ իս անում.
 Եւոր, էս քիդ բարօլ իմ տալիս, — շուռ իս գալի՝ շալ իս անում՝
 Գունքի խօսկըդ անց է կէնում բէլլու շահաբուլի նրմանն

Այս(Թ-Վ, օվէն ասաց՝ կու լամ. չ'իմ լաց ըլի՝ Թէ ճար ունէնամ:
 Լչլ էս կու քաշիմ էս դուսէն՝ Թնդ լի ահ ու զար ունէնամ.
 Լար, քիզ վրէնն արք ունէնամ, մէ լալ իխտիար ունէնամ՝
 Լանուամ, տանիմ մէ ջլինիրն՝ օսկե ջրքած սազի նըման:

ցի: Տիժլցոն: յոնք: Ոսխալու: Ըռնցոն: Տիժլցոն:
 Տիժոն: օլոն: օյո յոն ըլոն: ըլոն: օյո յոն յոն յոն յոն
 ըլննընն յոն: ընց յոն ընց օննննննն (Ես խոն ոլ որ
 սօլի Գ յոնի խոն ձննն սօլ, Թէ որ չ'իմնաս հարցրո. Թէ՛ փոխալ
 իննննն Բ չ զոնն Բէրոնն Բարոննննն)

Գ չոնն — պր. նչ. վանդակ Թոնոց — Գ չոն — դիր. քնիլ բայի
 կատարեալն է քնի, քնիլ, էքնի, քնիչ, քնիչ, քնիչ. անց. ընդունել(Թ.
 քնիլ, քնիչ. հրամայական՝ քնի, քնի՛, քնի՛, քնի՛, քնի՛, քնի՛. — Ս չոն,
 վոն — ոնն — Վ չոն — պր. նչ. էն Թանդակն դիրէն (դիր-
 պակ), որն որ՝ Թագաւորի՝ մէ քաղաք մտնելիս, ոտի տակն փուռ
 էն դէտնին, ևս ամէն ոտի տակն փուռու զումաշին ասումնն
 փիանդալ: — Լ չոն — պր. նչ. ընչալարհիկ: — Ս չոն — արք. նչ.
 պատկեր: — Գ չոն — խոն ալ:

Ս չոնիլ ին — Տ քնիլ (մտնել) բայի կատարեալն է Տ քոն, Տ քոն,
 Տ քոն, Տ քոն, Տ քոն, Տ քոն. անց. ընդունել(Թ. Տ քնիլ, Տ քոն. հրամայա-
 կան՝ Տ քնի, քնի՛, Տ քնի, Տ քնի, քնի՛, քնի՛, քնի՛, քնի՛. — Գ չոն — ասում են՝ տան
 կշտին ունեցած փոքր պարտիզին, վարդանոցին: — Ս չոն — պր.
 նչ. տեսարան. ևս՝ ձեմնն, promenade. Թ չոնիլ զեցիք ասում են
 «էյոն քնիլ նչ. ձեմն, se promener. ևս նչ. մտիկ անել հիացմամբ
 և բերկրութեամբ: — Լ չոն — արեգակն. մէ քանի բառերում
 գրոց ուղղաբարութեամբ դրած է զիլն հնչում են որպէս գ (Գ չոն-
 մնացուց ց), չ'են ասում քնիլ (tenkel), քնիլ (arégak), բոն

(bak), անգի-ճ, անհիջ, էրէնիտ, էրէնիտ, և՜ն. բայց րնգիլ (tenguil), արեգագ (arégag), քագ (bag), անգագ-ճ, անգագ, էրգիտ, էրգիտ:— Կէյրան — պր. նշ. սպուշ. զարմացումն, հիացումն, սպշութիւն. հիյրան անիւ նշ. յսպուշ աւանէլ, սպշեցուցանէլ. — Ինիէան — պր. նշ. խորով. խորովէալ. — Էնիէան անիւ — նշ. խորովէլ: — Ո՞րանց — ոչ. երբեմն ոչնի ևս Ինչդէո բառի նշանակութիւնն: — Սպու — պր. նշ. coquetteerie. նալ անիւ նշ. նաղէլ, coqueter:

Հան — գին, արժէք: — Էրալ — պր. նշ. ճրագ, բայց լծիթիլիզիթիք շրալ (clens ?) անուանում են են մարդուն՝ որն որ մէկի աշխատութիւնով կամ ձեռնտուութիւնով զարած ըլի երեւելի մարդ. շրալ ունենալն պարծանք էր համարվում, բայց էս գովելի սովորութիւնն այժմ շատ նուազէլ է: — Իրանդ — ոչնի նախդրիւ տրական հորովի նշանակութիւնն. լծիթիլիզու բարբառում մէքանի բառերն պահպանէլ են զբոց հորովներու փոփոխութիւնն. ներն՝ քառը (կուռն), գառը (դուռն), նառը (նուռն), գուան, ծանգ, ժեբ (մայր), հէբ (հայր) բառերու սեռականն է՝ քան, գրան, նոան կամ նոի, գան, ծընգան, ճըբ, հըբ. էս տեղ պէտք է ասել՝ որ լծիթիլիզու բարբառում սովորաբար բաց է թողնվում զբոց անուններու՝ վերջին պատահածն տաւն, երբեմն սրա տեղ դրնվում է տաւն ը, չէն ասում չէան, գան, արեգագն, նառն, գառն, գառն, և՜ն. բայց չէո կամ չէու, վոո, արեգագ, նառը, գառը, գառը. թէպէտ հորովներումն էս բաց թողածն տաւն երբեմն էլի լուս է նընգնում, զի ասում են չէանէմն:— Տուռու — թըբ. նշ. բանտարկեալ. գերի: — Ուրալ — ouragan? — Գիթ — պր. գէյլ: Ո՞րացիք ասում են գիթի. նշ. խելագար, կատաղի, maniaque, և էս բառից գոյացած բայն գիթիլ նշ. խելագարիլ, կատաղիլ. գիթիլիցիլ նշ. խելագարեցուցանէլ: — Իրալ — լըբասի, գետ հայաստանի:

Իրգ — բարկ: — Սու — նշ. կանանց և մարդկանց երեսին, վզին կամ ուրիշ տեղ ըլած բնածին սեւագոյն փոքրիկ սիչն՝ որն որ շատ յարգոյ է արեւելեան ազգերու մէջն, և համարվում է գէղեցիութեանի մէկ զարդ. լծիթիլիզում հին ժամանակին, և այժմ

ևս Պարսկաց մէջ կանայք զարդարում են իրանց պատկերն արուեստաւոր խաւով (սոսք էսու, շինծ էսու)։ մեր երգիչներն միշտ գովաբանում են իրանց սիրեկաններու երեսի խաւերն—Պարս—պր. նշ. վասնգ. — Խիւլ — պր. նշ. վատ մտք. կարծիք — Ըն — գու — շուրջ գաւ, պտոյտ գաւ. երեսն թերեւ՝ մէջքն դէմ անելով :

Լնց է Էնոս — սրան համեմատ (ձիֆլիզեցիք ասում են ևս՝ էուգո գոս է գնոս, էուգո Ծոնոյ է գնոս (զօրու թիւն ունի), Բոսո գոգոս է — Լնլու — պր. նշ. յայտնի, երեւելի :

Ըն — թրք. նշ. տրամու թիւն — (ձիւլ — թոլ. Բոգնիլ (Թողուլ) բայի կատարեալն է՝ Բոգնի, Բոգնիք, էնոլ, Բոգնիք, Բոգնիք, Բոգնիք. անց. ընդլլթ. Բոգնիլ, Բոգնիք. հրամայական՝ Բոգ կամ Բոգն, Բոգնիք, Բոգնիք, Բոգնիք — Ընլ — էլի, նշ. ևս, դարձեալ — Լնգուլ — ահ — Լնգ — իշխանութիւն — Լնգոք — պր. նշ. իրաւունք, իշխանութիւն — Լնոս — ասած է ստորադասականի նշանակութիւնով. էս բայն պատահում է և ինչ խաղումն՝ էս սոսոս Բոսոս էրոք — (ձիֆլիզեցիք՝ խօսելիս, խոսի շէն գործ ածում էս գրոց ձեն, և սրա տեղ ասում են սովորաբար Վեր Բոսոս, Վեր էս սոսոս, զի լոկ սոսել բայն նշ. գնել, բայց Վեր սոսել (վեր սոսել) նշ. առնուլ. սոսել բայի կատարեալն է սոս, սոս, սոս. անց. ընդլլթ. սոսել, սոսիք. հրամայական՝ սոս, Բոսոս, սոսիք, սոսիք :

Ուստի՞ զու քաս, զարիբ բըլբոււլ,
 Դու մի՛ լաց' լի, ես իմ լալու.
 Դու վարձ պըտուէ՛, ես զօղալին, —
 Դու մի՛ լաց' լի, ես իմ լալու:

Լըի՛, բըլբոււլ, խօսի՛ բառըն,
 () Ինչի՛ քու էկած սարըն.
 Վի վարձն էրից, ինձ իմ եարըն, —
 Դու մի լաց' լի, ես իմ լալու:

Սան իմ գալի դիդարի Տիդ,
 Սունց զարիբ բըլբոււլ խարի Տիդ.
 Դու վարձի Տիդ, ես եարի Տիդ, —
 Դու մի՛ լաց' լի, ես իմ լալու:

Սալբուի նըման կանանչ իմ,
 Ե՛կ, խօսի՛ ձայնըդ ճանանչիմ,
 Դու վարձ կանչէ՛, ես եար կանչիմ, —
 Դու մի՛ լաց' լի, ես իմ լալու:

Վ՛արիբ բըլբուէ՛ ձայնիդ մնումս՛,
 Աս ու դու երվինք մէ՛ հալումս՛.
 Սայսլթ՛՝ Վսլէն ասաց՝ զն՛ումս՛,—
 Վ՛ու մի՛ լաց՛ լի, ես իմ լալուս։

ՅճույունՅճն Եճույոճճու օճնըտոճճու (Աբուլթինի սաստ՛ Թասլիբ.)

Ս—թի՛—(Ս)ի՛Ֆլիզէցիք սրան համեմատ ասում են վ՛—բ գլանոյ,
 վ՛—բ րիդանոյ (ն՛ր տեղաց),—Ս—ոյ՛լի—լաց բլի,—()ե՛նըլիլ—օրհ
 նիլ,—Ս—լի՛—էն սարն՝ որ տեղից դու եկել ես,—Վ՛իթ—պր.
 նշ. դէմք, երես. բայց էս տեղ նշ. սիրեկան. երբեմն գործ է
 ածվում idéal բառի տեղ,—ճի՛թ (յես) — էս տեղ նշ. էրնէն,
 զհետ, զհետ դիդարի,—Ս—անոյ—որպէս,—Ս—թ—պր. նշ. փուշ.
 փուշ վարդենուոյ,—Ս—լէս—պր. երէ՛ նշ. նոճի,—Ս—աննլ—կա
 նալ,—Ղ՛աննլիլ—(Ս)ի՛Ֆլիզում սովորաբար ասում են ճաննալ,
 սրա կատարեալն՝ ճաննայոյ,—Ս—լում—[Թրք. նշ. յայտնի—Ս—լ
 վիս—ներկայի տեղ՝ էրում բն. կարեւր է հասկանալ ևս զիթի
 էրվիս խօսքի մտքով։

ԺԼ.

Խոսկիւրդ մնում իմ արի՝ անարատ մաքուր իս, ախպէր.

()սկէ փարչումն լըցուցած անմահական ջուր իս, ախպէր.

Խըմօղըն վննց կու կըշտանայ՝ դուն կաթնէ ախպուր իս, ախպէր,

Լ՛շխարքըն ծօլ՝ դուն մէջըն նսով ման գու քաս՝ փրկուր իս,
ախպէր.

Ս՛ ախում իմ [Թէ՛ ինձ էլ էր] անհանգչելի հուր իս, ախպէր.

Հուր իս՝ էշխով կըրակած,

Խոսկ իմ ասում առակած,

Ի՛մ սիրմն էրծաթ ախպէր՝

()սկէ ջրբօլ վարադնած:

Լ՛ջաբ միգիդ ինչ իս կամում, ինչ է ասում էտ քու փալըդ.

Խակի չ՛իս գալի, չ՛իս ասում. «Լ՛ջաբ ինչ է քանդա հալըդ.

Լ՛ստուած վրկայ, սիրտըս էրից՝ ջէյրանի նըմն մանգալըդ.

Լ՛ս քիզանից չ՛իմ հիւանս, [Թէգուղ դուս գայ խաթու խալըդ,

[Թէգուղ սիրիս, [Թէգուղ ատիս, [Թէգուղ համբուրիս, ախպէր.

Համբուրիմ սիրով համբուր,

Ս՛ ոնց օր խէչին է դաստուր.

()լ քիզ խայեան մըտիկ տայ՝

Դ՛առնայ էրկու աչկով կուր.

Վիզիդի բաս օլ կարայ բըննի՝ հաղար բաբաթ բառ իս էլի.
 Խօսկիրըդ անգին ջալահիբ՝ Լ'սմաուրու ճառ իս էլի.
 Հուտըդ աշխարըս է զավթի՝ բալասաննի ծառ իս էլի.
 Չ'ը կայ քիզպէս էշխի ջունուն՝ կըրակ նընգած վառ իս էլի.
 Շատ մարթիք քիզիդ կու էրիս, էտ լիզվի տէր վուր իս, ախպէր:

Սուր էս ասիմ՝ իմացի,
 Եշխի մէլըն հիմնացի
 Ինձ հուրեան բիրեան արիբ,
 Լ'սում իս, թէ՛ դիմացի:

Ինչքըս գըլխէմէս տարիլ իս, լիրթ ու թուքըս զարդ իս արի,
 Սիրտըս փուրումըն սպանէցիր, էշխըդ քիզի նարդ իս արի,
 Ինձ հուրեան բիրեան շինէցիր. աջաբ դուն է՛լ դարդ իս արի.
 Եփ քի սիրօլ մէյմնն անիմ, վիկացի, թէ՛ մարդ իս՝ արի,
 Սըրախացի, ուրախացո՛ւ՝ չունքի միզ մծդ հուր իս, ախպէր:

Հուր սիրօլ սիրէկան,
 Վիզի ղուլուդ պատվական,
 Հաղար թուրլու կէրակուր,
 Սուրփի գինի անապական:

Համնշա իմ եարի ճամփին կանգնած իմ՝ տալիս իմ դօլա.
 Եշխարքն աշխարօլ կըշտացաւ, իմ սիրտըն քիզանից սօլ ա.
 Սըրէ՛, շաղտն վուտիդ տակըն, էշխէդ դարայ՝ հալաջօլա.
 Իսկի չ'իս գալիս, չ'իս ասում. «Իլիստ իս լալիս Սոյաթ-Վօլա»
 Չ'ըլի՞ միտլըդ մծօրվիլ է՛ սըրտումըդ պըխտուր իս, ախպէր:

Պրխտուր սիրտդդ պարզ արն,
 Բըլբուլի պէս էրդ արն,
 Լստուծուն փնութ, Վաղկունն իս՝
 Վարդդդ Խանին արդ արն:

յնց: Զայնձայն: Ծոճոճո: ճնոյոճոճն Ետյոճոճո (Էսպէս
 մուխամեդ-բայիթի Ըբութինի ասած):

Սլաւն անէլ—նշ. նկատել:—Լեղէր—եղբայր. մէ քանի բա-
 ուերում գրոց ուղղագրութենով գրած ք գիրն հնչում են որպէս
 ո (Վաղղիացոց P), չ'են ասում էշէյը (yéghbayr), աղէիը (agh-
 byour), բայց ակէր (akhpér), ակիրը (akhpour). էս տեղ էլի տես-
 նում ենք՝ որ մէ քանի բաուերու ղ տառն հնչում են որպէս ի,
 չ'են ասում պղոր (peghor), բայց պէկորը (pekhtour):—Սլաւն
 իճ—սովորաբար ասում են վախնաւ իճ:—Սլաւն իճ—էրդ բաւից
 գոյացեալ էրդ իճ բայի անց. ընդունելութիւնն է. ասում են էր-
 իճ իճ (հող) նշ. միտիր:—Սլաւն իճ—առակեալ:—Սլաւն
 ղուտ արծաթ:

Սլաւն իճ—ասում են ևս էրդնաւ իճ:—Սլաւն պր. նշ. հմայք:—
 Սլաւն հալ—պր. նշ. որպիսութիւն ծառայական վիճակի, ստորին
 վիճակի:—Սլաւն հալ—հեռանալ:—Սլաւն հալ—դուրս գալ. էս
 տեղ նշ. ջրն ջրիլ, s'effacer:—Սլաւն հալ—թաւալ. արք. իճն
 նշ. այտ, թուշ:—Սլաւն հալ—համբոյր:—Սլաւն պատկեր սրբոց.
 ասում են իճն իճն նշ. ուխտատեղի իճն է նշ. սուրբերու
 ղորութենից, հոյակեալ սուրբերու պատկերէմէն է:—Սլաւն
 արք—պր. նշ. տարազ, սովորութիւն, վայել է:—Սլաւն կոյր:—
 Սլաւն կոյր—պր. նշ. դաւաճան, դաւաճանութեամբ:

Սլաւն—ասում են էրդնաւ, էրդնաւ, էրդնաւ և էրդնաւ, և ունին
 մի և նոյն նշանակութիւն. բայց սովորաբար միայն էրդնաւ և էր-
 դնաւ բայերու ներկայն է գործ ածվում, չ'են ասում էրդնաւ իճ,

բայց ֆանէնում, ֆաբէնում է՛ն:—Քաբաբ — պր. նշ. տեսակ — Մ.Ն.Ս. Երասմուս — յայտնուութիւն:— Օ. Միլի — պր. նշ. նուաձեւ, գրաւեւ:— Ս. Միլի — մարդիկ. սրա սեռականն է՛ Երասմոս կամ Երասմոս:— Ս. Միլի — լեզու (լեզու) բառի սեռականն է:— Հարեան Բեբեան — քառու քանդ. ողորմակ. Երասմոս արբ. նշ. մերկ (տէլուր): Բեբեան պր. նշ. ողջակէզ:

Տարեւ է՝ — Գանել բայի կատարեալն է Գարայ, Գարբ, Գարա, Գարան, Գարա, Գարան. անց. ընդունւթ. Գարեւ, Գարծ. Հրամայականն՝ Գար, Գար, Գար, Գար, Գար, Գար — Ս. Միլի — լեզու և թիւ:— Օ. Միլի — պր. նշ. դեղին. դեղ անել նշ. դեղնացեւ. մաղձեւ, միլիլեւ:— Ս. Միլի — պր. նշ. Հիւր. Դեյման անել նշ. Հրաւիրեւ:— Ս. Միլի — լեզու կամ լեզու (նշ. ստի վրայ կանգնել, յանել) բայի հրամայականն է:— Ս. Միլի — Ս. Միլի. Դեյման և նշ. թիւ, թիւ և բառ Պարակաց, բայց սովորաբար գործ են ածում Ս. Միլի, և նշ. արի, կտրիճ:— Հար — Հիւր:— Ս. Միլի — թիւ և նշ. սպասարարութիւն, ծառայութիւն. շառլու անել նշ. ծառայեւ:— Ս. Միլի — տեսակ — Ս. Միլի — սուրբ:

Համալ — պր. նշ. համապաղ:— Համայ — շանապարհ:— Ս. Միլի — պր. նշ. աղօթք:— Համալ — պր. և խոս ինչ, որոյ արման՝ ուրիշ դեղերու հետ խառնելով, շինում են սպեղանի (միջակամ), օգտակար զանազան խոցերու համար:— Ս. Միլի — քաղաքում, այսինքն՝ Ս. Միլիում. Ս. Միլիում Հայերն՝ Ս. Միլիում և նշ. կամ Ս. Միլիում տեղ, սովորաբար գործ են ածում լոկ և նշ. բառ. սրան ուղղականում հնչում են և նշ. (quaghaque), բայց ուրիշ հոլովներում վերջի + տան դառնում է ի, և ասում են և նշ. (quaghki) և նշ. (quaglikov), և նշ. և նշ. և նշ. (քաղաքացի) . Էս տեսակ տառադարձութիւնն տեսնում ենք ևս բառումն և նշ. (knik, և նշ.), սրա սեռականն է և նշ. (kenga):— Ս. Միլի — Հայերն՝ Ս. Միլի թագաւորին անունում են եղել ինչ կամ Գարեան. մեր երգչի ժամանակին Ս. Միլիումում թագաւորում էր Ս. Միլի — և նշ. — աղերասնօք յայտնել, աղերսել:

ԺԻ՛

Շատ մարթ կօսէ՝ ես եարեմէն հասրաթ իմ՝
Լէյլի՛ Սէջլումն էլ է՛կէ էլի էն հալով .
Սարթ պիտի համնշա բերանըդ տընդդէ՛
Խօսկ իս ասու՛մ առակավուր մնասալով :

Լիզուդ քաղցրը ունիս՝ շաքար ու շարթըն .
Սագիրըդ ուհհան է փաթըթած վարթին .
Վի զարթարած սէսնիմ հիդ յաղկազարթին՝
Հաքիլ Ըլիս զարզարբաբըն խաս ալով :

Ես ինձի կօրցըցէք, ես մէ բան արէք,
Խրփեցէք մէ տիղրս, մէ նըշան արէք,
Թէգուզ էստու համն քարասպան արէք՝
Ը՛իմ կըշտանում գօզալի հիդ խօսալով :

Ըջաբ վունց դիմնամ ես էս չափ դարին,
Ըկէմէս արտասունք, դուս գու քայ՝ արին,
()ընն իր շափաթօլ կարօտ իմ եարին,
Սունց օր դարիբ բըբուլ՝ վարթին ԽԻ՛՝

Ինչքան տարա՛ ջաղուքարին չ'իմ տեսի.
 Բեմուրվաթին, բեկղրարին չ'իմ տեսի.
 Սյրսթ-Վօվէն ասաց՝ եարին չ'իմ տեսի,
 Ս'ան իմ գալի արտասունքըս հուսալով :

յեց ջահճալու : ճոյտուհան : Եճոյտուհո : Եյտուցաճեց (Էսպլ.)
 վարտաղ Արուժնիկ ասած մէ սիրունի վրայ)

Հարբ — արբ. նշ. կարօտ , զուրկ. զրկումն , կարօտանք , —
 Լէյնէ' — Լէյլի. չափի համար բաց է Թողէլ սեռականի նշանն. —
 Տ'արդէլ — զննէլ. — Լ'արբ — արբ. — առականոր. — Ս'արբ — Թրբ.
 նշ. առած :

Ըրբ — անհալ մեղր . սովորաբար ասում են շրբ մեղր , —
 Օրբ — արբ. — զարդարած : — Հարբ — էս տեղ նշ. յետ , զինի —
 Օրբ — արբ. — Օրդկազարդ : — Լ'արբ — զուտ կարմիր, ծիրանագոյն :

Լ'արբ — արբ. նշ. կամ — կամ : — Լ'արբ — աներեւութի էլ
 վերջաւորութիւնն թիֆլիզեցիք չ'են շինում ալ, ինչպէս տես
 նում ենք էս սովորութիւնն ուրիշ զաւաններու բարբառումն.
 մեր երգիչն էլ միայն յանգի համար գործ է ածել էս ձևն. չ'են
 ասում՝ Լ'արբ, Լ'արբ, հոտարբ, բայց Լ'արբ, Լ'արբ, հոտ
 արբ (հոտարբ) . թիֆլիզում չ'են ասում արբարբ, հոտարբ
 (հոտարբ), բայց արբարբ Լ'արբ, Լ'արբ :

Գարբ — արբութեան, վիճակ. երբեմն նշ. ներութիւն. համար —
 Լ'արբարբ — արտասուք . նոյնպէս չ'են ասում Լ'արբ, Լ'արբ, բայց
 Լ'արբ, Լ'արբ :

Բարբարբ — արբ. նշ. կախարդ : — Լ'արբարբ — արբ. նշ. ուխտաւ
 զանց, ուրացող :

ԺԳ

Ինձ ու իմ սիրեկանն եարին՝ մէ տարի բերած գիղէնաք.
Լ'իս քաշէլէն՝ սըրտիս մէջըն արունն մէրած գիղէնաք.
Պիշիր ցէրէկ՝ եարի խաթրու՝ ջիգարըս էրած գիղէնաք.
Լ'չլըս Թաց, բերանս ցամաք, լիզուս հիղքէրած գիղէնաք:

Սիրտըս փուրումըս Թուլացաւ անգալնէրու զախ անէլէն,
Ուշկ ու միտկըս խառնըվէցաւ խոււըն խոււըն խաղ հանէլէն,
Լ'չկեմէս ջուհարըն գընաց՝ եարէն կարօտ՝ ան անէլէն,
Լ'չլ ապրէլու ումիկ չ'ունիմ, իմ օրըս կէրած գիղէնաք:

Լ'րած խօրված մնն իմ գալի, մէ տիղ չը կայ ճաբ ունէնամ.
Լ'իզվօլ չ'իմ կանացի ասի, Թէգուղ խօսկըս փարդ ունէնամ.
Լ'փսուսալու հազար ափսոս՝ ես էս ղաղա դարդ ունէնամ.
Լ'չլսէն ուշկ ու միտկըս կապած, ինձ ջրի տարած գիղէնաք:

Սիրտըս փուրումըս սըքուր է, ալ աչկիբըս լաց է անում.
Չ'օվըն նընգած ամբի նըման դօշս ու եախէս Թաց է անում.
Վանի վուրմըհլամ խմ դընում, դուգունս էլ խիտ բաց է անում:
Հալվէցայ արնաքամէլի՝ եարէս հիղարած գիղէնաք:

() Ը տէնում է, էս է ասում. « յայքու դարին, Սայեաթ-՝ Սօվա,
 « Համնշա քիզ պիտինք տէնի՛ աչկրդ արին, Սայեաթ-՝ Սօվա,
 « Անչօլ չ'էլաւ, չը ուստ էկար մէ լնլ կարին, Սայեաթ-՝ Սօվա. »
 Սենբըն էրազի պէս գընաց՝ ծառըս չը խերած գիդէնաք:

1759.

ցից՝ ճոճայ ոցնցուցեցիս նիս ՆՅՅՈ ԸՅՅՈ ցիճալո
 յնկոյունն ճոյճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ յոճոյ
 ու էնքէ գոնիոյ ձեճօլ, հանգն զազալի, Աբութիս ասած բրօնիսի 147 ին.)

Ը էրօճ — ԲԷԷԷԼ (բերել) բայն նշ. ևս՝ ծնանիլ, սրա կատա-
 ղեալն է բերի, բերեի, էբի, բերեի, բերեի, բերեի. անց. ընդունլթ.
 ԲԷԷԷԼ, ԲԷԷԷժ. Հրամայականն՝ բի, թի բերի, բերեի, թի բերեի. — ՍԷ-
 բօճ — ԲԷԷԷԼ նշ. մանուցանել, թանձրացուցանել, cailler, coaguler.
 նոյսպէս և մածնի մակարդին (levain) ասում են ԲԷԷԷԷ՛ — Զիբի-
 բօճ — raclé. մաննիկն հիթ բայերու հետ գործ ածած՝ վեր է առնում
 Պաղղիացուց կամ Ատինացուց թ մաննիկի նշանակութիւնն,
 ինչպէս երևում է էս բայերիցն՝ հիթ բուլլել, հիթ գուլ, հիթ գուլ,
 հիթ բերել, հիթ բուլ, հիթ բուլ, հիթ գուլ, հիթ գուլ, ևն.

Թ Վանալան — նուաղիլ, թախանալ. — Ը Վանալան — թրք. նշ. արգել-
 տարածամ եկած մարդ, որն որ արգելում, խափանում է եր-
 կուսի մտերիմ, կաթողին խօսակցութիւնս. — Ս Վանալան — դե,
 զհիթ արք. նշ. ներդրութիւն, թախանալ. դե մեղք — ներդր. —
 Ս Վանալան — խորին. — Ս Վանալան — սր. Չիճէր կամ գիճէր նշ. գոյա-
 ցութիւն, և էս տեղ նշ. Վիճի Չիճի (Փիլիպիդու խօսք), աչկի լոյս՝
 որն որ աչքի խկութիւնն է. — Ս Վանալան — արք. նշ. յոյս. — Ս Վանալան —
 Վանալան բայի կատարեալն է հիթոյ. անց. ընդունլթ. ԲԷԷԷԼ, ԲԷԷԷժ.
 Հրամայականն՝ բի, թի Վանալան, հիթեի, թի Վանալան:

Փորք—արբ. նշ. հատ. թվիֆլիզում հոգ բառն նշ. յարմար
պատասխան, répartie, և գործ են ածում Իսն բառի հետ.—

Ուտիան ասաւ. « Իսուկըն ասիմ էս հատը »

() Իսուկըն () Իսն :

Ղարք—արբ. ղարք նշ. շափ :

Սորք—սգաւոր :— Ղարք է անո՛ճ—խօսելիս իսկի չէ պատա-
հում բայն լոյ անել, սրա տեղ սովորաբար ասում են լոյ ընել :
Սայեաթ—Սովայն գործ է ածում ևս բայն լու անել լոյ ընել բայի
նշանակութեանով՝ ինքուրէ հիտ լու է՝ արի (ս. լի). ինչպէս լին լու-
իսն ընել լու անել ինչն է շահ (ս. լի),— Սճէ—ամպ. ևս երկրի
բնակիչներու կարծիքով ամպերն երկնից իջնում են ծովը, ևս
տեղ ջուրն ծրծած՝ բարձրանում, և իրանցմէն ջուրն բաց թող-
նելով անձրև են բերում. մէ քանի բառերում գրոց ուղղագրու-
թեանով դրած ու (Ղարղիացոց ք) գիրն հնչում են որպէս ք (b),
չեն ասում ան (amp), քիլիլ (dipil), բայց ան (amb), քիլիլ (dibitchil) :—
Սնորք—արբ. սնորք—արբ. սնորք—արբ. սնորք նշ. բաց անիլ . լուծանել,
defaire, délier :

Սնորք—արդիւնաւորեալ . սր. Ինչո՛ւ նշ. օգուտ, շահ. արդիւն :

Լ՛նդուր աչկըս չ'է ցամնքում՝ սըրտիս մէջըն արին մընաց.
 Վ՛ունչիչ դարօվ չը լավացաւ՝ մըհլամըս հիդ եարին մընաց.
 Լ՛շխեմէն հիւմնդ պառկեցայ, աչկըս ճանապարհն մընաց.
 Լ՛ի մէռայ՝ իժում տիս էկաւ՝ նազըն բէիղբարին մընաց:

Պարունքման վախտըն լըցվիւ է, — էրանի ձիդ, ծաղկած վարիբ.
 Թ՛ե՞ բլբուլին բաղն դըրգեցիք, մանիշակօվ լիքըն սարիբ.
 Բաս ինչի՞ ձէնըն չ'է գալիս, սալբու չինար, էտ ինչ արիբ,
 Ղ՛ուսիբդ բըլբուլին սըպանից՝ կարմիր վարժըն խարին մընաց:

Լ՛ւ պուճպուճէն ասաց՝ խափէ՛ սարումըն ղարիբ բըլբուլին,
 Լ՛ի բըլբուլին միտըն ածաւ ուհհնօվ կապած թայիդուլին.
 ()՛վ վաղ գընաց՝ վարժըն քաղից, չ'ասին՝ թէ պետկ է բըլբուլին,
 Վ՛նց քու դարին, ղարիբ բըլբուլ, վուր լէշըդ չափարին մընաց:

Խօսկիրըդ քաղցըր քաղցըր է, լիզուդ շաքար ու նաբաթ է,
 Խըմծղին վընաս չ'ի անի՝ ձէուիդ բըռնածըն շարբաթ է.
 Շ՛ափաթըն օխտն օրին, ասի, հաքածըդ բաբաթ բաբաթ է.
 Հաքիւ իս բէհէլ ծիրանին՝ ծալած ղալամքարըն մընաց:

Լ՛շուղի լիշուն բըլբուլ է, օրհնանք ունէ, նալաթ չը կայ
 Շ՛ահի մծդ խօսկն անց կու կէնայ, սըպանէլու ջալլաթ չը կայ.

Հէքիմ ու դադաստան չը կայ, մէ դըրուտ ադալաթ չը կայ.

Ս'է մարթ չը կեր՝ ազատիւ էր, Սայեաթ՝ Սօլէն դարին մընաց,

1758 Յանիս

յնց՝ ճոճայ ոցնցոցնուն հիմա՞ս ճոյտունճս ետօյտճո
տունճոցց յճոնճոցոննն սյ. Յ. ց. (Ես էլ գէք՝ ու էնգէ գոնննայե
ձէնուճ Արուճինի ասած, Յանիս, բրօնիկօնի 446րև)

Յամբոս — սովորաբար ասում են՝ յամբոս, — Ս, աւելի —
ոչինչ, — Ս, որ — հնար, — Ս, լաւցոս — ասում են՝ լաւցոս, — Հէք
էբրին — խոցի հետ. բայց առաւել յարմար է խօսքին՝ ճէլմն հէք
էբրին քոց, տալ մեկնուճիւնն՝ ճէլմն (ցաւիս դէղն) քոց էճ էբրէ
ճոք, իբրէննն ճոք, — Ս, ճոս — յետոյ, — Տի՛ն — ի տես:

Գարուննային — գարնային. էս ձևով ևս ասում են ճերմն կամ
ճամբն, յմեմն, ճոննային, գոմն, ճոմն, ճրմն, էբրէլմն, գէլէր-
մն, առաւելում կամ առնաւելում (առաւօտեայ)։ — Ս, ճէլ — յու-
ղարկել, — Ս, էնչ՝ վասն էր, — Ղ, աւել — ճիւղ:

Սոսնոսն — վրց. նշ. կակալ։ — Ս, քն — ճոս — ճէլ նշ.
զմտաւ ածել. — ճէլ բայի կատարեալն է ճէ, ճէր, ճոս, ճէնոս
ճէ, ճէն. անց. ընդունլթ. ճէլ, ճոճ. հրամայականն՝ ճոճ, ճոճ'
ճէ, ճէէ, ճոճ' — թէ՛ ճէէ — թմայգոս — պր. նշ. փունջ ծաղկոց, —
Ս, էք — պէտք, — Ս, էլ — դի, — Ս, քն — պր. նշ. շրջանակ. ցանկ,
բաղերու կամ աներու՝ ցախից կամ փշից շինած պատ:

Ս, էք — պր. նշ. սառը շաքար, sucre candi. — Ս, էք — պր.
նշ. օշարակ, — Ս, էք — պր. նշ. տեսակ, — Ս, քն — է կտաւե-
ղէն ինչ նուրբ՝ գոյնագոյն ծաղկներով զարդարած. ազնիւ զա-
լամբարն բերում են եղել նոյստանից:

Ս, էք — արբ. նշ. անէծք, նզովք, — Ս, էք — պր. նշ. դա-
հիճ, — Հէք — արբ. նշ. տեր, հրամայող, — Ս, էք — պր.
թիփիլիղեցուց մէջ սովորաբար նշ. ուղիղ, և բայն գրորէլ նշ.
ուղղել, — Ս, էք — պր. նշ. արդարութիւն:

ԺԵ

Չ'իս ասում, թէ՛ լաց իս էլի.

Բարով տեսայ, իմ սիրեկան.

Այարթի նըման բաց իս էլի

Խարէրով,

Խարէրով.

Բարով տեսայ, իմ սիրեկան.

Ըրի մէ դարդըս իմնցի,

Լշխէմէդ համան իմ լացի.

()ըրս էսպէս անց է կացի

Պարէրով,

Պարէրով.

Բարով տեսայ, իմ սիրեկան.

Եփ կու հաքնիս ալ ու ատլաս,

Տէսնօղին կու շինիս մաս մաս.

Պօշիդ պիտի լալ ու ալմաս

Շարէրով,

Շարէրով.

Բարով տեսայ, իմ սիրեկան.

Ես քիչ գօվիմ խաղի մէջըն,

Շամամնիրըդ թաղի մէջըն.

Սան իս գալի բաղի մէջըն

Եարեբօվ,

Եարեբօվ.

Բարօվ տեսայ, իմ սիրեկանս:

Սայեաթ* Եօվէն վննց դընջանայ՝

Ելկիրըդ օսկէ փընջան ա.

Պուշմանի լիղուն մընջանայ

Չարեբօվ,

Չարեբօվ.

Բարօվ տեսայ, իմ սիրեկանս:

ընց օճնջոռձո (Եսողես թասիր):

—

Նաճան—Համայն, պր. նշ. միշտ:—(Վաղս—[Թ.բ. նշ. կանթ. շա-
մամի, իխարի, ձմերուկի, ևն:—) Վնջան—էս բայն գոյանում է
բառիցն գնջ նշ. հանդարտ, խաղաղ. անհանգիստ մարդուն՝ ասում
են՝ անդնջոս:—(Վնջան—պր. նշ. քանդանակ, թաս:—) Վնջան—
կազմըված է բառիցն ճոնջ:

—

Չենըդ քաղցրը ունիս՝ լամիօլ կու խօսիս.
 'Կա պահէ քիշ, ումն օր ծառայիս, գօղաւ.
 Սէշկըդ ջէյրանի է, ուանդըդ շաքարի,
 Փուանդըստանէն էկած խարա իս, գօղաւ:

Ղ ումնշ ասիմ՝ շուրէղէն է կու մնշվի,
 Սալբի ասիմ՝ ախրը մին օր կու տաշվի,
 Ջէյրան ասիմ՝ շատ մարթ քիղիդ կու եաշվի,
 Լասս վունց թարիփ անիմ՝ միրա իս, գօղաւ:

Թէ մանուշակ ասիմ՝ սարէմէն կօսին,
 Թէ ջափայիր ասիմ՝ քարէմէն կօսին,
 Թէ վուր լուսին ասիմ՝ տարրէմէն կօսին,—
 Լրէգադի նրման՝ փարա իս, գօղաւ:

Ղ ուղիմ թէ համնշա դըրանըդ գամ ուխտ՝
 Լէկերըդ կարմիր վարթ, նուր բացարած տուխտ,
 Լիզուդ՝ գըրիչ ունիս, ձէւըդ՝ գուլգաղ թուխտ.
 Ծօփէմէն դուս էկած՝ զարա իս, գօղաւ:

Սերոյ սերմը սըրախ մէջն ցանէցիր,
 'Նալ ու ղամշով, եւոր, իմ հօքիս հանէցիր,
 Լ'ն քու Սայեաթ-Նօվուն դուն սըրսնէցիր.
 Գըրլիտի էկած ղադէն առայ ես, գօզալ:

Երջո՞ւ. ցնց. յնճո՞ց: ռո՞նջ: Ետօյտձո՞ւ. յնճոյտնն
 (Ղափիս էսպէս լու ետրի վոյ Էքութինի սասձ):

Աճալ — անոյշ խօսակցութիւն՝ լաւ արտաբերութիւնով: —
 Սէլէ — մէջք, taille: — Իյթ — պր. նշ. morée, է կերպաս մի: —
 'Ղաճալ — պր. նշ. կերպաս: — Շալ — շոր: — Լ'եբբ — պր. նշ.
 վերջնակէս, վերջում: — Եւտէ — էս տեղ նշ. համեմատել, հաւա-
 սարիւ. բայն էւտէլ կազմոված է բառիցն էւ, որն որ թրք. նշ.
 հասակ: — Սիթ — կարելի է կարդալ և ձեռն. բայց կարծում եմ՝
 որ էս տեղ երգին կամեցել ըլի գործ ածել Պարսից բառն
 Բթ — որն նշ. սիրելութիւն. երկին: — Փթ — միտքն չ'է իմաց-
 վում. պր. Ֆէր, Էէր կամ Էէրէլ նշ. լոյս, ճառագայթ. նշ. ևս՝
 բոլորակ. Սլաց. Էթէ նշ. վահան: — Տթ — տուղտ. althaea offic-
 nalis բոյն է: — Թթ — թուղթ: — Օթ — նոյնպէս անմեկնելի
 է միտքն. արբ. շէն, էլթ նշ. ծաղիկ: — Սիթ — էս բառի վեր-
 ջաւորութիւնն ջրնջոված էր և չ'էր կարդրվում. էս բառն դրել
 եմ էս տեղ կարծիքով. կարելի է ևս կարդալ՝ Էթթ: — Սիթ —
 սերմ: — Լթ — ղամշով — պր. նշ. պըրլելով հայիւ. coquetterie? —
 'Ղաթ — թրք. նշ. ցաւ:

Լյս օր իմ եարին տեսայ բաղչի մէջն ման գալով,
 Ղեդինն զարթարվեցաւ իմ եարի օսկէ նալով,
 Բըբուլի պէս պըտուտ էկայ՝ վարթի վրայ ձէն տալով,
 Ջունուն էլաւ խիլքս գլխէս, սիրտս տխուր, աչկս լալով.
 Յոյս ունիմ իմ Ստիղծօղիմէն՝ միր դուշմանն ըլի էս հալով:

Եւր, էտ քու նազ ու ղամղով՝ ջանքս փուլ ու փանդ իս արի,
 Խմիլ իս էշօսլ շարբալթն, պոօշնիրդ ղանդ իս արի.
 Խաթու խալով, քաղցր լիղվով՝ շատ ինձ պէսին բանդ իս արի.
 Տուր դանակն ինձի, սարմէ՛, մի՛ ասի՝ ըիշխանդ իս արի.
 Շունքի մահս եարիմէն է, թուղ՝ լի մէռնիմ լալ գօղալով:

Տարին տասերկու ամիս մնալիրդ հուսած կու՛ լի.
 Պոօշեմէդ միղր է կաթում, թօղնիս՝ ետխէդ թաց կու՛ լի.
 Ղարնան շնչի նման՝ կարմիր վարթի հիդ, բաց կու՛ լի.
 Ինչ օգուտ է քու բաղնչուն, ղարիբ բըբուլն լաց կու՛ լի.
 Սուրվաթ չունիս. պտուտ գու քայ բաղչի վրայ ճրկճրկալով:

Եփ քու սուրաթն քու քաշին՝ նաղչումն շնուք կու տաս.
 Կու վառվուսս ճրաքի պէս՝ աղւռն շնուք կու տաս.
 Սըլկով լիքն բըբուլի պէս՝ թաղչումն շնուք կու տաս.
 Բաց կու՛ լիս կարմիր վարթի պէս՝ բաղչումն շնուք կու տաս.
 Վաճիս դիբչի փօթլիդ մէջն՝ հուտդ գու քայ վառալով:

Այս էլ ուրիշ եար չ'ունիմ, էս գլխէն վաղ իմացի՛.
 Անգաճ՝ արն, մատաղ իմ քիզ, էս խօսկս սաղ իմացի՛.
 Ստիկ արն քու Ստիղծօղին, տուզ՝ նամագ՝ աղ իմացի՛.
 Սայեաթ-Վօվին մի ջգրէցնի, էշխէմէդ՝ տուսաղ իմացի՛.
 Խելքս գլխէմէս տարիլ իս քու բէմուրվաթ գարդիշ տալով՝

Ենց ԶոյեճճՅՈ յճճՅՈ յճճՅՈ յճճՅՈ յճճՅՈ (Եսպէս լուսախամնոզ Աբու.թիմի ստած):

Այս մուխամմազում չ'է երեւում մեր երգչի չափաբերական վարպետութիւնն, և պիտի ըլի նրա նորահաս պտուղներինցն
 Գէդէն—գետինս—Վալ—արբ. նշ. բայտ. (Թիֆլիզու երիտասարդներն ու աղջկունք՝ մննամանդ չին ժամանակին, հազում են եղել՝ զարդի համար, կանաչ ուլերի Կօշիկներ), որոյ կրննկան ոսկէ կամ արծթէ նալ անեղն՝ իմնում ենք մեր Աշուղներու խաղերինցն՝

Նստիլ է ուլերի Կօշիկն, կրննգն էրծընէ նալ է գլոյ՝
 (Սայեաթ-Վօվին)

Ամանէ Կօշիկ Կրննգն Կօշիկ նալ Կրննգն.
 Անչ էրոճ ին էւլերով,
 Այդ Կրննգն նալերով:
 (Շաճէի Ա'էլոյ)

Պարսկ—պոստի — Յոյս—երգչի դավթարում գրած էր ուսուցիչ և տառադարձութիւնն թէպէտ յարմար է (Թիֆլիզու բարբառի սովորութիւնն, բայց էս տեղ միշտ գործ են ածում նոյն նշանակութիւնով բառն ուրիշ—Ստիղծօղիմէն—էս խաղումն երգին

բացառական հորովին տալիս է ինչ վերջաւորութիւնն, ներքեւն
և ստոււմ է՝ էրէնէն է, նոյնպէս և ինչ խաղումն՝ խաղաբանն:

Փռւլ — խաղաբանն է, քանդակ, խաղաբանն — Պարս — շուրթն —
Բանդ — պր. նշ. կապ. Բանդ — խաղաբանն է. բանից հետ քցել —
Ինչն — խաղաբանն — պր. նշ. ծաղր կատականօր, — Ինչ — էլն:

Շառ — ծաղրաբանն — Ինչ — մեղր — Ինչ — խաղաբանն — խաղաբանն — նշ. col-
ատում են շաղկի լանջանոցին, և վերի շորի (չորի) լանջաց վրայ
նստած ծնօտին (օձիք) — Ինչ — խաղաբանն — խաղաբանն — առաջի օրեր, ,
խաղաբանն սկիզբն — Խաղաբանն — ծրվրվալ, gazouiller:

Շառ — խաղաբանն, խաղաբանն — Խաղաբանն — Խաղաբանն — պր. նշ. հին
տարազով շինած տներում՝ սենեակի առաստաղից (օձօւ-
քից) մէ քանի կանգուն ներքեւ՝ պատում հանած և կամարով կա-
պած պատուհանն, բաց դուռն՝ որ տեղ սովորաբար դնում են
զանազան տան կարասիքն. հին ժամանակին Խաղաբանն զարդարում
են եղել լիանգազին Շառաբան և Խաղաբան ամաններով, և սա-
կաւագիւտ, աղիգ մըրգերով՝

Խաղաբանն, Խաղաբանն Խաղաբանն շառ է ինչ
(Շառ է ինչ Խաղաբանն)

Փռւլ — խաղաբանն. նշ. տերն:

Պարս — էս տեղ նշ. կատարեալ. զուտ — Տառ — խաղաբանն. նշ. աղ —
Խաղաբանն — պր. նշ. աղ — Խաղաբանն — խաղաբանն — խաղաբանն — խաղաբանն —
քեւն (rancune). վրէժ. սրանից գոյանում են բայերն՝ ջրէժէժ (բար-
կանալ), ջրէժէժէժ (բարկացուցանել), ջրէժէժ (նեղանալ), ջրէժէժ
հանել (առնուլ զվրէժ), ջրէժէժ հանել կամ հանելու (քիսալմնդիք
լինել), ջրէժէժ Խաղաբանն — Խաղաբանն — պր. նշ. դարձուած, պտոյտ. Խաղա-
բանն — Խաղաբանն — coquetterie ?

ԺԲ

Աշխարհումըս ան չ'իմ քաշի, քանի վուր ջանն իս ինձ ամնս.
Անմահական ջրբով լիքըն օսկէ փընջանն իս ինձ ամնս.
Նըստիմ, վրէս շըվաք անիս՝ զարբար վրբանն իս ինձ ամնս.
Սուչս իմնցի՛, էնէնց սպանէ՝ Սուլթանն ու Խյանն իս ինձ ամնս:

Սէչըրդ սալբու չինարի պէս, ռանգըդ Վըռանգի ատլաս է,
Լիզուդ շաքար, պըռօշըդ ղանդ, ակէքըդ մնըքրիտ արմնս է.
()սկու մէչըն մինս արած աչկիրըդ ակնակապ թաս է.
Պատվական անգին ջավայիր, լալ Բարէշլոսնն իս ինձ ամնս:

Ես էս դարդին վընց դիմննամ՝ մնգամ սիրտըս ունիմ քարած.
Արտասունքս արուն շինէցիր, խիլքըս գըլխէս ունիմ տարած.
Նուր բաղ իս, նուր բաղչի մէչըն բօլըքըդ վարթով չափարած.
Սըրէդ շուռ գամ բըլբուլի պէս՝ սիրով սէյրանն իս ինձ ամնս:

Վու էշլընն ինձի մնտտ արաւ. էս զարթունն իմ, սիրտս է քընած.
Աշխարս աշխարով կըշտացաւ, իմ սիրտըս քիզնից սով մընաց.
Եար, քիզ ինչօվ թարիփ անիմ՝ աշխարումըս բան չը մընաց.
Արակէ ծօլէմէս դուս էկած՝ ուշ, ջէյիրանն իս ինձ ամնս:

Ինչ կու՛րի մէկ հիդըս խօսիս՝ թէ վուր Սայեաթ-Վօլու եար իս·
 Շուխկըդ աշխարըս բըռնիւ է՝ արեգագի դէմըն փար իս·
 Հուտօւլ՝ հիւ, միխակ, դարիչին, վարթ, մանուշակ, սուսանբար իս·
 Կարմըրագուն դաշտի ծաղիկ, հօվտաց շուշան իս ինձ ամս:

Եսց: արօյօինն: Ետօյաթի: ցոնԿ: ոսխճալօս: Մընճաճա:
 Զընօս: Եսց Կաճալօ: ԸսնԿա: Զընճա: օտօնօյանօնն:
 Եթաթի: արօյօինն: Ետօյաթի (Իսպէս Աբուլթինի ասած. ով որ սովի,
 Թուրքիէն շորհէ: Իսպէս զազալի բոսոս Բէ բոսոս Խորիթնօրի ձեռնով
 Աբուլթինի ասած):

Լի Կուլի—յողոց հանկէ,—Սն—ոգի, կեանք,—Լճ, հո-
 ճաբ—նշ. վանս—Շըվո—շուք, ստուեր, հովանի:

Լիլուէ, Կիլուիլ—ստամն:—Սին—պր. նշ. կիտուած, émail-
 ֆն—անիւ նշ. émailler:—Լըլ Բոթէլիս—պր. Լըլ Բէթիլի նշ.
 Բէթիլի սարի լու ահն:

Վարճ—քարացեալ,—Չութութ—չըջապատեալ:

Սոս անիւ—արբեցուցանել, հարիւցնել. ճոս պր. նշ. ար-
 բեալ չափով՝ մինչև էն աստիճանն՝ որ մարդ զուարճացեալ
 ըլի առանց թմրութեան:

Շըլիլ—շող:—Վար—վրց. Կորի նշ. վահան:

Ինձ սիրեցիր, էշխրն նրնգար, խաղի դավթար իմ քիզ ամնա.

Ս'ի քաղի փրչի ծաղիկըն՝ վարթ սուսանբար իմ քիզ ամնա.

Չ'իմ թօղնի արեգագումըն՝ բաղչի սաջար իմ քիզ ամնա.

Ես քու մահըն վ՛ն լնց կու խրնդրիմ՝ նուղլ ու շաքար իմ քիզ ամնա:

Ի՛չ քու բաղին մըտիկ արն, ուրիշ բաղէն վարթ չ'ին տա քիզ.

Լ՛ղ ու հացըն մի՛ դէն գըցի, շափթէնը մէկ մըտիկ տո՛ւ միզ.

Թէգուզ աշխարըս պըտուտ գաս՝ չ'իս տէսնի ինձի պէս ազիզ.

Թաք ուրիշ գօղաւ չը սիրիս՝ խղբարով եար իմ քիզ ամնա:

Թաք էս մօրէս չ'էի ծընի. վնյ էն օրին՝ էս քիզ տէհայ.

Պ՛ու բուլբուլ իս, էս կարմիր վարթ. չ'ասիս, թէ՛ վարթըն ջալը
կ'էհայ.

Ս'է փութըր էտէնց դիմացի, շուտով շընդըստան մի՛ էհա.

Լ'նգօրձիւ, անխարջ ու քըրիհ՝ մանդիլի զար իմ քիզ ամնա:

Լ'ստուած վըկայ, ղիմիշ արած գըլուխըս քիզ մնտաղ ըլի.

Ե՛կ քիզիդ սիրով դամ անիմ, օ՛վ գ'ուզէ բէդամնաղ ըլի.

Ես քու խօսկէն չ'իմ անց կէնա, թաք քու դամնողըն չաղ ըլի.

Թէգուզ անմահութիւն ուզիս՝ սիրով կու ճարիմ՝ քիզ ամնա:

Վու դարդըն ինձի պատվեցուց. ումըն ստիմ, Սայեաթ-Վօվա,
 Ս'ի գըրի ձեռնեմէն ձեռըն՝ օսկէ թաս իմ, Սայեաթ-Վօվա.
 Փռանգըստանու միչէն էլած՝ զար ատլաս իմ, Սայեաթ-Վօվա.
 Նաակ' դավթարըդ, զութին դի. ւանգ ու բուքար իմ քիզ ամն:

1751 Ասեւ 4.

Երջալու: Եսց ցրտի ողորմանի ուրն պոյժոյն ճա ճալմիտ
 ցայրճլուիսճան ճառտոնոյնս ճաճիլուիս: ճ: ճրճոնոյնս
 պ. թ. ծ. (Ղաղալի. Լսողէս սակ է մէկ հաւատարիմ սիրեկանն, և միւս երե-
 սին Սայեաթ-Վօվէն: Ասեւի 1ին քրօնիկօնի 442ին):

—

Սօլոր—արբ. նշ. ծառ. թուփ—Վօրդէլ—շաքարով պատեալ
 նուշ, կաղին կամ այլ ինչ միրգ:

Ղէն—ունի Ղաերմանացւոց քոց մտանիկի նշանակութիւնն՝ դէն
 գոյն նշ. իրանից հեռու քեցեւ, ձգեւ, wegwerfen.— Շաբթիք—
 par semaine. Ժամանակ նշանակող բառերն գործ են ածվում բա-
 ցառական հոլովով, ասում են որդէն կամ որդէնք, անէնք, օրդէնք:—
 Վշէլ—պր. նշ. նազելի. յարգոյ. carus. շնաշխարհիկ.— թափ—
 թրք. նշ. երանի թէ:

Ղէի ճնի—ճնիւ (ճնանիւ) բայն թէպէտ գործ է ածվում՝
 գրոց հասարակ բայերու նշանակութիւնով, բայց թիֆլիզեցեք
 սովորաբար բանեցնում են ևս կրաւորական ձևով, և ասում են
 ճնիւիւ—Տէհոյ—տէսայ. ասում են որդէնիւ և որդէնիւ—Պշտէլ—
 փութով, շուտ (չոտոյ):— Սէհոյ բայն էհուլ (գնաւ, երթաւ)
 ունի՝ միայն աներևութից կազմըված ձևերն. սպասնի լէ էհոմ,
 էիմ էհո. ստորադասական Ա էհոմ, է'էհոմ. հրամայականն՝ թէ էհո—

Անգլիէն — անգործելի, չը գործած. գործել (գործել) նշ. ստայն-անկէլ (tisser). նոյնպէս և հմուտ, փորձ մարդուն ստում են գործի — Անգլի — անծախ, առանց ծախքի — Քրէն — պր. նշ. վարձի — Անգլի — mantia, mantille, զարխալաթ? բայց Արացիք բաւեցնում են ևս Յունաց բառն ճանգիւն՝ որն որ նշ. դաստառակ, mouchoir:

Անգլի — անխնայ, անխնայելի. չի անգլի նշ. չը խնայել, ne pas épargner: — Անգլի — զոհ — Անգլի — պր. նշ. ցնծութիւն. հրճուանք, քէֆ — Անգլի — պր. նշ. քիւք. բայց էս տեղ՝ կամք, քէֆ. քէֆ — անգոհ. սիրտը սրկած: — Անգլի — պր. նշ. ուրախ, զուարթի — Անգլի — նշ. ՚ի ձեռն բերել, trouver:

Անգլի — [թաս եմ: — Անգլի — տուփ, տապանակ: — Անգլի — պր. նշ. ստայնի նուրբ և առաւել աշխատութեանով գործած ծայրն, хазовый ковчег, the fag-end:

Սյուր-Երեմի

Ինչ կօնիմ հեքիմըն, Ինչ կօնիմ ջարէն՝
 Վրու տըվածըն ուրիշ դիղ է, ուրիշ դիղ՝
 Լչրում է մըհլամըն, չ'է լամնում եարէն.
 Վրու տըվածըն ուրիշ դիղ է, ուրիշ դիղ՝

Սերէկան

Լսաց թէ. « Հիւսցի գըլխէմէս գընա՛,
 «Վրու ասածըն ուրիշ տիղ է, ուրիշ տիղ՝
 «Լսո քու արարմունքսըն քիզի չ'ի մընա,
 «Վրու ասածըն ուրիշ տիղ է, ուրիշ տիղ ») «-րէշ րիշ. մհն,
 «-րէշ րիշ»

Սյուր-Երեմի

Լսի թէ. «Լչխէմէդ չ'իմ հանգչում տանըս,
 «Չէնսիրըս թըլացաւ՝ չ'է շինում բանըս,
 «Լչրվէցաւ ջիգարըս, մնչվէցաւ ջանըս՝
 «Վրու տըվածըն ուրիշ դիղ է, ուրիշ դիղ »)

Սէրէկանն

Լսաց. « Եւմ գիգէմէն քիզ չը կայ չարա,
 « Գընան թէ խիլք ունիս՝ գըլխիդ ճար արան,
 « Թէ չէ՝ անիլ կու սամ քիզ փարա փարա.
 « Բու սասածըն ուրիշ տիղ է, ուրիշ տիղ »

Սյէթ-Վճէն

Ես բըլբուլ իմ, վարթըս մընաց խարուսըն.
 Արբակ դըբիը սըրտիս խուցի եարուսըն.
 Ա՛նց գըրանքուսըն կայ, վնց դավթարուսըն՝
 Բու սըվածըն ուրիշ գիղ է, ուրիշ գիղ »

Սէրէկանն

Լսաց թէ. « Բի զարար՝ շինեցիը շահըդ.
 « Արարեցիը ադարըդ, կըտրեցիը ասըդ.
 « Ե՛ն վիթի արուսըդ, մի շանց տա մահըդ,
 « Բու սասածըն ուրիշ տիղ է, ուրիշ տիղ »

Սյէթ-Վճէն

Լսի թէ. « Ե՛ղիըդ սուրմա իս անուս,
 « Հէնց գիղիս՝ չ՛իմ գիղի, ետը, չ՛իմ իմանուս.
 « Երըդ ինձ մահ դարա՝ է՛լ չ՛իմ դիմանուս,
 « Բու սըվածըն ուրիշ գիղ է, ուրիշ գիղ »

ՍԻՐԷԷՆՆ

Թագապուրի Թագի լայիղ քարըն իմ,
 Շիրինի պէս Փահրադի դիղարըն իմ,
 Ես էն գրչիսն Սայեսաթ-Վօվու եարըն իմ,
 Վու ասածըն ուրիշ տիղ է, ուրիշ տիղ :

ՍԻՐԷՆՆՎՈՒՆ

Հիղըս խօսի, մի՛ կէնա խրուօվի պէս.
 Տարղա տըլիր՝ գէմիս տարար ծօվի պէս.
 Կու մէռնիմ, — չ'իս տէննի Սայեսաթ-Վօվի պէս.
 Վու տըլածըն ուրիշ դիղ է, ուրիշ դիղ : — ման, — բարիշ գիլ :

1756, Սեպտեմբեր 3:

յեց ճոհոյունա ճա օւցուն յալլարցալու օւթ յալլարցալու
 ոս ճոհոս. յեց ճոհոյունոս Ե՛նց՝ ճոհ օւթ յալլարցալու
 յալլարցալու յալլարցալու. յ. ճոհոյունոս յ. ճ. ճ.
 (Սոպէս Արուսեակն է իր սիրականն սր խօսել են են էս Կոպէս Եւրոպայի
 շիրիանի հանգում : Սեպտեմբերի 3ին քրտնիկօսի 114ին)

Տարա—վիրաբուժ, սընրխչի : — Լըբըման — արարումն. նոյն
 ձևով ասում են շէր (կաղմ), ունդուտ, բէրուտ, խարդուտ,
 ևն : — Հոնգիլ — դնջանալ, գործ է ածած գրոց լեզուի նշանա
 կութէնով, զի բայն հոնգիլն (միջիլիղու բարբառում իսկապէս
 նշ. շիրիանիլ. հոնգիլն նշ. շիրիանիլ. — լըբ — պր. նշ. ճար,
 օգնութիւն : — Փարա քար — թրք. նշ. մաննէ մնս, մաս մնս —

Իյոց—խոց, —Օւրբուր—պր. նշ. վնաս—Ո իբիւ—վայթեւէ—
 Շնոց արւ—նշանց տաւ, ցուցանեւ, —Սորբմ ին—էս բառերն
 դրեւ էմ իմ կարծիքով և մէկ խաղ ասողի խօսքով. սրա տեղ
 դավթարում գրած էր ռիբմի՛՛, որոյ միտքն չէմ հասկանում.
 բայց սորբմ ին ամենեին յարմար է սրանից առաջ գրած հողի
 բառին, զի սորբմ անիւ կամ արիւ նշ. ծարրեւ, —Սոյիւ—թրք.
 նշ. յարմար, վայելչական, —Շնիւ—է անուն սիրեկանին իեր.
 հադի՝ որն որ Շնիւնի սիրով վառված՝ քունդով կտրեց ու
 ծակեց սարն՝ իր սիրեկնի երեսն տեսնելու համար. մեր երգիչ
 ներն՝ Պարսից բանաստեղծներինցն առած, շատ անգամ յիշու
 տակում են սրանց սերն՝

Համ Շնիւն իս, շատ սիրուն իս, ջունուն իմ Փահլադի պէս.
 Բաս ինչ անիմ, պէտկ է բանիմ՝ քունդով կըտրիմ սարը, սիրուն,
 (Տ. Գ. Գ. Գ. Գ.)

Պիտբուր—էս տեղ նշ. սիրելի, —Սոյիւ գլխիւ—ի սկզբանէ, առաջ
 ուց, էլիէլի, —Տուր—թրք. նշ. ալիք, կոհակ, —Պիտբուր—թրք.
 նշ. նաւ.

Լ՛նդին ակըն վըրէդ շարած՝ անբան օսկու ռախտ իս, գօզաւ .
 Լ՛ստուած քիզ ունըրան սրահէ՝ ում՝ հիդ վուր՝նըվախտ իս, գօզաւ .
 Բ՛ըլբուլին լիզու շինեցիը՝ դուն վարթի դըրբախտ իս, գօզաւ .
 Ա՛արթըն՝ մէ ամիս ումիը ունէ, դոն ամէնան վախտ իս, գօզաւ .

Ա՛եմէկ մէմէկ էլ չ՛ի սավի՝ Թարիփը դարաւ քուլիջօլ .
 Պատիրըդ՝ զարօլ զարբարօլ, դօշամէդ՝ խալօլ խալիջօլ,
 Տախտակներըն՝ էրծաթէմէն, միխիրըն՝ օսկէ գուլիջօլ .
 Խօսրօլ փաշայէմէն Թօղած, դոն, Թօլուզի սախտ իս, գօզաւ .

Ահանդարի Օ՛ւղարի Թօղած ջավահիր իս, անգին լալ իս .
 Գ՛անգըն դանգի միէն հանած, հիդքաշած մըստալ մըստալ իս .
 Ա՛փ դուն սէյրանգահըն կ՛էհաս՝ օջ օլ այնումըդ չ՛է գալիս,
 Փաք չ՛ունիս փաշազադիմէն, անդամ՝ առանց «եթ» իս, գօզաւ .

Թ՛եզուդ մըտօք ճարտար ըլի, կանց Սօղօմօն դադա ըլի,
 Թ՛եզուդ մարքարիտօլ լիքըն, Թ՛եզուդ սադափ սադա ըլի,
 Թ՛եզուդ արեգագ լուննխակ, Թ՛եզուդ հուրիզադա ըլի,
 Ա՛ս քոն ամէն մարիփաթօլ դիփունին կու ախտիս, գօզաւ .

Երգնուց վրբէդ ձուն է կէի՝ փունջ մանկչակ նուր իս, ջանում.
 Սօդրդ նըստողըն կու էրվի՝ էտ նազի տէր վուր իս, ջանում.
 Դիւ Սայեաթ-Նօվէն չ'է մէնի՝ դուն ինչի՛ տրխուր իս, ջանում.
 Թապ էս մէննիմ՝ դուն սաղ ըլիս. գէրէ զմանըս վաղ տիս, գօզալ :

4758.

ցեցբ Զոծոն Ե՛անց՝ժո: յոնյունճն Ե՛տոյե՛ծո: Զմյո՛ւսմճն
 Ժցոյնճուս ո՛ւսնոնճան Ժոյցոյցոսն յոնյունճն Ե՛տոնճուցա:.
 Ժոնճոնճուսն այ. Ժ. ց: (Էս ԷԼ ԳԷԵԵ՛յէ հանգում Աբութինի ասած:
 Էտուած Թոզութին շնորհ: սիրեմնմէն սպանած Աբութին Սայեաթ-Նօվէն
 Բրանկօնի 446ին:)

Ընչան—անձառ:—Ստեփ—պր. նշ. հանդերձ. բայց Թեֆլի-
 ղեցիք սովորաբար ասում են՝ ձիու զարդին:—Նշէլեփ—պր. նշ.
 յարմար:—Վշեբեփ—պր. նշ. ևս՝ ծառ:

Վտուլէլ—Թըր. նշ. քսանեակ, մէ քսան, քսան քսան—Վս-
 շմ—պր. նշ. պատաս, սփռոց. յտասի:—Տեփեփ—այսինքն՝
 ձեղուն (օձօնքի) տախտիսերն:—Սիլի—պր. նշ. բեւու:—Վտու-
 լէլ—բեւեւի տափակ կամ բոլորակ գլուխն:—Փուլ—փաղիչահ:
 արքայ:—Թուլուլի Գեփ—Տեփի Բուլուս. ոսկից շինած և աղա-
 մանդներով ու մարգարտով զարդարած Թագաւորական աթոռն,
 որն որ իր կամարաձև ծածկոցի վրայ ունէր՝ անգին քարերից
 կենդանակերպ ձևացուցած սիրամարգ (Թալուս): Էս զահն շատ
 Ժամանակ Հնդաստանի Սեծ Սոգոլի ձեւին էր, և սրհնում էր
 Ջիհանարադի (Վեյճի) զանձարանումն՝ որ տեղից 1739-ն հանեց
 Նադիր-Շահն և տարաւ իր հետ Պարսկաստան (*):—Սիլեփ

(*) Աբութին. Վահման Վսուլի Խանըն Թեփարիքի. Սէնե-
 տիկ. 1800. էր. 57:—Dubeux, L'Univers pittoresque, La Perse, Paris,
 1841. p. 363.

Օ՞ր-լի-բո- լսակէտդէր Օ՞ր-լի-լիւրնէյն. Վրէքսանդրի Սակեդո-
նացւոյ անունն է: — Հիշէ՛ք քանի շնորմէկանց զգուշու թէնով կշռեւ,
repeser: — Սէյրնիֆոս — պր. նշ. տեսարան. զբօսարան. մանգալու
տեղ, promenade: — Մշնո՛ւմ — մշն արբ. նշ. աչք. մշնո՛ւմ նշ. աչ-
կումի. մտկումի. ասումնն ևս մշնո՛ւմ, մշնո՛ւմ: — Փո-ս-պր. նշ.
աչ, երկիւղ: — Փալ-պո-ս — պր. նշ. թագաւորի որդի, արքա-
յածին: — Մշո՛ւմ — անհոգ, անտրտում. ղէ՛մ արբ. նշ. տրտմու-
թիւն, հոգ:

Սո-ս-ս — խօսելիս չ'է գործ ածելում էս գրոց ձեն: — Սո-ս-ս —
պր. նշ. լոկ. անսխալոյձ, անխառն, սխալ. միատեսակ և միաշոյն: —
Սո-ս-ս — լուսին: — Սո-ս-ս — պր. նշ. քաղաքավարութիւն.
Հնորհ: — Սո-ս-ս — յաղթեւ. մէ քանի բառերում գրոց ուղղագր-
ութեանով գրած թ (Պաղղիացւոց ի) տառն հնչում են որպէս ր
(Պաղղիացւոց է), չ'են ասում թաղթ (thaghtie), թաղթ. բայց րո-ր
(takhie), թա-ր:

Սո-ս-ս — երկնուց, յերկնէ: — Չո-ն — ձիւն: — Սո-ս-ս — է ձե
թուրքաց, և նշ. ջան իմ, հոգի իմ: — Սո-ս-ս — ղեռ: — Սո-ս-ս —
ապրիս: — Տո-ն — րէնիլ բայի կատարեալն է՝ րէնայ, րէնար, րէնո-
ւն. անց. ընդունելթ. րէնիլ, րէնո՛ւմ. հրամայականն՝ րէն, րէ՛ն
րէնէ՛ս, րէ՛ն րէնէ՛ս: — Սո-ս-ս — ասուջ:

ԻՎ՝

ԼՆՆԻՄԵՂ ՏԻՎԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՄ, ՂԵՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ.
ՍՂԻՄԻՆ ԻՄ ԹԵ ՂԱՐՂԸՆ ՏԱԼԵ, ԵՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ.
ՇՂՆԱՏԻ ԿԱՐՔԱԾ ՎԼԵՔԻԼԻ ԱԷՍ ՂԵՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ.
ՏԱՆԷՆ ՂՈՒՍ ԱՐԱԾԻՆ ՆՐԱՄԱՆ ՍԻՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ

ՍՂԵ ՍԻՂ ՏՈՒՔՄԻ ՏԵՔԻՄ չՐ ԿԱՅ՝ ՂՈՒՈՂՆ ԷՏԱՄ, ԿԱՆՆԻՄ ՏԱՐԱ.
ՍՂԻ ԿԵՆԱՅ ԼՂՈՂՄԱՅ ՏԵՔԻՄԸՆ՝ ԲԱԼՔԱՄ ՂԱՐՂԻՍ ԱՆԵ ԼԱՐԱ.
ՏԻՍ ԹԵ ԻՆՆԱԿԵՍ Է ՉՐՎՈԹՎԻ՝ ՂՈՒՆ ԻՄ ԽԻԼՔԻՆ ՄՆՍԻԿ ԱՐԱՆ, —
ՉՂՈՐԸՆ ԷԿԱՆ՝ ՂԵՐԱՆՍ ՍԱՐԱՆ, ԾԻՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ

ՍԻՐՈՐԸ ԷՆՆԻՄԵՂ ԷՐԱԾ Է, ՂՈՒՂՈՒՆ ՂԱՂԸՆ ԻՆՆ ԿԾՆԻՄ.
ՍՂՈՒՆՅ ՂՐՐԱ ՈՒՆԵ, ՎՈՒՆՅ ԼՎՎԱՐ՝ ԵՍ ԷՆԱԿԵՍ ԲԱՂՆ ԻՆՆ ԿԾՆԻՄ.
ԼՂՆՂԻ ԼԱՐԸՆ ԿԼՈՐԸՐՎԻԼ Է՝ ՂԱՐՂԱԿ ՍԱՂԱՂՆ ԻՆՆ ԿԾՆԻՄ.
ՍԻՒՐԱ ՔԱՐՈՒՄԸՆ ԿՈՒՐԵՅԻ, ԹԻՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ

ՎՂԱԼԱՄԸՆ ՂԻՐԸՍ ՆՂԵ ՂԸՐՐՈՒՄ՝ ՄԷՆ ԼՈՒՐԱԳԱԾ ԹԱՆՔԻ ՆՐԱՄԱՆ.
ԻՍՍԿԻՐԸՍ ՄԷՄԷԿ ՆՂԻ ԱՍՎԻ՝ ԻՄԱՍՈՒՆՆԵՐՈՒ ԲԱՆՔԻ ՆՐԱՄԱՆ.
ՍՂԷՆՆ ԷՂԻՄ ԿԱՆԱԳԻ ՄՆԱՆԻ՝ ԾՈՎԻ ԾԱԾԿԱԾ ՎԱՆՔԻ ՆՐԱՄԱՆ.
ԻՍՍՍՈՒՄՆԱՏԵՐԸՍ ՏԻՈՒԱԳԱՆ, ՄԻՂԻ ՏԱՄՆ ԻՄ ԼԱՂԻ

Պիղոսմըն՝ մէլիք տանուտէր, քաղաքտիրըն՝ Սուլթանն խոս-
 լաղումըն՝ վարժ ու մանիշակ, սարումըն՝ սընբուլ սուսանն խո-
 Վարու ունէ Սայեաթ-Վոլէն՝ թաք քու ձեռով դուն սըպանխա-
 Սէննէրուս համա շիմ հօքում, ցիղի համա իմ լալի

1758.

ցնյ ճոյցունճն ճոյցունճն ճոյցունճն ճոյցունճն ճոյցունճն ճոյցունճն
 (Երես Երեսի ասած քրօնիկօնի 446ին)

Սրբաճ—կարգած:—Սէտլ—արբ. նշ. փոխանորդ:—Վիշ—
 գիւղ:—Վաստան—արքայութիւն, քշեւ. ասում են ևս Գրեհ Գրեհ
 Հար—աղաղակ:—Վիշ—ծեղ:

Վիշ—Սրբաճ. շէք նշ. չափար, ցանկ՝ փշից կամ ցախից:—
 Վիշ—անեղի. անէլ—աղաւաղեալ է արեւի բառից:—Վարդ—
 դատարկ. լոկ:—Սրբաճ—պր. նշ. կապարճք:—Վիշ—նետ:—
 Վիշ—սէպ. նետի ծայրի սուր երկաթն. պր. նշ. ամէն սուր ինչ,
 ևս դաշնակի, գեղարդեան, սլաքի, նետի, դանակի, կացնոյ եր-
 կաթն:

Վիշ—ճոյցունճ—կարելի է որ երգիչն ունեցել ըլի մտքումըն
 Պիղոսմայ ծովի Սեան կղզին:—Սիշ—մեղ:

Սիշ—նշանակութիւնն ևս Վարաքսոց բառն՝ որ երբեմն
 գործ էր դնվում Ռեհար բառի տեղ, և ժէ դարումն Վրձա-
 խայ և Սիւնեաց տիրապետող իշխաններն իրանց ձէլէ կին ան-
 ունում, Վիշիլիզու քաղաքապետին էլ ձէլէ կին ասում, —
 վերջի ժամանակին շատ նուազացաւ Վարաքսոյ նահանգում և
 Սրատանու հարեան Սուր գաւառում. Պարսիք իրանց տիրա-
 պետութեան ժամանակին՝ Հայ ազգից մնացած ազատներուն, որոց

յանձնել էին հայաբնակ գիւղերու աւագ կառավարութիւնն ,
 սրատում էին ղէլէ անունով . և վերջապէս էն սիրուն ու ժեղագոյն
 քանոքէր բառի հետ՝ ղէլէ ասում էին գիւղի քեօլխաներուն .
 էնպէս որ՝ մինչև էս օրս էլ մնացել են Պարսից ծաղրանօք ասած
 խօսքերն՝ Լը-ղէնէն՝ ճղղղէն՝ յլլլլ , էն՝ ղէլէն . — Գլխուլ անէ — Հա-
 մաձայն է . — Դ՛ննէլու — Իմ մահի համար . — Զիչ — ցեղ . էս բա-
 ւից առաջ՝ դատարում դրած է՝ խաղ քաշած ք ստուն , և
 կարդում է քոչիչէ :

Շատ սիրուն իս, Շախաթայի, ասողին՝ խար չ'իս անի.
 Լ'նջաղ գըցիս էշխի մէջըն, հիդ կ'էհաս՝ քար չ'իս անի:

Լշխըն հէստի կըրակ ունի՝ վոնց կու էրվի, վոնց կ'էրթայ.
 Թէգուղ նընգնիմ՝ ծօլի մէջըն՝ հօլնալու ճար չ'իս անի:

Բաս Լշուղըն վոնց դիմնայ էտ քու տըված կէծակուն
 Գուն ինքնակալ Թաքավուր իս՝ բէհուբազար չ'իս անի:

Թէ վուր սարէրուն հանդիբիս՝ կու հալիս մուսի նըմն.
 Թէ վուր քաղաք տիղ հանդիբիս՝ կու քանդիս,—վար չ'իս անի:

Լակի բէհուբազար չ'ունի՝ Շախաթայեա չ'ասողըն.
 Լնդու համն, Սայեաթ-Վօա, շատ էյթիբար չ'իս անի:

Ես. գիվանի իբստ լաիս է. օլ օր սօգրի օգօրմի սսէ. հիմի գ'ուգիմ թէ հայեվար տիմ. Աջն Աստուակ ես ճըգըրուս վուրթի Արութինս պսուց ինչօրի եարսուն տարին. զլուխ գրի աճնան խաղին աճս սուբր Կարապիտի կարօղութնով սօգրեցոյ. քամանէն ու չօնգուրն ու աճուրէն +

(Եւրոպայի—խաղերու մէկ եղանակի անունն է։—Իսր մտէլ—
 Խոր պր. նշ. [Թշուառ, անարգ. Խոր մտէլ—անարգել?։—Ինչու—
 պր. նշ. հազիւ, հազիւ [Թէ։—Ինչու—պր. նշ. բան. Գոր մտէլ նշ.
 բան, օգնու [Թիւն անեւլ, — Զեպի—այնպէս, լելի—Ի՛նչու—էրնու
 (երթալ) բային պատահում է միայն ապառնիի ձեւն, — Ինչու—
 կայծակ, — Ինչու—էպուր — Բեկ պր. նշ. առհասարակայ. Բեկու—
 զոր—առհասարակիւ առուտուր. նշ. ևս՝ վարկ, — Զեպի—էլի—հան
 դիպել, — Ի՛նչու մտէլ—չինեւլ?։—Ինչու—էպուր. նշ. վարկ, credit

Եւ քու զխմէթըն չ'իմ գիդի՝ ջավահիր քարին նըմանիս·
Տէսնօղին Սէջլում կու շինիս՝ Լէյլի՝ դիդարի նըմանիս:

Լճխարումըս իմըն դուն իս,
Ինէմուրվաթ իս, մուրվաթ չ'ունիս·
Պըռօշնէրիդ Կարաթ ունիս,—
Ղանդու շաքարի նըմանիս:

Ղադա պիտի՝ թարիփիդ ասէ,—
Լկուէքըդէ երդուլթ ալմաս է,
Իանգըդ Փըռանգի ատլաս է,—
Օար զարամթարի նըմանիս:

Սազիրըդ նըմանս ուհանի,
Ղուն ուրիշ խիալ մի՛ անի,
Իսահմ արս, հօքիս մի՛ հանի,—
Սուրվաթօլ եարի նըմանիս:

Ա՛ռնց դիմանամ էսչափ չարին՝
 Ա՛յլէմէս կաթում է արին.
 Այլեւթ-՛Վօվա, նազու եարին
 Վ՛ընած նօքարի նըման իս:

ՕճՆԵՐԻՆԻ ՆՅՈՒՅՆԻՆԻ ՆՅՈՒՅՆԻՆԻ (ԹԱՍԱԼԻ ԱՐԱՄԻՆԻ ՍՈՍԻՆԻ)

*Վ՛ալու — Թըք. նշ. նազելի — Վ՛նած — Թ՛իֆլիզէցէք ֆ՛նէլ
 քայլի տեղ սովորաբար բանեցնում են քայն առնէլ:

ԻՆ

ԹՎԱՄԱՆՈՒՄ՝ աշխարհ պրտուտ էկայ՝ չը Թօղի Հարաշ, նազանի.
Չը տէսայ քու դիդարի պէս՝ դուն դիփոռնին բաշ, նազանի.
ԹՎէ խամ հաքնիս, Թէ զար հաքնիս, կու շինիս ղու մաշ, նազանի.
ԼՆդու համա քու տէնսողըն, ասու՛մ է՝ վա՛շ վա՛շ, նազանի:

ՎՊուն պատվական ջավահիր իս, էրնէկ քու առնողին ըլի.
()Վ կու գըթնէ՛ ան չի քաշի, վայ կու կորցընողին ըլի.
ԼՎսուս վուր շուտով մէսիւ է, լուսըն քու ծընողին ըլի.
ԼՎարիւ էր, մէկ էլ էր բերի քիզի պէս նաղաշ, նազանի:

ՎՊուն էն գըլխէն ջուհարդար իս, վըրէդ զարնըշան է քաշած.
Վաստամազիդ Թիլի մէչըն մէ շադա մարջան է քաշած.
ՎՎիբըրդ օսկէ փիալա՛ չարխէմէն փընջան է քաշած.
ԹՎէր Թէրուկըդ՝ նիտ ու նաշտար, սուր ղալամ Թըրաշ, նազանի:

ԼՎրէսըդ՝ Փարսէվար ասիմ՝ նըման է շամ ու ղամարին.
ԼՎարակ միչկիդ Թիրման շալըն՝ նըման է օսկէ քամարին.
ՎՎալամըն ձէսին չէ կանգնում, մաթ շինէցիր նաղըշքարին.
ԼՎ նըստում իս՝ ԹուԹի ղուշ իս, եփ կանգնում իս՝ աաշ, նազանի:

ԼՎս էն Սայեաթ-՝ Վօլասին չիմ՝ վուր ավզի վըրայ հիմնամամ.
ԼՎջսօ միզիդ ինչ իս կամում՝ սըրտէդ մէ խաբար իմնամամ:

Ղ'նւզիմ՝ ումբըրս հէնց անց կացնիմ՝ օրըս մննաթ չը քաշէ.
 Թէգուզ հազար դարդ ունէնամ՝ դարըս մննաթ չը քաշէ.
 Ղ'աստ անիմ՝ բարու հանդիբիմ՝ չարըս մննաթ չը քաշէ.
 Ղ'ըլուխըս չարէն ռար անիմ՝ սարըս մննաթ չը քաշէ.
 Լ'ըբէսըս հայեալու պահիմ՝ արըս մննաթ չը քաշէ:

Հիւռու տիղացէն գալիս իմ, խելքի զարար շահ իմ բէրի.
 Հուջրէս լիքն է անդին լալօլ, ջալահճիրչուն ահ իմ բէրի.
 Հինդու միչէմէն դուս էկած ղիմէթօլ մաթաս իմ բէրի.
 Տէսնօղըն՝ թահըրն չ'ի գիդի՝ մէ հէստի քարգահ իմ բէրի.
 Հէստի տիղ դուքան բաց անիմ՝ զարըս մննաթ չը քաշէ:

Ս'է բիւրս Փռանգի առլաս է, տալիս է շօլղ ու շափաղաթ.
 Ս'է բիւրն զար ղալամքարի, տիղ ունի վունց օր մաքաղաթ.
 Ս'է բիւրս Չինուամչինին կու աունէ թամամ փառ.
 Ս'է բիւրն ենգիդունիս, մէ բիւրն փաչայի խալաթ,—
 Ս'ունց ձէվիլ գ'նւզէ, վունց կըարիլ՝ կարըս մննաթ չը քաշէ:

Ս'է բիւրն ղըբմըղ ու զափոանգ, մէ բիւրն էլ զանջափիլ ա,
 Ս'է քանի բիւրս դարիչին, մէ բիւրն էլ ղարանփիլ ա,—
 Ի'էրնիբըն վըրայ չ'է գալիս՝ հակնիբըս է սիլա սիլա.

Լ'ստակ ծօլի միւլէն հանած ակնիր ունիմ՝ լալ ու թիւա.

Սարքարիտըս շադա շադա՝ շարըս մուճաթ չը քաշէ:

Շատ մարթ էստունք կու իմնայ, կօսէ. « Նալբաթ սա զանգին ա.»

Չին գիդի թէ ուշկ ու միտկըս հազար մէ բաբաթ հանգին ա.

Սարիփաթօլ քաղցըր լիզուն դիփունի վըրայ անգին ա.

Սայեաթ՝ Սօլէն էնդուր կու լայ՝ գըլուխըն մահու ճանգին ա, —

Լ'ստուած սիրօղն ինձ ազատէ՝ եարըս մուճաթ չը քաշէ:

Ծղեճճճճ ճնայօրճճճ (Մուխամմազ Աբութիթի (ստած).)

Լ'նոց էճնիլ—անցուցանել:—Ս'ուհուլ—արբ. նշ. երախտանք:—
Լ'արու—բարուոյ:—Ս'ադ անիլ—հեռացնել, մեկնել:—Ս'բ—պր.
նշ. գլուխ:—Ն'ոյլ—արբ. նշ. ամթթուլ, նամուսուլ:

Ն'ուս — հեռոյ:—Տիշոյէն—'ի տեղեաց. թիֆլիզու բարբառում քէլ բառին պատահել են զանազան փոփոխութիւններ, ասումեն վոք քի նշ. որ տեղ, էքի (այս տեղ) նշ. սաս. էքի (այն տեղ) նշ. անդ. մէքի (մէ տեղ) նշ. 'ի միասին. էքշուց կամ էք քշուց նշ. այտի, այտուստ. նոյնպէս ասում են էն քշուց, էք քշուց:—Ս'ուհ—պր. նշ. վաճառ, վաճառելի իր:—Բ'արգ—պր. նշ. գործարան. un metier à broder:—Ս'ուս—պր. նշ. խանութ, կրպակ:

Լ'իւլ—բեռն:—Շօվլ—շող:—Շ'ուլ—պր. նշ. շողիւն. պեծ, պեծպըծի. դէծ (պայծ?) իսկապէս նշ. կայծ, étincelle:—Տիլ—տեղ. նշ. ոստայնի արժանաւորութիւնն, որպիսութիւնն, qualité, доброта. նշ. ևս՝ անկողին (գոլէն, է բառ թիֆլիզեցոց), ինչպէս լաւ երևում է էս վիճակախաղիցն (գիլուսն):

Լ'մթիլ է՝ ձուն է գալի.

Սըթիլ է՝ տուն չէ գալի.

Տիղ իմ գըցի, պսակիլ իմ,—

Լ'չոււմըս քուն չէ գալի:

Չէիէլ—ձեւել, tailler, couper.

Պէ՛րճ—Թըք. նշ. որդանս—Օ՛ւրճանգ—քրքումս—Օ՛ւրճանգ
 էիլ—կոճա պղպեղ—Վարէլէն—կինամոն—Վարճէիլ—մե-
 խակ—Վարճ չ'է գալէ—նշ. հակներն էնպէս լիքն են՝ որ նրանց
 բերանն չ'է կապում, բերնի եզերքն չ'են մերձենում. վրայ գալ
 նշ. ևս՝ սաղ գալ, յարմարիլ, aller. օգնել—երբ որ դեղն հիւան-
 դին դիւրութիւն է տալիս, շահ է անում, ասում են՝ գեղն վրայ
 էլու. մէկ գործողութիւնն կամ դիպումն մէկի գործի աջողու-
 թեան հետ միատեղ է պատահում, ասում են՝ նրա ետեմէն ինչ վրայ
 էլու, ի՛նչ վրայն նրան վրայ էլու՝ այսինքն, բարի սահալթի էր—Վիլ-
 թիլ—պր. նշ. լիքն լիքն. լիքն մինչև ցըրթունքն մէկ ամանի կամ
 պարկի. զեղուն—Վլու ու Բիլ—լու է ակն. Բիլ—արբ. նշ.
 ոսկի—Շարք շարք—շարերով:

Չարք—արբ. նշ. ՚ի հարկէ. երեւի—Օ՛ւրճանգ—պր. նշ.
 հարուստ, փարթամ—Շարք—ձանկ. սրանից կազմելում է բայն
 ճանգիլ՝ որն որ նշ. մէկ բան պատահմանքով ՚ի ձեռս բերել, և
 պինդ պահելով ոչ ովին տուր չը տալ:

Պօռն էն հուրին իս՝ վուր գեմի կու զավթէ.
 Չուսքի ինձ զավթեցիր խափօլ, նազանիս
 Լճրիվիլք, արիվմուտ, հարավ ու հիսիս
 Չը կայ քիզի նրմնն՝ չափօլ, նազանիս

Շատ մարթ քու էշխեմէն կու դառնայ Ազիդ.
 Լճի մէ ուսհմ արն, լավ կացի միզիդ.
 Պնուզիմ թէ համնշա դամ անիմ քիզիդ՝
 Սանթուրօլ, քամննչօլ, դափօլ, նազանիս

Պարդիրըս շատսցաւ՝ ասիլ իմ ուզում.
 Լճիէմէս արտասունք հուսիլ իմ ուզում.
 Համնշա, եւոր, քիզիդ խօսիլ իմ ուզում.
 Սիրտըս չէ կըշտանում դափօլ, նազանիս

Հայեալու ես, ադաք ունիս, ար ունիս.
 Չեռիդ դաստա կապած սուսանքար ունիս,
 Տուր ինձի սըպանէ՝ իխտիար ունիս.
 Հէնչաք ըլի՝ կէնաս բափօլ, նազանիս

Սայեաթ—Վօվէն ասաց՝ արդ անիմ իմանին.
 Ղարուլ ունիմ՝ քու խաթրու ինձ սրպանին.
 Հէնչաք ըլի, եւոր, գաս իմ գերեզմանին,—
 Վճիս խուղըն վրբէս ափօլ, նազանի:

Ելոյցո՛ւ. ոճո՛ւնճ ոճոյցո՛ւնճն ճճօ (Ղափիաւ Եարսնա Արուճիկ
 ասած):

Հարիէս տեղ նշ. յուշկապարիկ ծովային, siren—Վոյ՛—
 խաբ.—Հիւնիւ—գրած էր հոստան—Հոսել—Ղարուլ—
 պր. նշ. խօսակցութիւն—Վարս—պր. նշ. փունջ—Վոյ՛—
 արբ. Վէֆ—նշ. տրւած խօսքի կատարումն, ուխտապահութիւն.
 Հաւատարմութիւն—Վոյն—հող. կարծեմ՝ միայն սրա և օրհնել
 բառի հ տառն (ժիֆիլիզու բարբառում դարեւ է ի. էս բառից
 կաղմբում է բայն խոսել (հողեւ) նշ. թաղեւ, ասումեն՝ խոսել
 քո գլուխը:

Լջաբ քու սիրտըն՝ օվ շինից՝ խօնարից, հիզնից՝ բեղամաղ .
 Վանի գ'ուզէ մարթ վուր հարիի, վննց կու՝ լի վազնից բեղամաղ .
 Անր, ես քիզ ինչ գէթ իմ արի՝ նըստած իս միզնից բեղամաղ .
 Վամէցիր էշխիդ մանգանօվ, —էս պիտիմ՝ քիզնից բեղամաղ :

Ինչ քիզանից հիռացիլ իմ, իմ ջանումըս ջան չ'է մըտի .
 Ուշկ ու միտկըս դուն իս տարի, ձէս իս մէչըն բան չ'է մըտի .
 Հէնց գիդիմ՝ թէ չուրս տարի է Վաղաբըն քարվան չ'է մըտի .
 Ուստտարի նըման նըստած իմ՝ իջարից, միզնից բեղամաղ :

Հալբաթ սերըն կէս է էլի՝ վուր միզի ատիլ է ուզում .
 Չուրս տարեկան էրէխի պէս եարըս խըրատիլ է ուզում .
 Ի՛նչնիլ է էշխի դանակըն, սիրտըս կըտրատիլ է ուզում .
 Շատ մարթ կայ նըստած՝ լաց՝ լէլիս, գօզալի նազնից բեղամաղ :

Թեգուղ իմացի, կարթացի իմաստնասիրաց առակըն :
 Լշխեմէդ ջունուն իմ էլի, վէր էկա սըրտիս վարաչն .
 Աստուած վրկայ, մարթ չը քաշէ՝ դըժար է էշխի կըրակըն .
 Տէսայ արունուտ ջէյրանըն՝ վուրնուրըն՝ զէնից բեղամաղ :

Լ'նց կացաւ աշու խաղալ է ուղում
 Հասաւ դարունքվան հուսաննն բըլ
 Սայեաթ-՝ Լօվէն աւանց ննգիր ճիտն գ
 . կօրցըցած խոնթկարի պէս նրստա

4759

. . . և Եճօյօժօն յօճօնօճօնն պ Յ. Յ. (. . . և սասժ
 բրձիկօնի 447/նն.)

—

Խննար—խոնարհ. երգիչն՝ էս խաղումն ամէն տեղ գործ է ա
 ծել՝ բացառական հոլովի ից և նից նշաններն—Հիդ—հեղ—
 Հարիլ—արբիլ, գինովանալ—Սողուն ուրթոյ—Սոսփա
 նայ—մամուլ :

Վարդան—ի թիֆլիզ—Վարդան—կարաւան—Սոսփա—
 իր որպիսութիւնն նմանեցնում է նեղութեան էն իջարդարի՝
 որն որ չօրս տարւոյ մէջ չ'ըլի ստացել եկամուտ իջարից, Պար
 սից երկրում՝ ճանապարհի նշանակած տեղերուն կամ նեղուց
 ներուն, մարդ է կանգնեցրցած խանից կամ երկրի կառավարչից՝
 վաճառից կամ ապրանքից մաքս վեր առնելու համար. էս պատ
 ճառով էլ էն մարդուն ասում են ուղար, ուղար (պահապան
 ճանապարհի, մաքսաւոր)։ Տերութեան էս իրաւունքն Պարսկա
 ստանում սովորաբար տալիս են իջարով. էս սովորութիւնն թիֆ
 լիզումն էլ է եղել Սայեաթ-՝ Լօվի ժամանակին—Սոսփա—արբ.
 նշ. կըշիւ. թիֆլիզու թիֆլի ասած Բոյոնոս՝ որ տեղ վա
 ճառում են՝ գաւառներից բերած ուտելիքն, սարքած է եղել
 հիմիկուան պէս մեծ կըշիւ (դանթաւ), որով պիտի կշուի էին
 ալիւր, բրինձ և ուրիշ ուտելիք (ևս վաճառք՝ մանաւանդ մե
 սաքս),—երբ որ սրանք քաշով առնելում են եղել. էս կըշուքի՝
 քաշից սահմանած եկամուտն նոյն պէս իջարով են եղել տալիս

Լ՞ոյ 'լէլէ'—լոյ ըլլէլէ', 'ի լալ. (ԹՎԻՓԼԻՂՈՒ ԲԱՐՔԱՌՈՒՄ ա-
նեւոյթն (անորիշ դերբայն) իր վերջին վեր առնելով է՝ մասնիկն՝
ընդունում է 'ի, յ նախդիրով տրական հոլովում գործ ածած
գրոց աներեւութի նշանակութիւնն, և իսկապէս յայնտում է մէկ
բան անելու կամ կատարելու ժամանակն. յայնժամ աներեւութի
էլ վերջաւորութեան է տառն դառնում է է: Լ՞ս աներեւութի ձեւն
նոյնպէս բանեցնում են Երեւնու և Հաշտարխանու երգիչներն՝

Լ՞նձ քէնէլէ՞ն տձր բարով,
Իտրհուրդըդ յայննէ՛ գըրով.
Լ՞նձ խօմ չ'ես միրթել սըրով՝
Լ՞նսուր մատաղ էս արեւ:
(Գ՛ն-ընէ՛-՝ Լ՞մէ, Երեւնու գաւառից.)

Ս՞աղէմէն՝ բարակ՝ կապած ա, կարմննջ.
Լ՞նոյ հէնէն նրա՝ ջուղարըն ինչ կու տաս:
(ԹՎՈՒՐԷՆՅՁ, Հաշտարխանցի.)

() քսուզ-() ղլանն ձիր Թարիփն ուէլէն՝
Հարիփ հարիփ վըրէն մէ մէկ գորուէլէն.
Չիզ երկուսիդ տէմնիմ մէտի իւուէլէն.
Գ՞ուք վուր կըւզում ըլիք՝ էս խօմ հազ կօնիմ:
(() քսուզ-() ղլանն, ԹՎԻՓԼԻՂՈՒ)

Ս՞ում ուէլէլէն Թալ տըւեցիր, խափեցիր
(Շ՞մէլէ-Ս՞էլէ, ԹՎԻՓԼԻՂՈՒ)

Լ՞ս է բընական վարքըն աշխարհի.
Ս՞իշտ իմանում ենք, միայն չ'ենք ատում.
Ս՞իւում ենք իբրև աննրման բարի.
Ս՞էննէլէն՝ ենք նրանից գանգատում:
(Ս՞էլէք, Համախանցի)

Բ՞ախտաւորութէլէն՝ վերաւորվում էս.
Լ՞նբախտ լինէլէն փառաւորվում էս.
Կանօն չ'ի էդ որ ինձ հետ վարվում էս.—
Ս՞նացիր ողջութեամբ, բէյինսափ եղբայր:
(Երցի)

Բնանգը կորած, սիրտը ջլորած, միտքը մոլորած, տրբաում
 և անբուն,
 Սմանք՝ Պօղոսին, էք քու տեսին, ասեցին՝ Հանց է ցուրտ ջուր
 ընկած շուն:
 (Նոյն)

Ղեղեղեցկու թեան քեռնէլէն շատ փայ ըստանողին դու ես
 (Նոյն)

Սարսափանք էր նոյնէն Սասսայ ձորին
 (Սոսոսայ ձորին, էրևանցի)

Սերջի օրինակն Բազմավեպ յարգոյ () րազրում (1849, [Թիւ
 8, էր. 119]) սպած խաղումն ունի ուրիշ ընթերցուած՝

Սարսափանք էր նոյնէն Սասսի ձորին:

Տեսնելով էսպէս զգալի տարբերութիւն էս խաղի՝ ինձ մծտ
 գրտնուած վեց հատ օրինակներինցն, մեծ կասկածի տակ զցեցի
 կարծիքս նոյնէն՝ խօսքի վրայ, և խկոյն սկսեցի քննել և զննել
 էս ձևի գործածութիւնն՝ թէ խաղերում, թէ թիւթիղեցուոց
 խօսակցութեանում, կամենալով ստուգել՝ արդեօք նոյնէն խօսքի
 « տառն պատկանում է անտոյնիս բուն վերջաւորութեանին, կամ
 թէ պիտի ըլի դիմորոշ յօդ, և պիտի ասում ըլին ևս ուրիշ ն
 ք յօդերու հետ նոյնէնք և նոյնէն: Բայց միշտ լսում էի վերևն
 ասած նշանակութեանով բառերն՝ խօնէլէն, քեռնէլէն, խեռէլէն, քեռէլէն,
 և նոյն հէնց 1849^{ին} էլ պատահմամբ ըլլելով Նրեան քաղաքում՝
 մեծ ուշադրութեամբ ականջ էի դնում Նրեանցուոց խօսելուն,
 և լսում էի միշտ նոյն գործածութիւնն. և ևս էս ամսոն Նրեա
 նից ստացած Բկուոյ կործանման վրայ ասած խաղի շատ ընտիր
 օրինակումն նոյնպէս տեսնում եմ՝

Սարսափանք էր նոյնէն Սասսայ ձորին:

Բնամ ազբարի ուրիշ խաղերումն էլ պատահում է գործածած
 էս ձևն՝

- Վաղցր ձայնդ հանէլէն՝ սրտիս խրախոյս ես տալի:
 - Տէանէլէն՝ խօշ երեւոյ էլ ջան չ'ի մնում ջանումս:
 - Ս'ի քեալմն խօսք առէլէն՝ սիրտ ես անում՝ [Թէ ըսպանես:
 - Պէտան առջէլէն՝ խիտ սիրուն լեղ ունէր:
 - Որ ճորէլէն՝ ոտովը քանդեց հողը,
- () Գտողներին բաշխեցի մի մին կողը:

Ուրեմն է՝ մասնիկով աներևոյթն (որն որ ունի երբեմն մեծ նմանութիւն Պատգամացուց participle présent եղանակի հետ, երբ սա գործ է ածվում en նախադրութիւնով) պիտի ջոզվի՝ գոյական անունի պէս գործ ածած աներևութից՝ որն որ անուններու պէս հոլովվելով, իրաւ Արեանցուց մէջ սեռական և տրական հոլովներումն ա վերջաւորութեան տեղ վեր է առնում ևս է նշանն, և ասում են նայել (նշ. նայեցուած), նայելէ, և յողերն աւելցըրած՝ կ'ըլի նայելէն, նայելէք, նայելէն. բայց յայնժամ սրանք ունին նշանակութիւն գոյական անունի, և չ'են յայտնում մէկ գործողութեան ժամանակն, զի [Թէ որ ասենք՝

Սարսափանք էր նայելէն՝ Սասայ ձորին

նշ. « մեզ սարսափանք էր առնում, երբ որ նայում էինք, մտիկ էինք անում Սասիսի ձորին. » —բայց ընթերցուածումն՝

Սարսափանք էր նայելէն՝ Սասիսի ձորին

խիոյն երևում է՝ որ նախադասութեան բայն պակաս է, զի նայելէն է անունի՝ ն յողն վեր առած սեռական կամ տրական հոլովն, և նշ. « սարսափանք էր նայեցուածն Սասիսի ձորին. » Էսպէս գործ դրած տեսնում ենք Շամայեցի Սէյեադի խաղերում՝

— Ատով ինքը դայիրան ղըրաղ դընի, ոտի կանգնի՝ պարզէլէն
անի բինայ:

— Սէյեադ, ինչու ես մարդոյ վատըն խօսում,

Ինքըդ մարդ ես.

Ինկերիդ վընաս քալէն չ'ես ավստում,

Վառ կատարող եմ:

Եւ ի կրկնում եմ՝ որ չ'ունիմ վստահութիւն իմ մտածմանը՝ ներու վրայ, և խնդրում եմ իմ հայրենակիցներուց՝ ուշադրութեամբ քննեն խօսած լեզուի՝ էս և սրան նման յատկութիւններն:

Վէր գալ—վայր գալ նշ. իջանիլ. բայց էս անշ նշ. հասիլ 'ի վայր, ջնջիլ, եղծանիլ, ասում են էրէօի ջոքը (ամօթ) վէր է էի. երբեմն նշ. անկանիլ 'ի բարձանց՝ գլխի հալ վէր է գալ. — Վարձ—յանգի համար վարձ բառն գործ է անել է տառով. պր. նշ. թերթ սկզբ. սկզբութիւն. արտ. վարձ—իբրև թէ՛ սրտի ուրախութիւն, զուարճութիւն. — Վարձար—արիւնտ. — Վարձար— որսնորդ. երգչի դավթարում կարդալում է ևս՝ վարձարն էր զէնից բեգամալ:

Վարձ—հասնը. — Վարձիւր—ընկեր:

Վ. Բերնի ձէլ հալ գլխի էր:

Պէտք է (լեարդ) բառն՝ խօսելիս երբեմն նշ. հոգի, սիրտ. ասում են ջիգորով ճարն նշ. սրտացաւ, անջիգոր նշ. անհոգի, անսիրտ—) Ի՛նչ—էս բառի նշանակութիւնն է՝ հասկանալում. սրտ տեղ կարելի է դնել բառն գիշտած—) Ի՛նչ, Վանջ—ճէ, ճէ, — Լ՛վել— [Թրք. նշ. առաջ—) Լիւիքոյ կամ գլխաւոր—սիրեկնին յայտնում է իր իղձն՝ որ նրան երբեք գլխաւոր (սգաւոր) չը տեսնէ. էս երկրի սովորութեանով՝ մէ տաս քսան տարի առաջ, կանանիք սուգ են եղել անում իրանց մեռելի վրայ գլխաւոր՝ գլխի ծածկոցն և լէչաքն վեր առած. [Թէ որ մեռնում էր մէկի մարդն (mari), յայնժամ կինն (կնիկ) նոյնպէս գլխիբաց, հիւսքը բաց արած և ծամերն ձեռին՝ [Թէ [Թաղման օրն բաղմնութեան մէջ, [Թէ տանն տեսնորդներու առջևն, կոծալով սուգ է եղել անում իր մարդու վրայ—) Ի՛նչ—ասում են ևս ճահաւ—) Ի՛նչ — մեր—) Լ՛ուչ— պր. նշ. երանի [Թէ—) Դ՛իք գոյժ—վիղց քաշ գցած, ծըռած՝ որ տիրութեան նշանն է:

* Լ՛ս խաղն գրած էր Հայոց բողոքիւր և Լ՛րաց տաւերով՝ խառն:

Պիբա ու ենգիդունիա, զարբար ու զար իս, գօլէլի.
 Հինդու դիարեմէն եկած զարդալամբար իս, գօլէլի.
 Շատ սօլիգազար քիզ կու պրտուէ՝ դու անգին քար իս, գօլէլի.
 Լնտակ ծօլի միլէն հանած անգին գօլհար իս, գօլէլի:

Եփ դու բաղէն սէյրան կ'էհաս՝ ծօլի նըման էր արաւի.
 Պըլուխըդ պահէլօլ արան, նամ չը դիբէի խաթու խալիդ.
 Տէննօղըն հէյբաթ կու մընայ՝ էտ քու սիրուն մահի ջամալիդ.
 Լշխարումըս նուր դուս եկած՝ թաղա նուգբար իս, գօլէլի:

Լըի միզիդ մէ՛ լալ կացի՛, ղուբան ըլիմ մուրաթումըն.
 Սան եկայ երկիր, չը աէսայ՝ էտ քու նըման ջուրաթումըն.
 Սոնց Հինդու դիարումըն կայ, վոնց Վըռանգի սուրաթումըն.
 Վաշվիլ իս քարգահի մէջըն, ուրիշ թահար իս, գօլէլի:

Թարիփըդ դավթար իմ արի, փիլ պիտի՝ վուր գիբըն տանէ.
 Պուն քու մըտկի հիդ մի՛ էհաս, էտ խալըն սըբտէդ հանէ.
 Սէչըդ՝ հադիդէմէն քաշած սիրմա մալթուլի նըման է.
 Լշխարիս շըվաք իս անուս՝ սալբ ու չինար իս, գօլէլի:

Ես քիզանից չ'իմ հիւանա՝ թէ չ'ի հասնի մահիս վադէն.
 Եփ մէռանիմ, շաղ տու վըրէս՝ դաստամնգի թիլի շաղէն.

ԼԼ.

Լշխըն վառ կըրակ է՝ երվելով գու քայ. —
 Շատ մարթ կօսէ՝ ես եարի հիդ ման գու քամ,
 Լս դարդեմէն օլ չ'է քաշի՝ վնչ քաշէ.
 (՝)վ եար սիրէ, էլ չ'ասէ թէ. «ջան, գու քամ»

Շատ մարթ կայ՝ էն գըլխէն սըրտում ունէ ղամ.
 Բաղի մարթ չ'է քաշի, էշխեմէն է խամ.
 Ինչ ասիս կօնիլ սայ՝ սերն է անըսկամ. —
 Հարկէցայ, մաշկէցայ. էլ ինչ «ջան, գու քամ»

Լշխըն վուր կայ՝ հազար բարաթ հանգ ունէ.
 Իւշկ ու միտկըն կու քընէցնէ՝ բանգ ունէ.
 Ի՛րոնածըն չ'ի թօղնի՝ ղայիմ չանգ ունէ. —
 Լնդու համն՝ խան հիդ կ'է համ, խան գու քամ.

Թէ դուն էշխի հիդ մանգալըն հարցընիս՝
 Չ'ի դիմանա Բաստում Օւլըն՝ հարցընիս.
 Թէ բեմուրվաթ եարի հալըն հարցընիս՝
 Իստում է թէ. «)ուլթան գու քամ, խան գու քամ»

Սայեաթ-Նովէն ասաց՝ շատի քանք դբբի,
 Սէ բափա չը տէսայ հում կաթնակերի.
 ()Լ օր ինձ չ'ի սիրի, իս էլ չ'իմ սիրի.
 Սէրըն սէր կու բէրէ, սիրէկան գու քամ:

Երօցո՛ւ. ցնց: Երցցոցո՛ւ: ճոյցո՛ւ: Երօցո՛ւ: ճոյցո՛ւ:
 (Ղափա: Երօցո՛ւ Երօցո՛ւ Երօցո՛ւ Երօցո՛ւ Երօցո՛ւ)

Բաւել — պր. նշ. այնպիսի. սրա տեղ ասում են ևս՝ ճոյց —
 Իյո՛ւ — պր. նշ. անփորձ: — Իյո՛ւ էլ Գոյ — անիլ կու տայ. բաղադր-
 բեալ բայերում ապառնիի հո- նշանն՝ դնում է կամ բուն բայի
 և մասնկան մէջ, կամ բովանդակ բայի գլխին, զի կարելի է ասել
 հէք հո- Գոյն և հո- հէք Գոյն. բայց երբ Գոյն ուրիշ բա-
 յերու հետ կապվելով ձևացնում է անցողական բայեր, և զուգա-
 կից բայն աներևոյթ եղանակում անփոփոխ թողնելով՝ միայն ինքն
 է խոնարհւում, յայնժամ ինքն էլ վեր է առնում ապառնիի հո-
 նշանն, ասում են անիլ հո- Գոյ, գրել հո- Գոյ. ևս հո- Գոյն երբեմն
 դնում է ևս անփոփոխ մնացած բայերու աներևութի առջևն,
 ասում են հո- գրել Գոյ, հո- խելիլ Գոյ. [Թէ էսպէս աներևութում
 ըլում են անիլ, անիլ, անիլ բայերն, յայնժամ հո- մասնիկն՝ նրանց
 գլխին դրած = տառի հետ միաորակելով, ձևացնում է հո՛ վանկն,
 և ասում են հո՛ անիլ Գոյ, հո՛ անիլ Գոյ, հո՛ անիլ Գոյ: — Գոյն — [Թրք.
 նշ. պինդ, ամուր: — Գոյն — ճիրան, ճանկ. ևս բառից կազմվում
 է բայն անիլ Գոյն, անիլ Գոյն, նշ. égratigner. — Իյո՛ւ-Գոյն — Իյոյ. նշ.
 երբեմն-երբեմն: — Իյո՛ւ-Գոյն — կաթնակեր:

ԼՆՎ

Լ՛րի՛ համօվ ղուլուղ արն, խալիսի նօքար Սայեաթ-Վօլա.

Լ՛մէն մնարթ չի կանա ճանգի շահօվ շքար, Սայեաթ-Վօլա.

(՝)վ քիղի լիղի պարքիլէ, դուն տն շարար, Սայեաթ-Վօլա.

Ղ աստ արն՝ շուշէդ չը կօտրին, չը խրվին քար, Սայեաթ-Վօլա.

Թվէ գուղ դըպրատանըն պահ տաս՝ ծեծօվ չի խրատովի խիլըն,

Լնչրու անձնէն չը դուս է հայ անախտէլի էն չար դիվըն.

Լէդասըն՝ ասըլ չի դառնա. Թօլօվ չի սիպտակի սիլըն.

Օսուըն փէտըն չի դըրըստի ոսնդան, դուրդար Սայեաթ-Վօլա.

Թվէ գուղ խմնաս, գիդէնաս աստղէրու համըարքըն սիրուն.

Լնրարի գուրծըն կօրած է՝ կարթն հարանց վարքըն սիրուն.

Լվիտարանի խօսկիրըն՝ մնրքարիտէ կարքըն սիրուն.

Սի՛ ածի խուզի առ չիվըն լալ ու գօլար, Սայեաթ-Վօլա.

Թվէ էս կինաց փառքըն չուղիս՝ էն կինաց արմասըն կու տան.

Թվէ հօքուդ խաթիր շալ հաքնիս՝ զար քաշած ատլասըն կու տան.

.

Խօստօլնիս արած միսկրդ. չանիս ինքար, Սայեաթ-Վօլա.

Բըլքուլի հեղ լաց իս էլի,
 Այրձի նըման բաց իս էլի
 Այրձաջըբօլ լաց իս էլի, —
 Թաց իս էլի.
 Չ'կայ քիզի նման, չ'կայ քիզի նման.
 Վիզ նման, քիզ նման. —
 Գուն իս աննման:

Սիրունութիսդ էլաւ արբար.
 Սաղիբ ունիս՝ սիս ու շարբար.
 Վի սազ գու քայ ղուշու զարբար. —
 Գուշու զարբար,
 Չ'կայ քիզի նման, չ'կայ քիզի նման.
 Վիզ նման, քիզ նման.
 Գուն իս աննման:

Լըբէսըդ է շամն ու ղամար.
 Չ'անըս դուս գու քայ քիզ ամար,
 Սէկիդ ունիս օսկէ քամար. —
 Օսկէ քամար,

Չ'կայ քիզի նման, չ'կայ քիզի նման.

Վիզ նման, քիզ նման.—

Ղո՛ւն իս աննման:

Հաքիդ զարըն՝ ալ իս արի.

Բըլբուլի հիդ լալ իս արի.

Բարկ էրէսիդ խալ իս արի,—

Խալ իս արի.

Չ'կայ քիզի նման, չ'կայ քիզի նման.

Վիզ նման, քիզ նման.—

Ղո՛ւն իս աննման:

Ղարդըս ասիմ՝ կու լան սարիր.

Լա ինչ բան էր, վուր դուն արիր.—

Սայեալժ՝ Եօլուն՝ ջունուն արիր,—

Ջունուն արիր.

Չ'կայ քիզի նման, չ'կայ քիզի նման.—

Վիզ նման, քիզ նման.

Ղո՛ւն իս աննման:

1752 Մարտ

Ժնոնիզոնիս պ. Զ. Զանգուի գասյոլս: ցեց ծցլուո՛ս
 պոլոլի Ե՛նցճի ուսլուո՛ծի ուսճալուի թոլլաճի (Գրուսիկոսի 440թ
 Մարտի վերինի Եսպիս Բէլիւր Ղո՛ւի հանդուս [Թասիւր Օսմանյոց մուգամի])

—

Լբբբ — արբ. նշ. մեծ. վեհագոյն. նշ. ևս՝ զրկիչ: — Ըլբբ —
 Բբբ — (Ը իրլանու) նուրբ մանած մետաքս: — Գլբբ — զբբբ —

Վեաշանու՝ Թուշուններու (ղուշերու) նկարներ ունեցող մեկ
 ասկէ՛Թեւ կերպասի անունն է։ — Սուգուլ յարմարիւլ, սատշածիւլ,
 aller։ — Հոգի — քո վրայ հագած զար շորն. հոգի (սա պիտի ըլի
 սեռական կամ արական հոլովն բառին հոգ կամ հոգ՝ որն որ իսկի
 չ'է պատահում) բառն գործ է անվում դիմորոշ յողով կամ
 անյօղ, և ունի հոգած (հագեալ) բառի նշանակութիւնն. Էսպես
 գործ դրած է ևս լի և խղի խողերունն՝ Սոհ հոգին (ուս վրայ)
 հին շուին գէրեւ, էլ լին ասոհ. Բէ է՝ օլ = Հոգի գործն ու
 է, գողու

Աշխարհը՝ մէ փանջարա է, — թաղէրումէն բէզարիւ իմ:

Սըտիկ արվօղըն կու խուցվի, — դաղէրումէն բէզարիւ իմ:

Լըբէգ լավ էր կանց վուր էսօր, — վաղէրումէն բէզարիւ իմ:

Սարթ համաշա մէկ չ'ի ըլի, — խաղէրումէն բէզարիւ իմ:

Ղօվլաթըն էյթիբար չ'ունէ, եփօր կ'էրթայ իր շէրօշ:

Լավ մարթն էն է՝ գլուխըն պահէ աշխարումըն էյթիբարօլ:

Աշխարհը միղ մընալու չ'է իմաստնասիրաց խաբարօլ: —

Ղուղիմ թըռչի բըլբուլի պէս, — բաղէրումէն բէզարիւ իմ:

()Վ կօնէ՝ թէ ես կու ապրիմ առուտէմէն ինչրու մութըն:

Լստուծու ձէռումըն հիշտ է՝ մարթու աշխարք ելումնաւըն:

Ղուրթըն էնդուր ճանփա չ'է գնում՝ շատացիւ է խալիս սուտըն:

Վըսանըն՝ մէ ղուլ չ'ին պահում, — աղէրումէն բէզարիւ իմ:

Աշխարհը միղ մընալու չ'է, քանի նըստինք զօղ ու սափին:

Հում կաթնակիր լ'թամի զաթ, նալաթ ըլի էտ քու բափին:

Համիիրումթինըս հատիւ է, չ'իմ դիմանում խալիս գափին:

Ղօստիրըն՝ դուշման ին դարի, — եաղէրումէն բէզարիւ իմ:

Սայեաթ-Վօվէն ասաց՝ դարդըս կանց մէ ճօրն շատացիւ է:

Ղունիմ վաղվան քաղցըր փառքս, հիմի դառըն շատացիւ է:

են Խաչի տառն (տուտ, շինած սեանիշն)։— Լ'աղայն—աղայ նշ .
մեծաւոր . Թիֆլիզու Հայերն՝ աշտ ասում են՝ իրանց մէջ պատ-
ուելի և ընչաւետ, փարձամ մարդուն, քաղաքավարութենով էլ
գործ են ածում պարսկէն բառի տեղ . օտար երկրից Թիֆլիզ
եկած Հայերուն էս քաղաքի բնակիչք, աշտ անունով պատում
են եղել, և Սայեաթ-Վոլի ժամանակին՝ Պարսկաստանից եկած
Հայերն էլ, ինքն իրանց աշտ կու կանչիլ տային . երգիչն, կարծեմ՝
սրանց վրայ ըլի ծաղր անում, — իբր թէ սրանց քսանն՝ մէծա-
ւայ էլ չ'են պահում, բայց աշտ են կոչում . Լ'ղա մարդոյ՝ սպա-
սաւորներ պահելու, և սրանց՝ իրանց էղնէն ման ածելու սովորու-
թիւնն տեսնում ենք՝ Սայեաթ-Վոլի ժամանակից խաղ ասողի,
Շամչի-Սէլքոյի՝ Թիֆլիզու Լ'ստա-խանից աւերուելու վրայ
հանած խաղիցն՝

Ըր ին Վարդի ջօգած տղերքըն՝ վուր դաստել քօլ ման գու քէին .
Սէկ մէկու՝ ախպէր ասելով, տին ինչ սէքօլ ման գու քէին .
Վէթխուդայ, աղայ մարթիքը՝ չախչուրնէքօլ ման գու քէին .
() Վ օր կարօղութին ունէր՝ նօքըրնէքօլ ման գու քէին .
Վրբանցմէ մէկն էլ չ'իմ տեսնում հիմի մէ՛ նըշան՝ Վարաքիս :

Համէրտութիւն—համբերութիւն—Վաթ—պր . նշ . ծաղրանօք խօ-
սակցութիւն—Վաթ—պր . նշ . բարեկամ—Վաղէրտութիւն—թրք-
էալ նշ . թշնամի :

Ղաթն—քան զհինգ հազարն . Սրաց այբուբենի Ճ (ճար)
տառն հինգ հազարի թուանշանն է . — Սրացն — վարդուանու —
Փոթոթ — սա կարդում է ևս՝ թոթոթ — Հինգ — այժմ . ասում են
ևս հինգ . հինգիցն կամ հինգիցն նշ . այժմեանու — Սրացն — յիւր
ժամանակին — Վաղէրտութիւն — կարելի է կամեցել ըլի ասել՝ Թ-
ղէրտութիւն, այսինքն՝ Թաղէրտութիւն, 'ի քաղէրտ . բայց կարծիքս ստոյգ չ'է,
ենդուր որ էս խաղի վերի տներու վերջի տողերու յանգն է Թոթ-
ութիւն . էնդուր էլ առաւել ճշդութեամբ պէտք է ընդունենք՝ որ
երգիչն ուղեցել է գործ դնել Թաղէրտ կամ Թաղէրտ ասելու նշա-
նակութենով Թաղ (յոգն . Թաղէր) բառն՝ որն որ ամենեւին չ'է պա-
տահում Թիֆլիզեցոց բարբառունն :

ԼԵ

Պատկերբերդ ղալամով քաշած, թահրբդ ուանգէ ուանգ իս անում:

Լյրէսիդ խալըն ծածկում է մաղիրբդ, խախանգ իս անում:

Լնացվիլ իս կարմիր վարթի պէս, բըլբուլի հիդ հանգ իս անում:

Լկուէքբդ օսկումըն շարած, պըռօշբդ մահանգ իս անում:

Լյրէսբդ նուր լուսնի նըման՝ քանի կ'էհա, կու բօլբըվի:

Վաստամաղբդ նամ չ'ի ուղի, առանց հուսիլ կու օլբըվի:

Լնդու համա քու տէննօղըն իր ճանփէմէն կու մօլբըվի:

Լփ մըտնում իս մէջլիսումըն, շնֆ շնփէ շնփնֆ իս անում:

Լյրէսբդ տէննէլու գու քան քաղաք քաղիօվ, գիդ գիդի պէս:

Սէննօղըն քիղմէն կու աունէ անմահական դիդ, դիդի պէս:

Լփ տիդէմէդ ժաժ իս դալի, շըխշըխկում իս ջիդջիդի պէս:

Լնչ կօնիս սանթուր, քամանչէն. զուքսբդ՝ չօնգուր, լանգ իս
անում:

Շուցիդ մէչըն վարթ, մանիշակ, սընբուլ ու սուսան իս շինի:

Վրու տէրըն բաղըն ինչ կօնէ, քու հուտըն ուհհան իս շինի:

Վրամին մէչըն անց է կէնում՝ մաղիրբդ էլքան իս շինի:

Լշխարբըն ծօվ, դուն մէչըն նալ ման իս դալի, լանգ իս անում:

Տասնեմէ դ մէկըն չ'ին ասի՝ Թէ գուղ աշխարհս քիչ զօվին .
 մննիշակ բաց արած ծօվին .

Իսս քու էշխին վրնց դիմնամ . ջուրըն տանէ Սայեաթ-Վօվին .
 Թէ տէննօղդ մէկ էլ տէսաւ, դիվանա դարանգ իս անում :

4759 Մարտ

Ելց ճոճա պոյնցօղպոյն Ե՛նց թոյն : ճոյնօն : թոյն
 ջանպոյն յոյնօն յոյն պ . թ . Յ . (Է՛ն էլ քիչ ք - Էնգի քոնի-յի
 հանգու՛մ Արու՛թինի (ասած) Մարտի վերջին քրօնիօնի 447ին)

Ինգի քոնի-յի — գոյնսգոյն : — Ինգի քոնի-յի — պր . նշ . ծածկոց : — Ինգի
 լիլ — փթթիլ : — Ինգի քոնի-յի — պր . նշ . զուգակշիւ հնչումն . նուագ .
 հոնգ անիլ — դաշնակէլ, եղանակէլ ? — Ինգի քոնի-յի — արր . նշ . փոր
 ձարար : — () Լիլ — ոլորիլ : — Ինգի քոնի-յի — մոլորիլ : — Ինգի քոնի-յի —
 շարժ գալ, շարժիլ : — Պալլոն — paillon, Ֆոյեալ — Օրոն —
 պճնաքարմար զգեստ . դաշիլ (զուգէլ) նշ . պաճուճէլ յարմարու
 Թեամբ, զարդարիլ : — Չոնգոն — քոնի-յի — պր . նուագարաններու
 անունն է : — Ինգի քոնի-յի — Թրք . նշ . առագաստ նաւու : — Ինգի քոնի-յի —
 se balancer : — Ինգի քոնի-յի — խելքից հանում էս, բանգի պէս
 գժվեցնում ու հարբեցնում էս :

Լ.Օ.

Լ շխեմէն էնպէս վառվիլ իմ՝ վունց Սէջլում եար իմ ասում.
 Վազալի տխուն կարօտ իմ՝ հիդ քաշվի սար, իմ ասում.

Վ աբբան իմ ծուցիդ նրանն,
 Հօքիս տամ շիմշատ կրանն,
 Իձաք սառկիմ եարի դբբանն, —
 Վրվիսօքբս քար իմ ասում:

Հաքիլ իս ատրաս խասեմէն,
 Իրմէցո՛ւ ձեռիդ թասեմէն,
 Համնշա էշխիդ բասեմէն
 Լ յրվում իմ, ճար իմ ասում:

Բաղ կու սիրիմ, ես բաղման չ'իմ՝
 Բաղի տիրուչն ճանանչիմ.
 Բրլբուլ իմ՝ սիրով վարթ կանչիմ, —
 Հիդ քաշվի խար, իմ ասում:

Սէջլիսնէրու խաղն դուն իս,
 Սանքէրումն տաղն դուն իս,

Սայեաթ-Վօլու բաղրն դուն իս, —

Աբրտ իմ, բառ իմ ասում:

1757 Ապրիլ 5:

Ձեռագրի նշանակումը: Վերջինս: ց: Վերջինս: ց: ց:
 ց: Նույնպէս ըն Նույնս: (Արտ. Վերջինս 5-ին քրոնիկոնի 445-ին
 Իս իսպն էն ձեռնով՝ Բլբոնն նստած է վերինն լաւ փնչէր նս վերին հոմս:)

Ս. անց — որպէս: — Հիտ Գուլի — se retirer: — Վերջ — ընդ
 գլխով իմով • գրոց քերականութեան յոգնականի գործիական
 հոլովի օ+ (աւք) վերջաւորութեանով գործածած բառերն, ընդու
 նում են ընդ նախդիրով գործիական և ուղղական հոլովում դրած
 բառերու նշանակութիւնն • երբեմն վեր են առնում ևս պարս
 ական հոլովի նշանակութիւնն, ասում են գիշօ+ (par village), գիշ
 ցօ+ (par rue, par bazar), գիշօ+ (autour de la tête, audessous de la tête) •
 առհասարակ քիչ են պատահում էս ձևով գործածած բա
 ւերն: — Բարձր — պր. նշ. պարտիզպան — Տեղում — տիրոջ • Գէր
 բառի տրական և սեռական հոլովի ձևն է:

Ինչպէս լին վուր խօսեցնիս. լալ անիւրն ինչին է շահ,
 Սանգըն վուր սեւադէն նընգնի. ալ անիւրն ինչին է շահ,
 Սարթ վուր քու խօսկօլ մէռանի, գալ անիւրն ինչին է շահ,
 Պատանքըն մէ աանգն է հէրիք. չալ անիւրն ինչին է շահ:

Սարթ սիտի Թանգ հախ տայ, առնէ խօսկիրըն փիր ուստագէմէն.
 Սանգըն ուսագէրուն ծածկում է, հու ջրէքըն լիքն է սագէմէն.
 Թեգուղ զար զարբար հաքցընիս, վուր չ'ըլի ասըլ ջագէմէն.
 Սիւ Բարբի ճակտի վըրայ խալ անիւրն ինչին է շահ:

Լալ մնրթն էն է՝ սիրօլ անէ բարի հրիշտակներու կամքըն.
 Խմաստունիւրըն չը տէսան էս աշխարիս հուան ու համքըն.
 Չուրս գըլխանի ուշի վըրէն աջալըն դըրիլ է Թամքըն.
 Լալխարըս միգ մընալու չ'է, մալ անիւրն ինչին է շահ:

Սէր ու մանուկ բաժանվեցան, մանուկն էնդուր ունի լալու.
 Ստանէն մէ դամբ է տըրի Լ'Թամի զաթըն վալրսալու.
 Շատըն սատանէն է տանում, վիըչըն մընում է վայ տալու.—
 Սուր չ'է Սուսիէլի նըման, կալ անիւրն ինչին է շահ:

Շուռ էրիտ չարիս ու փալագըն դօլլաթըն, միգնից խըռօլ ա.
 Սում հաքին հին շալ ին տէսնում, էլ չ'ին ասում՝ Թէ էս օլ ա.

Լյարօւտի մէկ մը՝ չլամ չ'ունիս, էնդուր կու լաս Սայեաթ-Վօլա.—
Չարեքըն դիղդղ չ'ին գիդի, փաւ անիլըն ինչին է շահ:

1759.

Ճճճճճճճճճճճ Գ. Յ. Յ. (Քրօնիկօնի 117րև)

Լալ—բէդասւ մնորդու անյարմնր և կոպիտ խօսելն էնքան կու
խնդացնէ՝ որ լաց ըլիլն էլ տեղ չ'ի ունենաւ.— Սէլօթ—արբ.
նշ. սևու թիւն.— Լալ անիլ—նեքիէլ 'ի գոյն կարմիր. էս երկրում
միշտ եղել է՝ երեսին կարմրադէղ և սիպտրիադէղ քսելու սովու
ըու թիւնն.— Ղաւ անիլ—այսինքն՝ մեռելու վրայ գալն.— Պա
թաթ—պատան.— Շէրիտ—հերիք.— Ղալ—գոյնագոյն. պր. նշ.
երկգոյն մնալ.—

Լալօթ—պր. նշ. քաջատոհմիկ.— Սալ անիլ—խաւ քաշէլ,
խաւ շինէլ:

Շահ—համ.— Ղալիանի—գլուխ ունեցող. անի մասնիկն նշ.
ուներն էն բանին, որոյ վերջին դրած էս մասնիկն, ասում են որթա
նի, չէանանի, ակնանի, զաթանանի, ևն.— Լալ—թրք. նշ. օրհաս.—
Թաթ—թամբ.— Սալ—արբ. նշ. ինչք. ճալ անիլ—գանձ կուտէլ:

Ղալի—ուսկան, ցանց. էս տեղ նշ. որոգայթ, դամ.— Սալ
ալ—որսալ.— Սալիլ—վերջ.— Սալիլիլ—Սալիլ յեբրուսացի
(տէս Լյրկրորդ թագաւորութեանց գլ. խ. 16—25):

Շալի—ալ—շուրջ սալ, դարձուցանէլ.— Ղալի ալիլ—
ընթացք. պր. լալի, արբ. Ֆէլիլ նշ. շրջանակաւոր շարժումն,—
ամենայն շրջանակող և պարտող իր.— Շալի—chalei—Լյարօթ,
էրբթ—խոցաւոր, վիրաւոր.— Պալ—պր. նշ. բարի աստղ, աջու
դու թիւն բողբի. հմայութիւն. իլ անիլ—հմայել. ասում են ևս
իլ փոխ

ԼԼ

Լճխեմէղ անդանակ էլայ, եկ մօրթէ՝ ջալլաթըն դուն իս.
 Ս'ի սըբանի հասրաթէմէղ, սըբտիս խըջալաթըն դուն իս.
 Թաքալուրի քարխանէմէն դուս էկած խալաթըն դուն իս.
 Հինդ ու Հաբաշ, Լ'քաբըստան, Խօրասնու Վալաթըն դուն իս:

Լարկ էրէսըդ՝ կըրակ նընդած օսիու նըմնն ջիւանում է.
 Լնդու համն քու տէննօղի խիլքըն գըլխէն հիւանում է.
 ()վ չ'է տէսի, տիսդ է ուզում. օվ տէննում է՝ միւանում է.—
 ()սկէ վարաղօվ վարաղնած սուրաթ, մաքաղաթըն դուն իս:

Շատըն քու էլխէն կու մէննի, չ'ի դիմննա ինթիզարի.
 Տարէնըն մէ գամ բաց կու ՚լիս մնաթահ շահրադէլ բազարի.
 Լընէգըլի քու տիրուչըն՝ մըտիկ տալէն չ'ի բէզարի.—
 Լ'ման ու ձըմէնըն ծաղկած գուլբաղ ու բաղաթըն դուն իս:

Ս'ուզդ ունէ էն նաղըջքարըն՝ վուր Թահրըդ դալամօվ հանս.
 Ղակտեդ ունքըդ չ'ի կարա գա, քանի գ'ուզէ վուր շատ ջանայ.
 Լնդու համն ծարալ մարթըն՝ քու ջըրէմէն չ'ի կըշտանա,—
 Շիրազու շուշումըն ածած՝ նաբաթէ շարբաթըն դուն իս:

1. Զար քանի ժամանակ է, [Ժաբ գիղէնամ տարիդ, էրնէկ.

1) ունց ուտիլ գ'ուզէ, վունց խըմիլ՝ մնդըդ նըստող էարիդ էրնէկ.

Մացվիլ իս կարմիր վարժի պէս, վա[ժու[ժ սոււանբարիդ էրնէկ.

Մըլբուլին լալօլ ման կօծիս գիշիր ցէրէկ խարիդ էրնէկ:

Հուտըդ աշխարըս բըւնիլ է, բէրնումդ ունիս զանջափիլըն.

Կանց քիլ լալ հուտ չ'ի ունէնա Հընդու էկած դարանփիլըն.

Գիշիր ցէրէկ զուքսիդ մէն իս, ձէսիդ ունիս զանջափիլըն.

Վիբչում է ալ պըռօշնէրուդ՝ ունքիդ «մանգարէդ էրնէկ:

Շատըն հասրա[ժէդ կու մէննի, սըրտումըն կ'ունէնայ զարուբ.

()լ չ'է տէսի՝ մէկ սիս կօնէ, օլ կու տէսնէ՝ հազար հարուբ.

Մու զա[ժըն քու նըման կու'լի, կըշտիդ ունիս օսկէ բարուբ.

Մըլբա մէկ էլ դէդէն բէրէ՝ նըման բարէբարիդ էրնէկ:

Ս'է նաղըդ Լ'ըբ անցկացաւ, մէ նաղըդ Հընդըստան գընաց,

Ս'է նաղըդ Վ'ըրիմ անցկացաւ, մէ նաղըդ Վ'աղըստան գընաց,

Ս'է նաղըդ Ս'ըրումէլ կացաւ, մէկըն Փըւանգըստան գընաց. —

()լ քու սուրա[ժըն տէսնում է, ասում է՝ [ժահարիդ էրնէկ:

Լ'ընդամենը, Սայեաթ-Նոփա, խօսկըդ ասան ըամհուբասով .
 Սազին խելքըդ չը տանուլ տաս էտ խխալով, էտ հալասով .
 Չէնիդ բընածըն բըրու է . ածան, — խըմինք օսկէ Թասով .
 Ըստ աջայիբ մէյմանդար իս, սուփրի սազանդարիդ էրնէկ :

1755.

ցեց ճնայօրճան Եճօյօթճօ ճնօճօթճօճօն այ . Յ . Յ :
 (Եսպէս Արաթինի ասած չքօնիօնի 443ին.)

Սն օճիլ — տեղէ տեղ տանիլ, mener: — Օրոր — արբ . նշ .
 անձարու Թիւն ? — Սորոր — խանձարուր (պարոյր ?) : — Ղէք —
 վրց . նշ . մայր : — Տանուլ քու — և քանիլ բայերն՝ Թղտի խաղում,
 կամ մէկ ուրիշ փողով խաղում (իօմար), ունին իրանց համար
 սեպհական նշանակու Թիւն . քանիլ նշ . 'ի ձեռս բերել, gagner au
 jeu . քանուլ քու նշ . կորուսանել, perdre au jeu . ասում են՝ ըղքում,
 նորքում շաք էքուլ քորոյ, քանուլ քուի . քորօճ . նշ . avec gain, քու
 նուլ քուօճ նշ . avec perte . ասում են՝ քորօճ է՛ն, քորօճ ունէ՛ն, քու
 նուլ քուօճ է՛ն, քանուլ քուօճ ունէ՛ն . քորօճ, քանուլ քուօճ լի է՛նուլ
 (վեր կենալ) . բայց քանիլ սովորաբար նշ . prendre, porter, supporter,
 souffrir . քանիլ քու, ևս քանուլ քու նշ . faire prendre: — Հովն —
 հովն — պր . նշ . մէկ բանի համար սեր ունենալն, passion . փափսգ,
 envie: — Սէյմանք — պր . նշ . հիւրընկալ, ասպնջական: — Սոխ
 բ — պր . նշ . սեղան կերակրոյ, և սփռոց սեղանոյ (nappe): —
 Սոլմանք — պր . սոլմանք նշ . նուազածու, սազ ածօղ :

Պատասանողը սիմ ու շարբար, նամ շաղ էկած ու հան է.

Ունքիրը դալամով քաշած, էրէսը զարնիչան է.

Լ'կրուքնիրը լալ ու մարբրիտ, ունգիդ մարթ կու երանէ,

Թաք էս մէննիմ՝ դուն սաղ ըլիս, էշխըդ իմ գերէզման է.

Վազիդ մէննիմ, նազ մի՛ անի. նազըդ ինձ կու սըպանէ,

.....

Ունն օր կանց միզի լալ սիրիս՝ Լ'ստուած չարին թամնամ.

Պիդարեդ կարօտ մընացի էրկու տարին թամնամ է,

Թաք էս մէննիմ՝ դուն սաղ ըլիս, էշխըդ իմ գերէզման է.

Վազիդ մէննիմ, նազ մի՛ անի. նազըդ ինձ կու սըպանէ,

Թաւամէցաւ կարմիր վարթըն, բաղըն բըլբուլ չ'է գալի.

Սիրտըս եարալու շինէցիր, էրվում իմ մըրմընջալի.

Լ'շխէմէդ հիվանդացիլ իմ, պառկած իմ դըժար հալի.

Թաք էս մէննիմ՝ դուն սաղ ըլիս, էշխըդ իմ գերէզման է.

Վազիդ մէննիմ, նազ մի՛ անի. նազըդ ինձ կու սըպանէ.

Ս'էջումի պէս սարն իմ նընգի, Լ'էյլումէն խաբար չ'ունիմ.

Լ'շխէմէդ սիրտըս էրվում է, հօվանալու ճար չ'ունիմ.

Լ'ստուած վըկայ, աշխարումըս էս քիզ ամէլ եար չ'ունիմ.

ԽԻ՛.

Եւոր, քիչ խելի զավալ չ'ըլի՝ քու դուշմինն շառ բացարած.
 Հուտրդ աշխարքս բըննիլ է՝ բալասանի ծառ բացարած.
 Թըխտիրդ օսկէ վարաղօլ Մ, սմալուր իս՝ ճառ բացարած.
 Տէսնօղըն շարքըն չ'է գէգի լոռնի՝ սոքա պայծառ բացարած:

Լ, մէն մարթ չ'ի կարա մըտնի՝ էշխիդ ջուրըն հիգ է դառն.
 Սըսնում է եարսուն կարմինջըն, չ'ասիս՝ թէ մէ գիդ է, զալում:
 Ունքիրդդ սուլ սոքա է. թէրթէրուկըդ նիտ է, զալում.
 Սըսնօղըն էլ չ'ի դուս էհա՝ դուս մահու սրտճառ բացարած:

Բարակ մէկըդ՝ զարդուղամիշ. էրէսըդ թայգուլի նըման.
 ()ըն կարսուն ոսնգ կու փօխիս, վունց մէկըն չ'է տօլի նըման.
 Եփ խաղում էս՝ վառվըռում իս օցի բէրնի հուլի նըման.
 Սութըն տիղըն լուս իս տալի առանց կըրակ վառ բացարած:

Բարովին բարով չ'իս տա՝ թաքավորի սալամի պէս.
 Չէննիրդդ՝ սիպտակ մսքաղաթ, լիզուդ օսկէ զալամի պէս.
 Օլարուզարբարէ դըրօշա՝ ման իս գալի ալամի պէս.
 Տէսնօղըն էնպէս կ'իմանայ՝ Շահ իս գալի ջառ բացարած:

Թէ մնարդ պատահի օձին էնպէս խաղալիս, պէտք է իր հաքին կապուտագոյն շապկի ընկերն (վարտիկ) ջրում Թաց անէ, և Թաքուն էդնէմէն մծա գնալով օձի վրէն փռէ էն Թաց շորն, և օդումն մնացած հունն բունած, պիտի շտապի՝ որ մէկ գետով կամ գնալուն ջրով անց կենայ. Թէ չէ՝ օձն իսկոյն էդնէն կու նընգնի (զհետ կու պնդի), և հարցուփորցով՝ գետնից ու օդից, Թուաւորից ու սողունից, ծառից ու քարից տեղեկուԹիւն առնելով, կու գտնի յափշտակօղի ճանսապարհն. բայց երբ որ կու գայ գետի ափն՝ ջրից լուր հարցնելու, ջուրն պատասխան կու տայ. հէնց է՝ էլ նոր է՛ էլէլ, բռնէցք իբրբէր չ'ունի՛մ: Ս'եր երգիչներն միշտ գործ են ածում էս բառն՝

Պարէիբրդ էրբէ է գուի՛ն՝ հէնց գիտում է՛ն օյն հուլ էն:

(Սպարն-Յլան):

Սլան—արբ. նշ. ողջոյն:—Սլան—գրիչ:—Սլան—գրչակ:—
Սլան—պր. նշ. դրոշակ, և նրա ծայրին եղած արծաթի լուսնաձևն:—Սլան—պր. նշ. զօր, զօրք:—Սլանէլուսն վրայ—քան զմեռանիլն իմ, քան զմահն իմ:

ԽԵՆ

Վհանի վուր ջանն իմ՝ եւոր, քի ղուրբանն իմ. աբա ինչ անիմ՝
 Ըրտասունք հանիմ, շատ հօբուց հանիմ, — եւոր, ղաղէղ տանիմ.
 Ըսիր. « Զէյրանն իմ. » Թուղ քի սէյր անիմ. եար, մրտիկ անիմ.
 Ս՛ուտ բաղէն նազօվ, քիզ գօվիմ սազօվ, եար իլթիմնազօվ :

Սաղիրըդ դաստա, պրոօշրդ փըստա. հէյրաննի վախտ է,
 Ե՛կ նընգնինք յօլըն՝ վուր հասնինք գօլըն. Զէյրաննի վախտ է,
 Բըլբուլըն վարթին, վարթըն բաղին. սէյրաննի վախտ է,
 Ս՛ուտ բաղէն նազօվ, քիզ գօվիմ սազօվ, եար իլթիմնազօվ :

Շուռ գանք հանդամօվ. երկնային նամօվ Թուփըն Թացվիլ է,
 Խաղ կանչինք հանգօվ. լաէքն ոանգօվ, վարթըն բացվիլ է,
 Սուսան սընբուլօվ, ղարիբ բըլբուլօվ բաղըն լըցվիլ է,
 Ս՛ուտ բաղէն նազօվ, քիզ գօվիմ սազօվ, եար իլթիմնազօվ :

Պատվական շինած, նըման նըմանած Վէյլու դիդարին.
 Եւոր, ուչկըս գընաց՝ մնաղիրըդ մընաց վրայ մուհաջարին.
 Բաղըն զարթարած, բըլբուլըն քընած վարթի սաջարին.—
 Ս՛ուտ բաղէն նազօվ, քիզ գօվիմ սազօվ, եար իլթիմնազօվ :

Հաքիլ իս ատրաս, Թուրլու զար ու խաս՝ սալբու դալ բօվուն.
 Զէուիդ ունիս Թաս, լըցնին ինձ տաս՝ ղուրբանն իմ + շուան.

Թաք դուն բաղէն գաս՝ անխ մաննէ մաս քու Սայեաթ՝ Վօլունս
Ս՝նւտ բաղէն նազօլ, բիզ գօլիմ սազօլ, եար իլթիմազօլ :

1757 Մայիս 2:

ցեց ճոյսօրճան եճօյթօթօ օճնօճն հոճօ ոճ Ե՛ճճճճճ :
Յճնօն : ծ : յճճճճճճճճն սյ . Յ . ց . (Եսպէս Արուժիկի ասած
Բուրճի լիւի, Կարճի գիւի Խաղի հանգում . Մայիսի 2ին Քրօնիկօնի 445ին)

Լ. ք — սպար — հօտ — յոգւոց — Տէրան — պր . այժեանս —
Սէյր անէլ — բերկրու թիւամբ և հիացմամբ մտիկ անէլ : — Փոք —
պր . նշ . պիստակ , փստուղ . շրթունքն նմանեցնում է փստուղի
ծայրի ճեղկուածին և նրա կարմրագոյն կեղևին . Վարսիկ բանա-
ստեղծն՝ բացարաժ պտտիկ բերանին ասում է ինքն ինքն (ծի-
ծաղօղ պիստակ) , նոյնպէս և նուրբ հասակին ուրիշ բէլան (գնա-
յուն նոճի) : — Ալ — թրք . նշ . անսպատ . դաշտ , տափ : — Ղալ —
թրք . նշ . լիճ : — Սէյրան — պր . նշ . ճեմնանս , promenade : — Հան-
ք — պր . նշ . կարգադրու թիւն , կարգ : — Ալ — լույ , լուի — պր . լուի ,
լուի . նշ . կակաչ (tulipe) , որն որ ըլում է բազմատեսակ և բազմե-
րանգ : — Երբ — երես . գեղեցկու թիւն : — Ս — հաշտ — Սրացիք
ասում են ճաշտ , նշ . balustrade, grille de fer : — Ս — դալ — դալ
թարում գրած էր սուլթան , բայց անյայտ է միտքն . կարելի է
թու բառի տեղ պատահմամբ գրվիլ ըլի քաղ . բառն քալ թրք .
նշ . ճիւղ . սուլթան քալ քալ — նոճի ճիւղի նման հասակին
(բոյն) ? նոյն նմանութիւնն գործ է դնում ևս Լ. դամ աղբարն՝

Գեարդանդ սուրահի է , բոյիդ սալի դալ , սիրեկանս :
Վալան — բեզ ? :

Մօղըդ նըստողըն կու հարփի՝ դուն բանգ ու բօզա իս, ազիդ .
 Գիվանսա-Վասչոււ կու շինիս, տէսնօղին՝ ջազա իս, ազիդ .
 Ինչ տիղ կու՝ լիս շնուք կու տաս՝ մէջլիսի մնազա իս, ազիդ .
 Մազէն՝ մէ սահաթ լալ կու՝ լի, դուն համնն թազա իս, ազիդ :

Մէ խօսկըդ կանց շաքար քաղցըր , մէ խօսկըդ վառ՝ քուրայ-
 քուրայ :

Մէ նըմանըդ ուշի նըման, մէ նըմանըդ ջուրա-ջուրա .

Մաբարիտօւ լիքըն կալ իս, սաղափնիրըդ թուրա-թուրա .

Երծըթէ կօխպէքօլ կօխպած, դուն, օսկէ ուզա իս, ազիդ :

Երէսըդ սուլուտլան արիվ՝ քանի կ'էհայ կու զարգանայ .

Թաքավուրի քարիտնի զար՝ ծառըն ծառէն չ'ի թօգնա .

Թե սուչ ունէնամ սըպանէ, թէ չէ՛ նահախ մի՛ բարկանա .

Մէ ձէւըդ ջուր, մէ ձէւդ արուն՝ ջալլաթի ջազա իս, ազիդ :

Տէսնօղըն նախըդ կու տընդդէ էն . . . բուլի պէս .

Չընի տակէն նուր դուս էկած, արիվ դիբած սընքուլի պէս .

Թուղ վըրէդ լալօլ պըտուտ գամ՝ վարթի կարօտ բըլբուլի պէս .

Գուն ինձնից շուտօլ մի՛ թըւչի՛ շախարդան, բազայ իս, ազիդ :

Լչշխէմէդ հիվանդացիլ իմ՝ վունց զարար, վունց շահին ասում՝
 Հէքինիրրս օփսուտում ին՝ ծընգան տալով վնյ ին ասում՝
 Կանչողըս դարդակ է գընում, ան Սայեաթ՝ Լօվա, ին ասում՝
 Թաք դուն տիս գաս, վիր կու կէնամ, — [Թէ սագիս՝ սաղա իս,
 ազիզ :

4758.

ցնց ճոյցօրճոն ճճօրճճօր յօրճօրճօրճօր յո. ծ. յո.

(Եսպէս Արուսթեի ասած բրօնիկօնի 446ին.)

Բօղո—արբեցուցիչ խմիչք (ըմպելիք)՝ որն որ կապիտու լեռ
 նականք շինում են կօրեկից. սա շինվում է ևս բրընձից—(Բօհ
 լու—սա պիտի ըլի են աստուածասէր և իմաստուն [Թաքուտըն՝
 որն որ իր աթոռն ու հարստութիւնն է [Թող իր որդուն, ու ինքն
 ապրում էր, հոգին շահելու, ջուր կրելով Բաղդադ քաղա
 քում, ճարածն էլ աղքատներուն էր բաժնում. խտասիրտ քա
 ղաքացիք նրան դրին անունն բէվնոյ կամ Խէւ (Բօհլու—Պ
 լու—պր. նշ. պատիւ. տանջանք) — Սօղէն—ճօղ բառն [Թիֆլի
 ղէցիք սովորաբար գործ են դնում նոգէր (նոր եկած պտուղ)
 բառի տեղ) —

Բօղոյ — պր. նշ. հնոց կամ հալոց, որ տեղ հալում են
 պղինձ, արծաթ և ուրիշ մետաղ. բօղոյ ասում են և՛ հնոցին,
 ուր կիր և ագուռ են էրում, (Թրծեն) — Պօղոյ ջրոյ — պր. նշ.
 տեսակ տեսակ — [Թօղոյ ջրոյ — տեսակ տեսակ — Սօղէն—
 կուպղ (արբ. ղոֆլ). սրանից գոյանում է բայն հօդիլ կամ հօշ
 դիլ նշ. աղխել. փակել — Սօղո — վրց. ևս. ասում են՝ դրան
 փեղկի ժապաւինին խափած երկրթէ շղ[Սայեաձև ճանկին, որն որ
 հազցնում են՝ մէկէլ փեղկի կամ դրան սրունքի (չարչու, շուր
 ջանակ) երկթէ կոճակի վրայ :

Ըրէվ—արեււ—(Գրքի մէջ—էս նշանակում թէ նուր գործած էլիս
 (Թիֆլիզեցիք սովորաբար ասում են Բարգանալ (barganal), Բարգան-
 Բէն. զի Բարկիլ (barkil), Բարկէնալ (barkénal) նշ. անսուբանալ : —
 Շ—Վարդան—վրց. շ—Վարդէնի. նշ. բազայ :

Ս—յ—էս տեղի բնակիչք՝ նեղութեան կամ արտուսալու ժա-
 մանակին, ունին սովորութիւն ձեռն ծնգան խփելն՝ Վյ կամ Կոն-
 ասելով : —Ս—Վարդ—դատարկ՝ կանչողս ինձ իր հետ չ'է տանում.
 Սրակիլե-Իրանի և (Թիֆլիզեցւոց սիրեկան Սայեալթ-Վոլէն ,
 փողոցի կամ հրապարակի աշուղներէն չ'է եղել : մէկ խրախմանք
 և մեծարք շնորք չ'էր ունենալ, թէ չ'էին հրաւիրել էս հոգեւրի
 խաղ-ասողին և քաղցր սաղ-ածողին. էնդուր էլ՝ ինքն իր արժա-
 նաւորութիւնն իմանալով, ասում է իր սիրեկնին՝ որ է՞նչըն՝ Կէ
 Կէն Վարդէն է Կոն : —Ս—յ— պր. Կոն նշ. ևս՝ կարգադրու-
 թիւն որպիսութեան . զէն մարտի. պատրաստութիւն խրախմա-
 նութեան. բայց էս տեղ պիտի նշանակում ըլլի՝ յարմարող, — Բէ
 Կէն Կոն է—[Թէ սաղիս (նուագարանիս) յարմարիչ (սարքող,
 Բարքող, accordeur) էս :

ԽԻՒ

Ընդաճ՝ արն, բարիթալուր,
Պրնն հեղըն խաղ մի՛ անի,
Եարի սիրողըն դաղ մի՛ անի,
Լստ կըբակըն չաղ մի՛ անի.
Չաղ շուռ արի՛
Եարսուն տարի,
Եարին բեղամնղ մի՛ անի:

Բեղամնղ չ'ըլի միզանից,
Չը հիռանայ անմիղ բանից.
Եարըն նաղով հօբիս հանից.
Հանած ծառ է,
Լջիսով վառ է,
Չ'ի վախէնա Սուլթան Խանից:

Խանի պէս դիվան իս անում,
Շահզադի պէս սան իս անում,
Լստ ինչթալուր բան իս անում.
Բանը բանդ է,
Պուօշրդ դանդ է,
Վաղցըր լիզվով քան իս հանում:

Չան չունիմ եարի ձեռնեմէն,
 չիվանդ իմ էշխիդ կըռնեմէն,
 Ղիդ անիս ծուցիդ նըռնեմէն.

Վըռնիդ օսկօվ,

Վաղցըր խօսկօվ,

Արակ իս վէր ածում բէրնեմէն:

Բէրնիդ մէչըն լալ է, գօզալ.

Չաքիդ զարըն ալ է, գօզալ,

Լստ ինչպէս խիալ է, գօզալ,

Լստ խիալօվ նազ իս անում. Լսար, ամնն:

Վազ իս անում իխտիարիս,

Չիդ աշխարիս բարեբար իս,

Չընդու եկած զալամբար իս.

Վալամ քաշած,

Չանս է մնշած,

Չանս հանեցիր՝ ջարդեբար իս:

Չադուբար իս փէլ ու փանդօվ,

Շիրազու շուշա իս զանդօվ,

Լսնիբանդ իս խաթաբանդօվ.

Չամ հալիլա,

Լալ ու թիլա,

Չանս հանեցիր էտ փըրտանդօվ:

Լստ փըրտանդօվ հաճ իս անում,

Ղաստամազըդ նամ իս անում,

Լ՛քա խաթրըդ ջամ իս անում՝
 Տ՛ամ իս Չինի,
 Գ՛օշդ է սինի,
 Շ՛ամննիրըդ դամ իս անում՝

Գ՛ամիւ դավրան իս համնշա,
 Գ՛աստա դաստա մնզրդ քաշ ա,
 Հաքածրդ զար ու զումնշ ա՝
 Գ՛ումնշ զարօլ
 Կու լայ տարօլ
 ()լ քիզի գու քայ թամնշա՝

Թ՛ամնշա իս՝ վարթի ուանգ իս,
 Ն՛օլ տէսած օսկու մահանգ իս՝
 Սանթուր ու քամննշա չանգ իս՝
 Լ՛արակ ձէնօլ տաղ իս անում՝ Լ՛ար, ամնն՝

Սաղ իս անում՝, դուր իս գալի՝
 Լ՛աղչի մէչըն ջուր իս գալի՝
 Փունջ մննիշակ նուր իս գալի՝
 Ն՛ուր գօվիմ՝ քի,
 Լ՛նպատմչի,
 Ս՛արթի մէչըն շուս իս գալի՝

Շ՛ուս իս գալի բլբուլի պէս,
 Հ՛ուտրդ գու քայ սընբուլի պէս,

Սուփրի մէջըն թայգուլի պէս·
 Ղաստա կապած,
 Ուէհնին կը պած,
 Բաց իս էլի դուն գուլի պէս·

Ղուլ իս կօկօր արեւ-ալու,
 Ղ'իս թառամի, արեւ-ալու,
 Թաքալուր իս ճարեւ-ալու·
 Բարօլ տամ քիզ, —
 Սըտիկ տու միզ
 Ղէ թէ ամնօլ, — օրեւ-ալու

Ղըն ի օրըն շատանում իս,
 Լշխի մէջըն մօղանում իս,
 Սըրտի դարդըս հիդ անում իս·
 Հիդ արն, ախ
 Թէ թարիբ իս, —
 Խելքըն գըլխէս հատանում իս·

Տարար խելքըս, հէյրան արիբ·
 Բարակ միչկըդ սէյրան արիբ,
 Լա կըրակօլ բիրեան արիբ·
 Հալբաթ մահիս հազ իս անում· Լար, ամնն·

Հազ ջննիմ խային եարեմէն,
 Ղ'իս ջոգիում անդին քարեմէն,
 Թաք ջննցիկէնաս իղարեմէն·

Իղրար սնիս,
 Հօբիս հանիս,
 Պըրծընիմ ահ ու զարէմէն

Լհ ու զար իմ քաշոււմ, աման.
 Վիւնից ուրիշ չունիմ գուման.
 Ծուցիդ մէջքն չայիր չիման.
 Չի՛մն ու՛ի՛ն.

Սուրախաս իմ,
 Սըրտումն ունիմ իղրար իման.

Իղրար իմանէն չ'անցկէնամ,
 Լուանց քիզ մին օր վննց կէնամ.
 Լեքնումըս դընիմ սանձ՝ կէնամ.
 Սանձահարիմ,

Սիրտըս վտուիմ,
 Լնհընանալու գանձ կէնամ.

Պանձ իս սիրով ու սիրէկան,

Վիմէթ ունիս անգինական,
 Լալ ու ջալահիւր սրատլական.

Պատիլ անիմ՝
 Վանի ջան իմ՝

Չուն աշխարս է անցօղակա՛ն

Լնց մի կէնա՝ թէ հալալ իս,
 Սի մօր ծըծած, մի մօր դալ իս.

Վարուլ անիմ թէգուղ հալիս՝

Չուցի իլթիմուղ իս անում. Եար, աման.

Ի վթիմնադրս էս է, ջանըմ՝

() րըս հեղըդ կէս է, ջանըմ՝

Լ շխըն էստու պէս է, ջանըմ՝

Ջ անըմ, ջան իս,

Լ ջնըմնն իս.

Լ շխարս ուս ու տիս է, ջանըմ՝

Իւս ու տիս արն, իմնցի՝

Ս ըտիկ արն աղ ու հացի՝

Թ աք իղրարին դըրուստ կացի՝

Կնց իղրարին

Լ հէ շարին՝

Լ փ մէռանիմ վըրէս լացի՝

Լ աց ըլիս՝ ապըդ զայ անիս,

Լ աստա ոէհան փայ անիս,

Լ րտասունքըդ՝ լայ անիս.

Չ աու ջուր իս,

Ի իստ տըխուր իս.

Լ դաւաթըդ Շ ահի անիս:

Շ ահի զարիւթ Բ Է աղըն՝

Չ ի հարցընի դուգուն դաղըն.

Ս նյ թէ էլ չք խօսիս վաղըն.

Ս աղըն կու լամ,

Վ ըստիմ ու լամ,

Լ սիմ բարի թափուր խաղըն:

Վաղ իս էլի, Սայեաթ-Վոլա.

Վաղ իս էլի, Սայեաթ-Վոլա.

Վաղ իս էլի, Սայեաթ-Վոլա.

Ղալուխըդ փիանդաղ իս անում. Նար, աման

ցեց: ծոօ: օձցօն: յձօն: ոձօնձ. ձօյցօնձն: ճօյցօնձն
(Նպակու լաւ բարեխաղութեամբ, երբանա, Արուսեանի ասած)

Վարելուձոբ—արբ. բնորդ նշ. ձև բանաստեղծութեան. բաժնի—
արբ. նշ. երկայն. բնորդ ձև—երկայն ձև քնարական բանաս-
տեղծութեան. սրան ասում են ևս շինջիւղին նշ. շղթայա. նե. —
Վաղ անիլ—խաղալ, զուարճանալ. —Վաղ անիլ—խարելի—Վաղ
անիլ—արծարծել. գրգռել. —Վաղ—պր. նշ. զուարթի—Վաղ Գղ—
անուկ նշ. շինչի—Վաղ—Վաղ. նշ. համար. ան անիլ—համար-
ելի—Վաղ—պէս. տեսակի—Վաղ—պր. էս տեղ նշ. խարել-
ութիւն—Վաղ—պր. նշ. հոգի զգայական. խոսակցութեան մէջ
սովորաբար նշ. հալ, սուղջութիւն. ուժեղութիւն սուղջութեանից—
Վաղ յէնեմէն—եարեմէն. նոյն զօրութեան լ ասում է
և ջահել—()ղլանն

Վաղ ջանա քու յէնեմէն թամամ դարբեգար է, սիրուն.

որ տեղ աս յէնեմէն նշ. քեզանից, ՚ի քէն. նոյնպէս էլիիք հոնե-
մէն նշ. էշխեմէն. հոնեմէն նշ. թեկն. կողմ:

Վաղ աս յաղ—նկարած—Վաղ աս յաղ—պր. նշ. կատարութե-
ութիւն. աշխատութիւն—Վաղ—պր. նշ. շինչի—Վաղ յաղ—
Վարսից ճարտարապետներու սովորութիւնն է՝ պատել սենեկի
ձեղունն (օձօնք) արուեստաձև դասաւորած և մէկ մէկու հետ կա-
պած փոքր հայելիներով. ասիլ—պր. նշ. հայելի. բնորդ—պր. նշ.
կապի—Վաղ—բնորդ—պր. նշ. երեսնասից ու փոսկրից դրուագ,

incrustation:—Պճ — պր. նշ. հայեւոյ անակիւ:—Չալիւ — հա-
 յեւիւ—Փրեանք — պր. նշ. հնարք:— Չալ — արբ. նշ. հոգ. հաճ
 անիւ—սանձեւ?—Պճ — պր. նշ. մէկ հաշիւի գումար. եւթը ջճ
 է. անոճ նշ. երախտիքդ միասեղ գումարում էս. բայց վերջի
 նշանակուլթէնով ասում են ջճ քաւ. ենդուր էլ կարելի է ևս կար-
 դալ եւթը ջճ — պր. նշ. միամիտ:—Չնիւ—Չնու:— Սիւնի—պր.
 նշ. կերակրոյ սկաւսուակ՝ պղնձից, արուրից կամ ուրիշ մետա-
 դից:—Սաճ — պր. նշ. որոգայթ. ուսկան. քաճ անիւ—որսալ. ուս-
 կանեւլ:—Սաճ քաճ — պր. նշ. ցնծուլթիւն:—Սաճ քաճ քաճ —
 փունջ փունջ:—Սաճ — քաճ է, կախ է:—Սաճ — արբ. նշ.
 տեւորան. թաճ անիւ — մտիկ տալ. թաճ քաճ — գալ մտիկ
 տալ:—Սաճ անիւ—faire de la musique, սաճ աճիւ:

Սաճ — պր. նշ. վարդ:—Սաճ — կոկոմ. Սաճիք ասում են էւ-
 յիւ:— () շէ է շէ — օր յօր. օրէ օր, օր ըստ օրէ. առ այժմ աչքի
 տակս ունիմ սրան ու յօրէն է քէնն (յայտհետե) մակբայն, որ տեղ
 գործ դրած ենք տեսնում հոլովակերտ նախդիրնէն է և յ:—
 Սաճ անիւ—հաւաքեւլ. կուտեւլ:—Չիք անիւ—բաց անեւլ, լուծա-
 նեւլ, defaire, delier:—Սաճիք — արբ. նշ. բժիշկ:—Սաճ — ասում
 են ևս ժէլ նշ. մէջք:—Սաճ անիւ—այրեւլ, խարակեւլ:—Չալ —
 արբ. նշ. յօժարուլթիւն. փափագ. հալ անիւ—ստորժեւլ:

Սաճիւ — ջոկիւլ:—Սաճիւ — պրճանիւլ:—Չնիւ — պր.
 նշ. մարդ դալարի, կանաչ տափ:—Սաճիւ — պր. նշ. արձա-
 կուրդ:—Սաճիւ — պր. նշ. երդումնով (օրթում) հաստատած
 խոստումն. դաճն երդումն:—Սաճիւ — անհաստատ:—Սաճիւ —
 էւն — անցատուր. ուրիշ խաղերումն պատահում է նոյն նշանակու-
 լթէնով և բանն անցորէն:—Չալ — արբ. նշ. անկեղծ. առհա-
 սարակ նշ. անմեղ, արդար, միամիտ. օրինաւոր, հարազատ. իրա-
 ւոյն:—Սաճ — մէկ:—Սաճիւ — էւն — իմացում երգահանի միտքն.
 կարելի է հասկանալ թէ դու ինձ քոյր կամ եղբայր էս. ինձ
 հետ մի և նոյն ստիւն էս ծըծեւլ, նոյն կաթն էս կերեւլ (համ-
 շիրակ). ինձ հետ մէկ մօր արիւն, դալ էս. քալ նշ. ծըլնդդնի
 (puerpera) ծըծերու առաջի կաթն (colostrum): Սա խօսքերուն

կարելի է տալ ևս ուրիշ մեկնութիւն. [Թէ մեծացած ևս միայն
քոյ մօր կաթնով և ծրծեւ ևս քոյ մօր դաշն, ուրեմն՝ հարազատ
ես. զի [Թ]իֆլիզում ասում են՝ Գ) անէ հէք էբժը ջմնէ հէք քոյ
գոյ քոյ:—] Եւրիմու անէլ—աղաչեւ, աղերսեւ:

[Իս աս քիտ—ուսի՛ր և տե՛ս:—] Եւրիմու—պէտք է ըլլի կամ անէլ
(ասէր) կամ անէլ (Թբբ. նշ. դաշնաւոր):—] Եւրիմու—պէտք է
տեսանք՝ որ [Թ]իֆլիզեցիք չ'են գործ ածում լաւ բայի կատա-
րեալն և հրամայականն. չ'են ասում լոյ կամ ինչպէս [Ի]յեթաթ-
Եւրիմու է ասում լոյն, բայց լոյ ըլլի:—] Օ) անէլ—աւերեւ, վնաս
սեւ:—[Ի]յեթաթբբ. նշ. բաժին, մասն. քոյ անէլ—բաժանեւ. բաշ-
խեւ. դալլ[Թ]արում գրած էր քոյն. է տասն՝ օտի համար է գրեւ.
նոյնպէս գրած ունէ լոյն. լոյ—[Թբբ. նշ. գետու —] Եւրիմու—
գաւորի՝ ուղիղ դադաստան անես:—] Օ) անէլ—արբ. նշ. սեր
ունդ:—[Թ]իֆլիզ—սա պիտի ըլլի սարսից ինչն Եւրիմու բաւն

Ես կանչում իմ լալանին. բաղէշխանէն լալ անին,
 Ո՛յն թէ հասրաթէդ մէռնիմ, բըլբուլ լիզուս լալ անին,
 Վաստիրըս հիռու կանգնին, ետդիրըն՝ գան՝ լալ անին,
 Վիդ սազ գու քայ ալ ղումնաշըն, նազանիս —
 Ե՛կ ճակատիդ կապէ զարլու մուղայիշ.
 Ձեռիդ բըռնէ օսկէ ջըրած մըկրատըն,
 Իտուճուճ՝ խուճուճ՝ կավէրուդ տուր արայիշ:

Ես կանչում իմ եարանին. թէջնիս վարսաղ՝ եար անին,
 (՛)լ ասու՝ թէ նահախ տիդ, եարիդ մէջըն եար՝ անին,
 Լ՛վէտարանըն կու տայ խօնար մարթուն երանին,
 Վաստկան տէմնէլու նուլէ ու նուլէ.
 Բըլբուլին գըժվէցնօղ թուլի՝ վարթի սաջար.
 Լ՛սկիրըդ ունքերուդ էլաւ մուհաջար.
 Թէրթէրուկիդ մազըն՝ զար, օսկու զարնիշ:

Ես կանչում իմ զայանին. նոս (ն) այիք (ա) պայի (զ) անին,
 Վառն իս ասի՝ նահախ տիդ, եարի սիրտըն զայ անին,
 Շ՛նհն էր քաշի, չ՛էր դիմնա էս իմ քաշած զայանին:

Հուտրդ աշխար բըռնից, Վրուանդի մնջում.
 Վաստամազրդ դարաւ՝ սիմ ու արբէշում.
 Կըսնիրըդ շիմշատ է, մնսնիրըդ է մում.
 Օուցըդ բաղչա ունիս, մէկըդ է զամիշ:

Ես կանչում իմ մէրանին, ըսկըզքնական մեր անին.
 Թնուղ դօստիրըն շատանան, Թըշնամիքըն մէռանին:
 Ես ի՞նչ էս քու ախպէր, քու մէրն ինձի մէր անին.
 Ի՞նչմուրվաթ, եար, խիլքըս գըլխէս մի՞ տանի.
 Վարդիբըս շատացաւ քանի մէ քանի.
 Վիդիմ՝ վուր, եար, ինձ լայիղ չ'իս անի՝
 Վուն մէ Թաքավուր իս, ես մէ խիղճ՝ դավրիշ:

Ես կանչում իմ մնսանին. «է (ս) ու =յէէ (ա) հ» անին:
 Սայեաթ-Վօվէն քու եարն է՝ Թէ գուղ մնսնէ մնս անին:

.....

Վաստամազրդ նըման սընբուլ սուսանի.
 Սայսում իմ՝ Թէ սէրըդ սիրտըդ կէս անի.
 Կու մէռնիմ, էլ ինձի պէս չ'իս աէսանի.
 Վու Սայեաթ-Վօվէն իմ, մի՞ անի զիմիշ:

1753.

Ճիւղեճոցեճոն պ. Յ. յ. յնայօրեճն ճայճոն ճոճօր:
 օճնջոճոն. (Քրօնիկօնի 441 ին Ս բու.թիւնի (ասած) բու.բայի բայեաթի-
 Թասիբը)

Աւանի, Էբրանի, Կոյանի, Դերանի և Տասանի—երաժշտական եղանակներու անուններն են։—Այլ էլ ինչն է— Ինչդախի ակնմէն (որն որ նոյն լալ ակն է) լալ (ակն) անեն։— Այլ—պր. նշ. Համր. Էն. լալ անիլ—մնջացնել, պապանակել— Զինք—Հեռու, Հեռի— Պան լալ անիլ— լաց ըլլն։— Օրբ— թրք. նշ. ոսկեհուն, ոսկեհար։— Այլ— արծաթակուռ։— Իստատ— վրց. նշ. գանգրան, bonclé— Իլ— Էր— Գրց. Էն. գանգուրք, խոպոպիք կանանոյ, զիւլի. գլխակայի տակից ակնջի առջևն մինչև ծնօտի ծայրը վեր թողած ոլորած մազերուն՝ Արացիք ասում են Էն Էն. — Այլ— պր. նշ. զարդարումն. ծէս, օրէն. Թիֆլիզում սովորաբար նշ. մազերու կամ մէկ բանի երկայնու կարճն մկրատով հաւասարելն։

Այլ անիլ— Էր— Էր երաժշտական եղանակն ընչնի բանաստեղծակո՛ւնն ի հետ Էր— սիրելի անեն, — միացնեն. յարմարեցը անն— Այլ— Էր— քո եարի (սիրելիանի) մէջն Էր— (խոց) անեն. սիրելիսիդ սիրան վիրաւորեն։— Այլ— Էր— մարդոյ, — Այլ— Էր— անիլ— Էր— Էր— Էր ի հասկանալ թէր(Թէրուկի (արտեանունք) մազդ Էրան երկայն է, որ զարդարում է մաշահարի պէս ունքերդ։

Օրբան— պր. նշ. վնաս։— Այլ— Էր— Արսից բժշկարաններումն շատ զոված է՝ աւտ արեոզ ճշտան (electuarium) ֆանի։

Այլ անիլ— Էր— Էր Էր դերանունին՝ յանգի համար արել է Երկանցոյ հնչումն. Թիֆլիզեցիք միշտ ասում են Էր։— Այլ— թրք. նշ. մայր։— Այլ Էր— Էր անիլ— քո մայրն ինձ էլ մայր անեն, սեպհականն։— Այլ— Էր— խեղճ, ողորմելի։

Այլ անիլ— Էր— Էր է յանգի համար. խօսելիս միշտ ասում են անիլ, Էն։

...
 ...
 ...

Խ.Օ.

Խըմէցո՛ւր Աէսիդ թասէմէն
 Տ՛ուր իմ ասում
 . . . սցի սըկու մասէմէն
 Ա՛ւրկի լուս քուր իմ ասի
 չ՛իմ ասի
 Ի՛ուր չ՛իմ տուր չ՛իմ ասի

Պօղաւ Աստուած քիզի լավ տայ
 Չ՛ուզողի աչկերուն ցավ տայ
 Ա՛նգալի խօսկին մի ավտայ
 Ա՛ւրկի լուս ուր իմ ասի
 Օ՛ուր չ՛իմ ասի, զուր չ՛իմ ասի
 Օ՛ու

()Ը քիզի այեան մըտիկ տայ
 Ա՛րէլին Այեան մըտիկ տայ
 Ի՛նչ աչկ քիզ խայեան մըտիկ տայ
 Տ՛աում եար կուր իմ ասի
 Ա՛ուր չ՛իմ ասի, նու

(Օ)ւ օր ինձ շինից դիվանայ
 Սուրբ Կարապետէն խիվանայ
 Սաղի էրէսըն սիվանայ
 Մաքի լուս կուր իմ ասի
 Չուր չ'իմ ասի

Լճիտէմէդ խրմնած մնատ էկած
 Պարլուխըս մնճին վախտ էկած
 Սոյեաթ՝ Սօլէն իմ տխղ էկած
 Մաքի լուս ուր իմ ասի
 Սուր չ'իմ ասի, զուր չ'իմ ասի
 Տուր չ'իմ ասի

4758 Մայիս 40:

ցնց օսնըտոճո ճոյցօրոնճն ճոյթօճո թոննն. օ. յճոնճո-
 յոննն սյ. թ. յ: (Եսպէս թաղիւր Արութիւնի տաճ Մայիսի 40ն գրօ-
 շիտի 446ն.)

Թիւրթիւն՝ որոյ վրայ գրած էր էս խաղն՝ պատուտած էր, և շատ
 սեղ էլ իսկի չ'էին ջոգվում բառերն:

Ս.Ն.Վ.

Որ խաղն՝ որ տարին է սասած:

4752	Էթ
4753	Դ. Ը. ԽԵ
4754	ԺԹ. Խ
4755	Էթ
4756	Ի
4757	Զ. Է. Զ. ԽԲ
4758	Դ. Ե. ԺԳ. ԻԱ ԻԲ. ԻԵ. ԷԲ. ԷԸ. ԽԱ ԽԳ. ԽԶ
4759	Ա ԺԳ. ԻԸ. ԷԳ. ԷԴ. ԷԵ

Խաղերն՝ որոց տարին անյայտ է:

— Բ. Է. Թ. Ժ. ԺԱ ԺԲ. ԺԵ. ԺԶ. ԺԷ. ԺԸ. Ի. Ի. ԻԳ. ԻԶ. ԻԷ. ԻԹ. Է. ԷԱ ԽԳ.

